

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Історико-філософський факультет
Кафедра етики та естетики

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНА ТРАДИЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ

МАТЕРІАЛИ

**XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів, молодих науковців
та науково-педагогічних працівників**

**25 листопада 2021 року
м. Київ**

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Історико-філософський факультет
Кафедра етики та естетики

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНА ТРАДИЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ

МАТЕРІАЛИ

**XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів, молодих науковців
та науково-педагогічних працівників**

*Конференцію присвячено до 110 років з дня народження
Івана Гончара (1911–1993) – українського художника, скульптора,
графіка, колекціонера, етнографа*

25 листопада 2021 року
м. Київ

УДК [111.852+17]:008(477)(043.2)

Е 88

*Рекомендовано для видання рішенням Вченої ради
історико-філософського факультету Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 1 від 17 грудня 2021 року)*

Е 88 **Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі:** Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників, 25 листопада 2021 року. / за наук. ред. проф. Т. І. Андрущенко. – Електронне видання. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021 – 117 с.

У збірнику представлено тези доповідей учасників XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників “Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі”, яка відбулася на кафедрі етики та естетики історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 25 листопада 2021 року у дистанційному форматі.

У поданих матеріалах знайшло своє висвітлення широке коло актуальних проблем сучасних гуманітарних наук, зокрема: етики, естетики, педагогіки, філософії, культурології, дизайну.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів і посилань, науковий і літературний зміст, несуть автори тез та їх наукові керівники. Колектив кафедри залишає за собою право не поділяти точку зору авторів.

УДК [111.852+17]:008(477)(043.2)

© Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021

© Автори тез, 2021

ЗМІСТ

<i>Вступне слово д. філос. н., професора завідувача кафедри етики та естетики Т. І. Андрущенко .....</i>	6
<i>Вітання від викладачів кафедри етики та естетики.....</i>	7
РОЗДІЛ 1. ЕТИКА.....	10
ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗВО: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ к. філос. н., доц. Скрипнікова С. В.	11
ЗАСАДИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В КОНТЕКСТІ КАТЕГОРИЧНОГО ІМПЕРАТИВА І. КАНТА к. філос. н., доц. Савранська Н. О.	16
АКАДЕМІЧНА ЕТИЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ XVII-XIX СТ. к. філос. н., доц. Магеря О. П.	18
ГОЛОВНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО МАКСИМАЛІЗМУ ЕТИКИ ВАСИЛЯ СТУСА Котець Я. Ю. Науковий керівник: Попов В. Ю.	25
ЕТИЧНІ МЕЖІ ПУБЛІЧНОСТІ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТ МІСТА ОЛЕКСАНДРІВСЬК КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ Рудова А. Р. Науковий керівник: Білівненко С. М.	29
МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ Вовк Б. Ю. Науковий керівник: Лобанчук О. А.	33
ПРИНЦИПИ МОРАЛІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ Конько А. С. Науковий керівник: Коннов О. Ф.	36
БІОЕТИКА. ЇЇ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ У СУСПІЛЬСТВІ Ожинська Ю. О. Науковий керівник: Лобанчук О. А.	38
РОЗДІЛ 2. ЕСТЕТИКА.....	42
МІСЬКИЙ ПРОСТІР: КУЛЬТУРНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ Губіна А. А. Науковий керівник: Білівненко С. М.	43
УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ Гришина Ю. О. Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.	46

СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО В МИСТЕЦТВІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА <i>Король О. А. Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.</i>	48
ЕСТЕТИКА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ <i>Мисишин А. А. Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.</i>	49
СИМВОЛИ “ДЗЕРКАЛА” ТА “ЧАСУ” В КОНТЕКСТІ ФІЛЬМУ А. ТАРКОВСЬКОГО “ДЗЕРКАЛО” <i>Недашківська А. С. Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.</i>	51
АВАНГАРДИЗМ: СУТНІСТЬ КУБІЗМУ, СЮРРЕАЛІЗМУ ТА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ <i>Пашанова М. С. Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.</i>	52
ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОВИННИХ ГУТНИХ ТЕХНІК ДЕКОРУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СКЛА (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ МЕЧИСЛАВА ПАВЛОВСЬКОГО) <i>Іщенко О. М. Науковий керівник: Бенях Н. М.</i>	54
ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ АНГЛІЦИЗМІВ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА <i>Романюк Н. В. Науковий керівник: Сіроштан Т. В.</i>	58
ЗАПОВІТ ГЕОРГІЯ НАРБУТА СУЧАСНИМ УКРАЇНЦЯМ <i>Божко Е. О. Науковий керівник: Лобанчук О. А.</i>	62
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА	65
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ <i>ст. викл. Шульга Т. Ю.</i>	66
ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ <i>Морозенко В. О. Науковий керівник: Сидоренко Ж. В.</i>	72
ДО ПИТАННЯ ВІДВІДУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ <i>Вінник К. О. Науковий керівник: Купрій Т. Г.</i>	75
ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ <i>д. політ. н., проф. Андрущенко Т. В., д. філос. н., проф. Мельник В. В.</i>	78
ДУХОВНА КРИЗА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ <i>Говоруха А. О. Науковий керівник: Овсянкін Л. А.</i>	81
СПЕЦИФІКА ПОГРАНИЧНОЇ СИТУАЦІЇ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ <i>Чубко Н. Ю. Науковий керівник: Овсянкін Л. А.</i>	84

ЧИ ЗАМІНИТЬ РОБОТ ЛЮДИНУ? <i>Губар О. С., Романюк В. С., Чивільова Ю. М.</i>	
<i>Науковий керівник: Овсянкіна Л. А.</i>	86
ЛЮБОВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ <i>Бойко Р. О.</i>	89
<i>Науковий керівник: Коннов О. Ф.</i>	
ЗМІСТОВА СПЕЦИФІКА ГЕНДЕРНО- ЗОРІЄНТОВАНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ <i>Річняк М. Г.</i>	91
<i>Науковий керівник: Шульга Т. Ю.</i>	
ФІЛОСОФІЯ ГАРРІ ПОТТЕРА <i>Железняк Д. С.</i>	93
<i>Науковий керівник: Коннов О. Ф.</i>	
ПРИРОДА АРХЕТИПІВ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА <i>Колодій Р. В.</i>	96
<i>Науковий керівник: Коннов О. Ф.</i>	
КОНЦЕПЦІЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ А. МАСЛОУ <i>Кучер Л. В.</i>	97
<i>Науковий керівник: Коннов О. Ф.</i>	
ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО <i>Мойсеєнко О. В.</i>	99
<i>Науковий керівник: Скрипнікова С. В.</i>	
КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ <i>Терещук О. М.</i>	102
<i>Науковий керівник: Шульга Т. Ю.</i>	
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РУХЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ <i>Дерій Г. А.</i>	105
<i>Науковий керівник: Шульга Т. Ю.</i>	
ФІЗКУЛЬТУРНЕ СВЯТО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ <i>Костюченко Н. В.</i>	108
<i>Науковий керівник: Шульга Т. Ю.</i>	
ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ <i>Морозюк О. О.</i>	110
<i>Науковий керівник: Шульга Т. Ю.</i>	
МИКОЛА ЗАКОВИЧ ЯК ДОСЛІДНИК ГРОМАДЯНСЬКИХ СВЯТ ТА ОБРЯДІВ <i>Ющишина І. А.</i>	112
<i>Науковий керівник: Магеря О. П.</i>	

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Андрущенко Тетяна Іванівна
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри етики та естетики
НПУ імені М. П. Драгоманова*

Шановні молоді науковці!

Наша цьогорічна конференція відкриває вже друге десятиріччя, отже перші її учасники скоро делегуватимуть своїх дітей як молодих починаючих дослідників нашої багатой і славетної культури, її глибинних етичних та естетичних традицій, що виплекані в горнилі тисячоліть європейської історії.

Конференція присвячена **100-річному ювілею славетного українського митця, патріота Івана Макаровича Гончара**, який, попри переслідування радянської системи, зумів зібрати і зберегти для нас колосальну колекцію українських старожитностей, що міцно тримають у собі і не дозволяють розпорошити нашу духовну етико-естетичну традицію.

Тож, дозвольте привітати Вас з проведенням традиційної **XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників “Етико-естетична традиція в українській культурі”**, яка за роки своєї дослідницької роботи значно розширилася кількісно, тематично і географічно.

Дозвольте привітати і подякувати також вашим педагогам – науковим керівникам, що з таким ентузіазмом плекають вашу зацікавленість науковим пошуком в етико-естетичній проблематиці. Адже процес становлення студента в якості науковця зазвичай відбувається у творчій співпраці з науковим керівником. Деякі студенти на нашій конференції вперше мають можливість здобути досвід науково-пошукової діяльності, інші закріплюють вже здобуті навички, готуючись до одного з основних етапів навчання – захисту кваліфікаційних робіт.

Дружня, творча атмосфера конференції дає змогу висловити власне бачення обраних аспектів наукових тем, обмінятися думками зі своїми колегами та вчителями. І хоча сьогодні наша робота проходить онлайн, позбавляючи звичного живого спілкування, ми можемо легко розширювати коло учасників, активніше використовувати демонстративний матеріал, а прагненню поділитися емоціями, відчуті спільну силу творчого духу не зашкодить жодна пандемія.

Ще давні греки говорили, що наше око завжди бачить більше, ніж ми сприймаємо, і саме набуті знання дозволяють долати цю межу.

Середньовічний філософ Гуго Сен-Вікторський продовжував: “Не стрибай,

якщо не хочеш скотитися у провалля. Найвірнішим шляхом йде той, хто добре все обдумав”.

Справді, науковий пошук, заглиблення у досліджувану проблему, прагнення побачити її з різних сторін, дозволяє віднайти її суть і шляхи вирішення.

Здатність до наукового пошуку – це інтелектуальна культура, це здатність нелінійного підходу до життя, це успіх реалізації у будь-якому виді діяльності, це, зрештою, вірний шлях до власного самопізнання і творчої самореалізації.

Приємно, що поруч із традиційною проблематикою вивчення суспільних чи мистецьких явищ все більше звертається увага на вітчизняну культуру, збільшується сегмент досліджень педагогічного спрямування. Особливого звучання на конференції набувають студентські проекти прикладного значення, пов’язані з майбутньою діяльністю, і можуть мати успішний суспільний резонанс.

Робота конференції вкотре переконує, що тільки власні інтелектуальні зусилля дослідників, пропущені крізь емоційний фільтр та детерміновані моральними установками, не лише призводять до результативних наукових відкриттів, але й органічно і тонко формують цілісну розумну і професійно перспективну особистість.

ВІТАННЯ ВІД ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ ЕТИКИ ТА ЕСТЕТИКИ

Вітальне слово к.філос.н., доц. Магері О. П.

Сердечно вітаємо студентів, аспірантів і пошукачів вчених ступенів вишів нашої суверенної держави з участю в XI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників “Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі”. Ця традиційність сягає в друге десятиріччя ХХ століття та визначається здобутками науково-педагогічних спільнот Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова в Празі й заснованої з ініціативи історика і визначного державного діяча М. Грушевського Академії наук України на чолі з професором В. Вернадським. Їхніми ідейними та організаційними одностайними стали вчені і педагоги: О. Левицький, М. Кащенко, Д. Багалій, Б. Кістяківський, А. Кримський, В. Модзалевський, О. Черняхівський та деякі інші.

Світлу пам’ять про себе у свідомості попередніх поколінь студентів і аспірантів-драгоманівців залишили, у минулому професійний дипломат, пізніше – завідувач кафедри філософії і проректор з наукової роботи О. Павелко, його

прямий наступник, засновник власної філософської школи, Г. Волинка, професор цієї ж кафедри, невтомний колекціонер опішнянської кераміки Л. Морж – людина, яка передовсім прагнула чесно і гідно прожити своє життя. Зазначене у повній мірі стосується й викладача академічного релігієзнавства, дослідника громадянських свят і обрядів, завідуючого кафедрою культурології професора М. Заковича, й викладача естетики, доцента Ф. Мисюри, мудрого наставника студентської молоді й ініціатора присвоєння Київському педагогічному університету імені Михайла Петровича Драгоманова.

Бажаємо вам, сучасним дослідникам процесів етичної та естетичної культури якнайповніше використовувати їх результати в освітньо-виховній діяльності, що допоможе створити незалежні, ефективні умови для підготовки майбутніх педагогів, їх професійні, особистісні та громадянські якості безпосередньо визначатимуть, якими будуть нові покоління українців.

Вітальне слово к.філос.н., доц. Савранської Н. О.

Участь у конференціях – це хвилюючий та важливий досвід, який допомагає студентській молоді реалізуватися як професіоналам своєї галузі та науковцям в майбутньому. Це нагода випробувати себе як справжнього дослідника, представити свої ідеї широкому загалу, вдосконалити свої навички аргументації. Це можливість опинитися в середовищі спраглих до знань колег-студентів з різних факультетів та університетів, обговорювати та спільно вирішувати нагальні проблеми етики, естетики, педагогіки.

Вже вдруге ми, дотримуючись усіх вимог карантину, проводимо нашу конференцію онлайн. І приємно вражені, що не дивлячись на це, зацікавленість у конференції серед студентства не зменшується. Цьогоріч учасниками конференції стали студенти *Донецького національного університету імені Василя Стуса* (філологічний факультет, юридичний факультет), *Запорізького національного університету* (історичний факультет), *Київського університету імені Бориса Грінченка* (історико-філософський факультет, факультет інформаційних технологій та управління), *Львівської національної академії мистецтв* (факультет декоративно-прикладного мистецтва), *Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького* (філологічний факультет) та *Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* (інженерно-педагогічний факультет, історико-філософський факультет, педагогічний факультет, соціально-правовий факультет, факультет психології, факультет природничо-географічної освіти та екології).

Вітаємо наших студентів з успішними виступами та бажаємо подальших успіхів у науковій діяльності!

Вітальне слово к.філос.н., доц. Скрипнікової С. В.

Колектив кафедри етики та естетики історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова радий представити вашій увазі збірки тез доповідей за результатами **XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників**, яка відбулась 25 листопада 2021 року.

За одинадцять років наша конференція пройшла значний шлях, змінивши статус від студентської локальної університетської до Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців та науково-педагогічних працівників; також вже другий рік наша конференція відбувається в онлайн форматі, який перетворив виклик на ширші можливості та відкрив нові перспективи.

Увесь цей шлях ми пройшли разом зі студентами та колегами з різних міст та куточків України (а часами – й інших країн) і ми дуже радіємо та пишаємось нашими надзвичайно допитливими студентами, аспірантами та викладачами, які щороку приходять до нас із нестримною жагою поділитися новими науковими розвідками, а ми, в свою чергу, разом із науковими керівниками та колегами стаємо чи не найпершими свідками їхніх захоплюючих наукових відкриттів.

Вітальне слово к.філос.н., проф. Дорогої А. Є.

к.філос.н., доц. Коннова О. Ф. та к.пед.н., доц. Лобанчук О. А.

Висловлюємо щирі вітання учасникам наших конференцій, наполегливим у різноманітності форм пізнання, наше захоплення їхньою небайдужістю, завзятістю й активністю, з якими вони беруться до вирішення своїх, часто – перших, наукових завдань, адже наукова творчість і самореалізація без перебільшення є надзвичайно важливою складовою університетської освіти, та вже з нетерпінням очікуємо наступної зустрічі.

РОЗДІЛ 1. ЕТИКА

Іван Гончар "Перед святом", 1973 рік

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет
Кафедра етики та естетики

к. філос. н., доц. Скрипнікова С. В.

ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ
У ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗВО: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Важливість викладання етики в системі підготовки фахівця важко переоцінити. Адже саме від наявності сформованих у сьогоdnішнього студента моральних цінностей та глибокого розуміння ним важливості дотримання морально-етичних чеснот багато в чому залежить якість його роботи, як відповідального, добросовісного, високоморального та етичного фахівця. Все це відіграє також надзвичайно важливу роль для студентів педагогічного ЗВО, адже, по закінченню навчання вони самі стануть вихователями, вчителями, викладачами а, значить, вже від них залежатиме, які цінності та в якій спосіб вони транслюватимуть майбутнім поколінням українців.

На думку Томаса Х. Спіді Райса та Холлі Вебб, що досліджують етику в контексті сучасних процесів глобалізації та відповідних змін, що постають її наслідком в усіх сферах життя суспільства, подальший сталий розвиток можливий лише за умови одночасної “глобалізації етики”. В інакшому випадку, на думку дослідників, подальший розвиток економічного зростання та розбудова демократичних процесів стають просто неможливим, зміцнення ж міжнародної довіри до бізнесів та влади, в свою чергу, вимагають від кожної держави, незалежно від рівнів її впливу чи могутності на світовій арені, “забезпечення навчання етиці своїм лідерам та суспільству” [1].

Із зазначеного випливає, що “зрештою високі етичні стандарти мають стати культурною нормою, а для цього потрібно, щоб лідери та вчителі з високим рівнем етичного розвитку активно навчали та жили відповідно до цих стандартів” [1].

Т. Райс та Х. Вебб підкреслюють, що визначну роль в цьому процесі мають зіграти саме університети, зважаючи на їх визначну роль на національному та міжнародному рівні, а також значний потенціал для досягнення успіхів в якості лідерів на цих рівнях, що вони можуть досягнути. Ідею визначної ролі саме університетів, як осередків формування та трансляції моральних цінностей та етичних чеснот, що сприяли позитивним суспільним перетворенням, знаходимо також в працях інших авторів та дослідників. Здавалося б, ця ідея не має бути новою і для самих університетів та освітньої системи в цілому, проте, зважаючи на сучасні зміни, можемо відмітити тенденції до виключення філософських дисциплін, зокрема етики та естетики, з числа обов’язкових у підготовці фахівця.

Що стосується НПУ імені М. П. Драгоманова, то курси з етики довгий час посідали важливе місце серед обов'язкових дисциплін загального циклу підготовки здобувачів вищої освіти. Однак, останнім часом курс “Етика” відносено до дисциплін за вибором студента. Так, у нашому університеті в рамках обов'язкових дисциплін при підготовці студентів виключно педагогічних спеціальностей на сьогоднішній день залишається курс з подвійним предметом: “Етика та естетика”. Не применшуючи важливості опанування основ етики та естетики майбутніми педагогами, варто зазначити, що цей курс не замінить ширшої проблематики курсів з етики, зокрема – професійної етики, етики науковця та академічної доброчесності, проблематика яких гостро актуалізується у сучасному світі.

Що ж до підготовки студентів непедагогічних спеціальностей, для яких згаданий курс “Етика та естетика” не викладається як обов'язкова дисципліна, то для них ще актуальнішою постає забезпечення підготовки саме з етики а, особливо – професійної етики.

Очевидно, задля того, щоб студенти отримали глибокі знання та свідоме розуміння важливості етичної проблематики в своїй подальшій професійній діяльності, яка відбуватиметься в умовах усе більшої глобалізації, все більшої прозорості всіх процесів та все більш зростаючим рівнем вимог, (що можемо спостерігати уже в наш час, хоча би на прикладі гострих дискусій навколо появи так званої “ нової етики ”, що висвітлює проблематику широкого кола проблем, про які частина суспільства якщо і здогадувалась, то не вважала за необхідне звертати на них надмірну увагу, а тим більше, говорити вголос, не вважаючи їх універсальними через відсутність тих чи інших досвідів, що тим не менш стали помітними, коли суспільства стали на шлях розбудови демократичних цінностей: рівності, поваги до честі й гідності особистості тощо), варто забезпечити можливість для студентів якісної підготовки саме у етико-моральній площині.

Забезпечити таку потребу, зокрема, глибоке розуміння та повагу до сучасних цінностей мають навчальні дисципліни, які послідовно та ґрунтовно відкриватимуть перед студентами ті чи інші аспекти етичної проблематики.

Найпершим з них має стати уже згаданий курс “Етика та естетика”, що містить 3 кредити (90 годин), а, отже, 1,5 (45 годин) з них присвячено вивченню саме етики як науки.

Відповідно до навчальних програм, присвячених вивченню етики тематичний блок передбачає знайомство студентів з науковим апаратом та історією етики; природою, сутністю, виникненням, розвитком, структурою та функціями моралі, її проявами у різноманітних сферах діяльності; її виникненням та актуальною проблематикою, загальними категоріями етики та

етики спілкування, морального вибору та особливостями професійної етики.

Таке знайомство з дисципліною є необхідною та важливою основою для розуміння студентами морально-етичної проблематики, проте час, що відводиться на вивчення проблематики професійної етики в рамках загального курсу видається нам недостатнім для вироблення ґрунтовного розуміння ціннісного поля та важливості етико-моральних вимог щодо різноманітних аспектів саме майбутньої професійної діяльності.

З метою забезпечення можливості ширшого розуміння та глибшого засвоєння означеної проблематики викладачами кафедри етики та естетики історико-філософського факультету НПУ імені М. П. Драгоманова розроблені та пропонуються на вибір студентам курси, серед яких надзвичайно актуальними на сьогодні є курси з професійної етики, розроблені для студентів різних факультетів та спеціальностей за професійним спрямуванням: “Професійна етика правника”, “Професійна психолога та психотерапевта”, “Професійна етика соціального працівника”, “Етика спорту (етика та професійна етика)”, “Етика науковця”, “Професійна етика та академічна доброчесність” тощо.

Вивчення дисциплін з професійної етики, розроблених безпосередньо для фахівців тих чи інших спеціальностей допоможе студентам дізнатися про морально-етичні вимоги, що містяться в етичних кодексах та інших нормативних документах, що містять конкретизовані вимоги до представників обраної професії; розібратися із можливими проявами неетичної поведінки на робочому місці чи в рамках обраної професії; розумітися на природі моральних конфліктів, пов’язаних із обраною спеціальністю та навчитися конструктивно виходити із них; вміти будувати якісну та продуктивну взаємодію з колегами, партнерами, учнями та клієнтами, на засадах глибокого усвідомлених моральних цінностей; дотримуватися етичних кодексів та корпоративної етики; реалізувати набуті в процесі підготовки фахові знання, вміння та навички у відповідальний спосіб; знати про роботу етичних комісій та розуміти, в яких випадках варто до них звертатися; отримати розуміння важливості морального вдосконалення в контексті професійного розвитку особистості та транслювати важливість дотримання етико-моральних цінностей у своєму професійному середовищі.

Важливість викладання курсів з етики в університетах підкреслюють зокрема автори навчального посібника “Доброчесність та етика. Навчальний посібник для лекторів, які використовують університетські модулі E4J із питань доброчесності та етики” з серії матеріалів “Освіта заради справедливості” (Education for Justice – E4J), розроблених в рамках ініціативи Управління ООН з протидії наркотикам та злочинності, що є складовою Глобальної програми з

впровадження Дохінської декларації [2], та становить частину серії університетських модулів E4J із питань доброчесності та етики.

Цікаво, що повний комплект матеріалів E4J “охоплює університетські модулі, які стосуються питань боротьби з корупцією, запобігання злочинності та кримінального правосуддя, кіберзлочинності, злочинів проти довкілля, вогнепальної зброї, організованої злочинності, торгівлі людьми та незаконного ввезення мігрантів, боротьби з тероризмом, а також доброчесності й етики” [3]. Тобто, можемо бачити, що викладання етики та доброчесності в університетах посідає надважливе місце у справі побудови справедливого, безпечного та процвітаючого майбутнього. Аналіз модулів, присвячених саме викладанню етики та доброчесності, відповідно до згаданого посібника у порівнянні з університетськими навчальними програмами та класичними підручниками з етики показав, що етична проблематика у розроблених ООН матеріалах модулів з етики та доброчесності включає широке коло питань, серед яких можемо зустріти питання, які в цілому не є для етики принципово новими, проте, постаючи у більш конкретизованій формі або поданими із незвичних ракурсів, набирають окремої уваги та якісно нового звучання (“етика лідерства”, “гендерні аспекти етики”, “виклики життя за етичними нормами”, “стратегії вчинення етичних дій”), а також знаходимо окремо винесені питання професійної етики та тематичні блоки, що охоплюють специфіку тих чи інших аспектів професійної етики за різними спеціальностями: “доброчесність та етика засобів масової інформації”, “доброчесність та етика в бізнесі”, “доброчесність, етика й право”, “доброчесність та етика в публічній сфері”, “професійна етика” [3].

Як бачимо, теми, на висвітлення яких ООН пропонує звернути особливу увагу під час викладання курсів з етики та доброчесності в системі університетської підготовки, фактично відповідають тематиці та змісту розроблених кафедрою етики та естетики історико-філософського факультету НПУ імені Драгоманова курсів з професійної етики (за професійним спрямуванням), що ще раз підкреслює надзвичайну важливість звернення уваги студентів на непересічну важливість етико-моральної проблематики в їхньому подальшому житті.

Варто зазначити, що досвід викладання таких дисциплін показав високу вмотивованість студентів та значно глибше розуміння етичної проблематики у царині професійної етики, якщо порівнювати із студентами, якими було прослухано виключно базовий курс “Етика та естетика”. Проте, варто також розуміти, що для студентів непедагогічних спеціальностей останній курс у нашому університеті наразі є необов’язковим. В такому випадку, студенти, що не обрали жодного курсу з етики значно втрачають у якості підготовки саме в

морально-етичній площині і у випадку непередбачуваних обставин, будуть змушені в подальшому самостійно розбиратися із можливими екстремними ситуаціями, що стосуються професійної етики фахівця. У такому випадку знання основ професійної етики може стати значною перевагою, а якісно підготовлений фахівець матиме більші шанси на швидке та якнайпродуктивніше розв'язання морально-етичних конфліктів чи інших подібних ситуацій, що неодмінно виникатимуть у професійній діяльності. В свою чергу фахівці, які пройшли курс підготовки з професійної етики у ЗВО, матимуть суттєві переваги на ринку праці, особливо якщо мова йде про працевлаштування в установи або компанії, які працюють за сучасними європейськими стандартами та вимагають від співробітника не тільки чіткого слідування вимогам корпоративної культури, а й глибокого осмислення ціннісних основ, які її формують. Розуміння та засвоєння необхідних для цього базових засад, розвиток відповідних здібностей, формування професійних етичних компетентностей якраз і постає можливим у відповідно створених умовах університету, зокрема в рамках вивчення курсів з професійної етики.

Зважаючи на надзвичайну, усе зростаючу актуальність означеної проблематики в світовому глобалізованому суспільстві, та українському зокрема, вважаємо, що курси із професійної етики, разом із загальним курсом етики, заслуговують особливої уваги при підготовці фахівців як педагогічних, так і не педагогічних спеціальностей у педагогічному ЗВО.

Література:

1. Райс Т. Про важливість викладання етики. *Програма USAID “Нове правосуддя”*. 2017. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/6_S.Rice_The-Importance-of-Teaching-Ethics-Revised_2017_UKR.pdf
2. Декларація Організації Об'єднаних Націй про злочинність і суспільну безпеку. 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text.
3. Добросесність та етика. Навчальний посібник для лекторів, які використовують університетські модулі E4J із питань добросесності та етики. *Освіта заради справедливості. Серія університетських модулів*. Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності. ООН, Відень. 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/IntegrityEthics/E4J_Integrity_and_Ethics_Teaching_Guide_final_UKR.pdf.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет
Кафедра етики та естетики

к. філос. н., доц. Савранська Н. О.

ЗАСАДИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
В КОНТЕКСТІ КАТЕГОРИЧНОГО ІМПЕРАТИВА І. КАНТА

Тема академічної доброчесності на сьогодні є надзвичайно важливою та актуальною. Згідно зі статтею 42 Закону України про освіту “Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень” [4]. До порушень академічної доброчесності відносяться, наприклад, списування, плагіат, фальсифікація, обман, хабарництво тощо.

Причинами порушення академічної доброчесності часто є отримання власної вигоди студентами, викладачами, науковцями: складеного заліку, чи іспиту, кращої оцінки, додаткових коштів, наукового визнання тощо. Згідно загальнонаціонального дослідження корупції у ЗВО проведеного фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва та фірмою “Ukrainian Sociology Service” у 2011 році в результаті якого було опитано 1008 студентів 47 % зазначили, що явище корупції у ЗВО асоціюється в першу чергу з “швидким та відносно простим вирішенням проблем”. На третьому місці (29 %) виявилася “аморальність викладачів”, а 11,1 % визначили корупцію “способом підвищення добробуту викладачів” [1, с. 437]. У статті “Студентство як суб’єкт продукування корупційних практик” присвячений аналізу зазначеного дослідження серед причин корупції зазначається “знецінення моральності як необхідної складової, що визначає поведінку” [1, с. 433].

Академічна доброчесність вимагає дотримання певних етичних цінностей. Міжнародний центр академічної доброчесності, який базується у Дюкському університеті (США) визначає засадничими для дотримання академічної доброчесності наступні цінності: чесність, довіру, справедливість, повагу, відповідальності та відвагу [5, с. 16]. Втім, категоричний імператив І. Канта також може стати надійним фундаментом для академічної доброчесності.

Перше формулювання категоричного імперативу І. Канта звучить наступним чином: “Чини так, щоб максима твоєї волі повсякчас могла заразом правити за принцип загального законодавства” [2, с. 35]. Тобто, воля кожної розумної істоти встановлює загальні закони, а вчинки людини мають універсальне значення. Звісно, у категоричному імперативі не йде мова про те,

як діяти найвигіднішим для нас чином, а перш за все про те, як діяти морально правильно та залишатися людиною. І. Кант у праці “Критика практичного розуму” наводить цікавий приклад з грою. Він каже, що якщо хтось програв у грі, то він може сердитися на себе та свою некітливність, але якщо він виграв обдуривши інших, то він має визнати себе негідником. Він має зневажати себе, хоча і здійснив своє бажання – наповнив свій гаманець, але його вчинок є негідним, він протирічить тому, що приписує мораль [2, с. 43].

Отже, щоб визначити чи можемо ми дозволити собі порушувати академічну доброчесність, ми маємо задати собі питання, чи хочемо ми щоб так робили всі. І тут ми не можемо робити собі, якісь поблажки, посилаючись на наші особливі обставини. Категоричний імператив, або моральний закон нам не дозволяє цього робити, оскільки він, з одного боку, не пов’язаний з конкретною ситуацією, але, в той же час, він стосується усіх ситуацій. На думку, І. Канта, коли ми порушуємо свої моральні обов’язки, то ми все ж сподіваємося, що інші будуть дотримуватися цих обов’язків і робимо виключення лише для себе.

У роботі “Про уявне право брехати з людинолюбства” І. Кант зазначає, що брехня є завжди шкідливою, якщо не комусь конкретному, то людству загалом, оскільки вона може призвести до того, що будь які свідчення втратять довіру, угоди втратять свою силу, а право загалом буде спотворене [3]. Схожі наслідки для освіти має академічна недоброчесність. Поширення практик недоброчесності призводить до втрати репутації закладами вищої освіти, до зниження довіри до науки загалом, а також до знецінення дипломів про вищу освіту у суспільстві.

Отже, ми можемо застосувати категоричний імператив І. Канта, як надійне підґрунтя академічної доброчесності, оскільки він вимагає діяти чесно, відповідно до морального обов’язку, з повагою до інших та піклуватися не про суб’єктивну вигоду, а про об’єктивний моральний закон.

Література:

1. Злобіна О. Г., Бекешкіна І. Е. Студентство як суб’єкт продукування корупційних практик. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*: збірник наук. пр. 2011. Вип. 17. С. 431-438

2. Кант І. Критика практичного розуму. / Пер.з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.

3. Кант И. О мнимом праве лгать из человеколюбия. *И.Кант. Трактаты и письма*. Москва, 1980. С. 232-237.

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.02.2022).

5. Фундаментальні цінності. *Фундаментальні цінності академічної доброчесності. Міжнародний центр академічної доброчесності*. Ред. 6. Тедді Фішман. (1999) “The Fundamental Values of Academic Integrity”, видання друге. С. 18-29. URL: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch_.pdf

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет
Кафедра етики та естетики**

к. філос. н., доц. Магеря О. П.

АКАДЕМІЧНА ЕТИЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ XVII-XIX СТ.

Особливо важливе місце у подальшому розвитку вітчизняної етичної думки належить науково-педагогічній діяльності професорів Києво-Могилянської колегії – згодом академії. Організована у 1632 році з ініціативи архімандрита Києво-Печерської Лаври Петра Могили як світський вищий навчальний заклад, вона стала захисником православ'я й української національної гідності шляхом забезпечення допитливій молоді ґрунтовної та всебічної освіти тогочасного європейсько-університетського рівня. Основною метою навчально-виховного процесу в академії проголошувалося формування світогляду молоді на основі християнської моралі, благородства, ввічливості і скромності. Найважливішим же засобом виховного впливу був особистий приклад викладачів, які завжди мали служити для вихованців взірцем віри в Бога, належної вихованості і освіченості, внутрішньої чистоти та зовнішньої охайності тіла і одягу [1].

Праці П. Могили “Книга души, нарицаемое злото” (1623), “Передмова до Євангелія учительного” (1637), “Требник” (1646) та інші стали підґрунтям для викладу курсів моральної філософії в академії й активізатором розвитку етико-антропософського напрямку в українській культурі, репрезентованого постатями Данила Туптала, Григорія Сковороди, Семена Гамалії та інших. Добро, краса і досконалість в етичній спадщині мислителя невіддільні від божественної любові, яку він естетизує і поєднує з реалізацією морального та суспільного ідеалів. “Над покой (тобто мир – *тлумачення наше*) і над любов, – на думку Могили, – нічого немає знаменитішого і розкішнішого, як над єдність і згоду нічого немає шанованішого і вдячнішого. Любовію сам оний правдивий Бог і називається і єсть” [2]. Християнин, зауважує П. Могила, повинен любити всіх людей: добрих і злих, відступників і єретиків, іновірців і поганів. Стверджуючи зазначене, він підносився над середньовічною конфесійною замкненістю, етнічною

нетерпимістю і, отже, сприяв поступові загальнолюдських моральних цінностей та ідеалів. До наймилосердніших справ Петра Могили відносяться напучування грішника відступитися від гріха, навчати неосвічених і невігласів, особливо дітей-сиріт, щоб вони стали гідними людьми, корисними для церкви і суспільства, давання цінних порад усім бажаючим виправити своє життя, утішання скорботних, моління за ближніх, терпляче знесення докорів, прощення заподіяного зла тощо [3]. Як бачимо, інтерпретація П. Могилою християнського розуміння милосердя має моральнісно-практичний характер.

Етика в лекційних курсах Києво-Могилянської академії у теоретичному аспекті, тобто вже в якості *моральної філософії*, займалася теоретичним обґрунтуванням категорій етики і аналізом ролі людини у світі, проблемами сенсу життя, свободи волі, міри відповідальності за здійснені вчинки тощо. Зокрема, визначний український просвітник, церковний діяч, історик і філософ, етнічний німець за походженням Інокентій Гізель (1600-1683) головну увагу приділяв проблемі людини та її моральності, спираючись на засади християнської моралі й ідеї громадянського гуманізму. Зазначеній проблемі присвячено трактат І. Гізеля “Мир з Богом чоловіку” (1669). Практичною метою цієї праці було вироблення моральних принципів тогочасного суспільства через звернення уваги правителів на подолання зла. Саме з цією метою невдовзі після виходу книги автор направив її цареві Олексію Михайловичу, щоправда, з негативним наслідком – засудженням московським патріархатом як єретичної. Учений дотримувався думки про те, що на протигагу світським і церковним владикам проста трудяща людина володіє природним почуттям особистої гідності, її не пригнічує велич ієрархів – нерідко корисливців і святенників.

Людина у І. Гізеля постає не сліпим знаряддям Божого промислу, а творцем свого власного щастя, повноправним господарем своєї долі і вчинків, головним критерієм яких й полярності добра і зла виступає вимоглива совість розумної людини. “Совість, - зауважує Гізель, – ест сведение себя самого, или рассуждение умное о себе, или же человек рассуждает аже достоин ему творити или не достоин?” [Цит. за 4]. Й лише совість спроможна судити та розпоряджатися долею і вчинками. Одним з перших з-поміж вітчизняних мислителів Гізель поставив природне право як критерій людської поведінки вище від закону Божого, доповнюючи його розумом, який, пізнавши закони природи, спрямовує людські вчинки, що відбивається у шанобливому ставленні до християнських моральних заповідей і настанов. Звеличуючи раціональне в людині, мислитель особливого значення надавав моральному вихованню та освіті, вбачаючи у них шлях до заслуженого людського щастя, яке досягається реальними зусиллями людей. Здатність же людської волі, – зазначає Гізель в іншій своїй праці – “Трактатові про душу загалом”, - “приборкувати винятково з

допомогою високої моралі чуттєвий потяг і керувати ним, вільно виявляти бажання і небажання, здійснювати акти правосуддя, милосердя і релігійного культу, сподіватися і таке інше – це вище відчуття [sensus]” [5]. Філософ з позиції гуманізму виступав проти будь-якого насильства (фізичного і морального), звинувачував верхівку тогочасного суспільства в соціальному гнобленні, визискуванні простого народу, співчутливо ставився до бідних і поневолених.

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної етичної думки здійснив здібний вихованець Києво-Могилянської академії, а потім її професор – Феофан Прокопович, справжнє ім'я і прізвище – Єлисей Церейський (1677-1736). У розділові “Суть, види та походження почуттів” його академічної праці “Про риторичне мистецтво” міститься аналіз найважливіших, належно шанованих людських чеснот, як-от: справедливість, ласкавість, розсудливість, повага молодших до старших, чесність, довіра і простота. “Нічого немає так ненависного, - зазначає мислитель, - як горда та непокірлива людина, що нехтує іншими, і, навпаки, ніщо не вважається більш гідним любові, ніж скромність [6]. Спираючись на методологію праці Аристотелевої “Риторики” Ф. Прокопович визначає ненависть як прихильність душі до зла, але “доти, поки воно вважається таким” [7], а гніву як хворобливе бажання помсти за дійсну або надуману зневагу до нас або до наших близьких. Обурення ж як невід’ємний життєвий стереотип людини характеризується філософом як “вид благородного гніву, коли нас зворушує негідність об’єкта, і ми тоді страждаємо, як, наприклад, коли бачимо, що нечесні та нікчемні люди перевищують нас впливом, займають вищі, ніж ми, посади, пригнічують своєю владою та могутністю, усе роблять ради своїх примх” [7]. Об’єктом філософської рефлексії Ф. Прокоповича став і вічно актуальний феномен *співчуття* – страждання з приводу горя іншої людини, яке досягається “жалібною розповіддю, наповненою сумними вигуками, уподібненням і іншими риторичними висловами...” [8]. З метою поглибленого розкриття проблеми свободи, учений користується поняттям “сваволя” як властивості розумної душі, котра, за наявності всі умов для діяння, може діяти чи не діяти, робити те чи інше. Роздуми про суспільну активність людини, про можливість завдяки розумові і волі вибирати між добром і злом, вміщені у трактаті Прокоповича “Етика, або наука про звичаї”, вивершується висновком, що вони є важливою передумовою шукання земного щастя людини. Воно є реально досяжним лише за поєднання тілесних і духовних потреб людини. Феномени честі, гідності і слави окремої особи залежать не від її походження, а від свідомих дій і вчинків, чеснот у процесі постійного самовдосконалення [10].

У XVIII столітті етико-гуманістичну традицію потужно розвинув мандрівний філософ-проповідник, учитель і літератор, талановитий вихованець Києво-Могилянської академії Г. Сковорода (1722-1794). Вузлова проблема його

гуманістичного вчення – це щастя людини на землі, умови та шляхи його досягнення. Свій курс лекцій у Харківському колегіумі – “Навчальна дверь ко християнському добронравію” філософ розпочав словами: “немає солодше для людини й немає потрібніше за щастя”. Кожна людина, вважає Сковорода, має право на щастя; прагнення людей до щастя цілком правомірне, природне і законне. Але воно полягає не в матеріальному багатстві, не у грошах, не у знатності і чинах, не в бездіяльності та неробстві, а всередині нас самих, у душевному спокої і здоров’ї, у праці на благо суспільства, сумлінному виконанні людиною свого громадянського обов’язку й реалізації нею свого природного покликання. Мислитель був глибоко переконаний у тому, що кожна людина має природний нахил до певного роду діяльності, який може зробити її дійсно щасливою, бо така праця за вродженим нахилом і обдарованістю є бажаною, виконується з охотою і насолодою. “Кратко сказать, - зауважує у зв’язку з цим Г. Сковорода, - природа запалает к делу й укрепляет в труде, делает труд сладким” [11]. І навпаки, “несродна праця”, тобто та, до якої “не лежить серце” і яка нав’язується ззовні, з примусу, виявляється джерелом великого нещастя. “Коликое мучение, – пише Сковорода, – трудиться в несродном деле? Самое пиршество без охоты тяжело” [12]. Висловлюючи зазначену думку, філософ звертається до тези Епікура про те, що все важке непотрібне, а все потрібне – легке. У байці “Басня 27. Пчела и Шершень” філософ повторює і висновок “Разговора...”, і логіку міркувань, яка його зумовлює: Нет мучительнее, как болят мыслями, а болят мысли, лишаясь сродного дела. И нет радостнее, как жить по натуре. Сладок здесь труд телесный, терпенье тела и самая смерть его тогда, когда душа, владычица его, сродным услаждается делом” [13].

“Сродності” і “несродності” праці Сковорода надавав вагомого соціального значення. Причиною усього нерозумного, спотвореного у суспільстві філософ вважав працю без покликання, з необхідності, примусову або з метою матеріального збагачення. Тому, засуджуючи соціальні вади суспільства, Сковорода закликав до морального вдосконалення, соціального поділу праці з подоланням її “несродності” в усіх сферах суспільної діяльності. Саме “несродна” праця є основним витокком суспільних негараздів, бо за глибоким переконанням мислителя: “Кто умерщвляет науки и художества? Несродность. – Кто обесчестил чин священнический и монашеский? Несродность: она каждому званию яд и убийца” [14]. Звідси – заклик робити те, для чого народжений, бути справедливим і миролюбним громадянином. В якості просвітника Г. Сковорода зазначав, що ідеальним є таке суспільство, в якому кожен може реалізувати свої природні здібності і втілити їх у життя за допомогою освіти. Але, як знайти себе й реалізувати сенс свого життя кожен у

суспільно корисній праці зможе лише за умови органічного поєднання своїх особистих інтересів із загальнонародними потребами.

Вагомим є також внесок Г. Сковороди у розробку категорій етики на шляху розбудови моральної філософії, ґрунтуючись на синтезові західноєвропейської і вітчизняної духовних традицій. Зазначене, зокрема, у повній мірі стосується взаємозалежності феноменів добра і зла, відображеної у пізніше сформульованому світовою філософською думкою законі єдності і боротьби протилежностей. У сквородинівському “Потопі зміїному” Дух промовляє до Душі: “Плачь! Но разумей и различай время слез и время смеха. Знай, яко есть видь время, но есть же паки сверх того и время времен, сиречь полу-время, а блаженное оное время: очи всех на нея уповают и Ты даеши им пищу во благовремя. Плачи в притворе и во дверях, да возрадуешься внутрь олтаря... Плач ведет к смеху, а смех в плаче кроется... Сии две половины составляют *едино*. Так как пищу – глад и сытость, зима и лето – плоды. Тма и свет – день. Смерть и живот – всякую тварь. Добро и зло, нищету и богатство Господь сотворил, и слепил во едино” [15]. Належну увагу мислителем приділено і категорії совісті, як серцевині моральної самосвідомості та вимогливому судді людських вчинків. Її оцінка зосереджена в останніх словах улюбленої пісні простолюду “Всякому городу нрав и права”:

“Смерть страшна, замашная косо!
Ты не щадишь и царских волосов,
Ты не глядишь, где мужик, а где царь, -
Все жерешь так, как солону пожар.
Кто ж на ея плюет острую сталь?
Тот, чия совесть, как чистый хрусталь...” [16]

Історичними спадкоємцями етичного філософствування вчених Києво-Могилянської академії стали сформована у 1819 році тогочасним російським-імператорським урядом Київська духовна академія та з 1834 року Київський університет святого Володимира. Щоправда, за критичною оцінкою класика української літератури І. Нечуя-Левицького: “Київська академія того часу стояла дуже низько і не давала нічого для мислі. Вона була перероблена з старої Могилянської академії. Замість латинського язика уряд завів великоруський. Про український язик ніхто не дбав, хоча не так давно студенти писали вірші чистим українським язиком. Академія зосталася дуже позаду од свого часу: В ній панувала схоластика, од котрої висихала всяка мисль в головах. Світські науки були закутані в дух теології. Тільки одна філософія стояла усе дуже добре” [17]. Останнє стосується видатних представників української філософської думки ХІХ століття І. Скворцова, архімандрита Інокентія (І. Борисов), В. Карпова, Й. Міхневича, П. Авксеньєва, О. Новицького, С. Гогоцького, П. Юркевича, які

здійснили вагомий внесок у розвиток вітчизняної духовно-академічної філософської традиції.

Визначному українському мислителю-філософу Памфілові Юркевичу (1827-1874) - випускникові, а згодом професорові Київської духовної академії і, в останній період життя, завідувачеві кафедри філософії Московського університету належить етико-естетичний погляд на світ, який виникає з природи серця. У працях “Із науки про людський дух” та “Серце і його значення в духовному житті людини за вченням Слова Божого” філософ викладає положення своєї етичної теорії. Серце, зазначає П. Юркевич є осередком багатоманітних душевних почувань, хвилювань і пристрастей морального життя людини. “У серці поєднуються всі моральні істини людини, від щонайвищої таємничої любові до бога... до тієї зарозумілості, яка, обожнюючи себе, ставить своє серце на рівні з серцем Божим і каже: Я Бог... воно є круг життя нашого..., тобто коло або колесо, в обертанні якого полягає все наше життя” [18]. Світ як система життєвих явищ, сповнених духовності і краси, існує й відкривається передовсім для глибокого серця, й лише відтак – для мислення.

Історія людства, – розмірковує мислитель, – започатковується безпосередньо життям особи у спільному родові і племені з властивими їм звичаями та знаннями, які ґрунтуються на авторитетові старших. І навіть у предмети неживої природи вкладає людина свою душу, одухотворяючи їх. “Живі потреби серця, що любить, що ще не охолело від досвіду, змушують людину бачити і любити життя навіть там, де досвідчений розум не бачить нічого живого й одушевленого. Людина починає свій моральний розвиток з рухів серця, яке бажало б усюди бачити добро, щастя, солодку гру життя, усюди хотіло б зустрічати істоти, які радуються, гріють одна одну теплотою любові, що є зв’язані між собою приязню та взаємним співчуттям. Тільки в цій формі здійсненого загального щастя вона уявляє собі світ, що є гідний існувати” [Цит. За 19]. І навпаки, коли “у серці людини вичерпується олива любові, каганець згасає: моральні принципи та ідеї тьмяніють і зрештою зникають із свідомості” [19].

Етика у характеристиці П. Юркевича досліджує феномен об’єктивного блага, чесноти людини та її моральні зобов’язання, базуючись не на суб’єктивному твердженні довільно видуманому філософами, а на завжди й усюди усвідомлюваному людством фактові дійсної відмінності між добром і злом, правдою і хобою. Вона є надбанням істот розумних і духовно розкріпачених, спроможних свідомо обирати життєві цілі і засоби їх досягнення, здійснювати відповідно до діючих моральних норм оцінку своїх вчинків у ставленні до Бога та ближніх у суспільстві.

Таким чином, ідея кордоцентричності, започаткована киеворуською філософсько-етичною думкою й збагачена літературною творчістю Г. Сковороди, набула вивершення у “філософії серця” П. Юркевича. Вона завжди буде актуальною для справи побудови людських суспільних відносин на засадах співпорозуміння, співчуття і любові.

Література:

1. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій : Навч. посібн. Київ : Вища школа: Т-во Знання, КОО, 1999. С. 209
2. Євангеліє учительное (з благословення Петра Могили). К. : 1637. С. 215
3. Нічик В. Петро Могила в духовній історії України. Київ : Український центр духовної культури, 1997. С. 27
4. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій : Навч. посібн. – Київ : Вища школа: Т-во Знання, КОО, 1999. С. 219
5. Гізель І. Твір про всю філософію / Федів Ю., Мозгова Н. Історія української філософії : Навч. посібн. Київ. : Україна, 2001. С. 141
6. Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів. *Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. Україна: філософський спадок століть*. Київ: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. Вип. 37-38. С. 314
7. Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів. *Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. Україна: філософський спадок століть*. Київ: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. Вип. 37-38. С. 319
8. Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів. *Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. Україна: філософський спадок століть*. Київ : Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. Вип. 37-38. С. 322.
9. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій : Навч. посібн. Київ : Вища школа: Т-во Знання, КОО, 1999. С. 236-237
10. Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит или букварь мира / Г. Сковорода *Повне збір. творів*. Київ : Наукова думка, 1983. Т. 1. С. 418
11. Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит или букварь мира / Г. Сковорода *Повне збір. творів*. Київ : Наукова думка, 1983. Т. 1. С. 428
12. Сковорода Г. Пчела и шершень / Г. Сковорода. *Повне зібрання творів у 2 т.* Київ : Богуславкнига, 2012. Т. 2. С. 184
13. Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит или букварь мира / Г. Сковорода *Повне збір. творів*. Київ : Наукова думка, 1983. Т. 1. С. 444
14. Сковорода Г. Диалог: имя ему Потоп змиин / Г. Сковорода. *Світ ловив мене та не спіймав*. Харків : Фоліо, 2006. С. 494

15. Сковорода Г. Сад божественных песней, прозябший из зерн Священного писания / Г. Сковорода. *Світ ловив мене та не спіймав*. Харків : Фоліо, 2006. С. 518

16. Нечуй-Левицький І. Хмари: повість. Київ : Знання, 2016. С. 12

17. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини, за вченням Слова Божого. *Хроніка-2000. Український культурологічний альманах*. Київ, 2000. Вип. 39-40. С. 564

18. Федів Ю., Мозгова Н. Історія української філософії. Навч. посібник. Київ. : Україна, 2000. С. 327

19. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини, за вченням Слова Божого *Хроніка-2000. Український культурологічний альманах*. Київ, 2000. Вип. 39-40. – С. 572

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Юридичний факультет

Котець Я. Ю.

Науковий керівник: Попов В. Ю.

ГОЛОВНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО МАКСИМАЛІЗМУ ЕТИКИ ВАСИЛЯ СТУСА

В основі етичних поглядів Василя Стуса, які стали основою не лише його творчості, але й короткого яскравого життя, наповненого стражданнями, лежав моральний максималізм. Поет-мислитель на відміну від розуміння моралі як обумовленої суспільством (марксизм), ситуацією (французький екзистенціалізм) або власною волею (ніцшеанство), сповідував абсолютність моральних норм і безкомпромісність у їх дотриманні. Не дивно, що його улюбленим моральним філософом був І. Кант. Як згадував про Іван Дзюба: “Він (*тобто Стус – Я. К.*) був, я б сказав, моральним максималістом вольового характеру, вольового типу. В нього настільки сильна воля, спрямована на утвердження моральної високості і чистоти, настільки ця сила волі була, що він ні найменшого ні в чому попуску собі не давав” [1, с. 12]. В чому полягав цей моральний максималізм, яких головних моральних чеснот дотримувався Василь Стус в своєму житті та творчості (в тому числі в своєму епістолярії) ми розглянемо в наших тезах.

Василь Стус з середини 1960 років належав до українського дисидентського мистецького руху. Як вважала дружина та соратниця радянського дисидента № 1 Андрія Сахарова, Олена Боннер, дисидентство 1960–1970-х рр. слід вважати насамперед морально-етичним рухом, учасники якого бажали “звільнитися від офіційної брехні”. Зрозуміло, що Стус знаходився під певним впливом морального “рожевого” ідеалізму перших українських

дисидентів (насамперед Івана Світличного), але комплекс етичних засад своєї поведінки він встановив сам, сформувавши таким чином власну біографію. Ці засади Стус виробив ще на початку 1960-х років, працюючи на Донбасі, а остаточно сформулював їх під час попереднього ув'язнення перед першим судом 1972 року.

Засадничими принципами максималістської етики Стуса є концепти **чесності і щирості**. Вони відігравали велику роль в долі поета, в його поведінці під час випробувань і моментах складного життєвого вибору. Спогади про Василя Стуса різних людей не залишають сумнівів у тому, що щирість і чесність були одними з визначальних його рис як людини. Про те, що ця чеснота була провідною в його етичному максималізмі свідчить і лист до Ірини Калинець від 20.05.1978 року де він пише: “Я не звик брехати, навіть підозра ображає мене, бо звик жити відкрито й щиро” [9, с. 148]. Чесність та щирість як моральні категорії становлять основу етичної концепції Василя Стуса. Про це він пише у своїх поетичних та публіцистичних творах. Так, у заяві до Голови Спілки письменників Юрія Смолича від 2.02.1972 року Стус пише про неможливість для себе і своїх друзів працювати у літературі, попри “бажання чесно працювати для свого народу, щоб дари свого розуму і серця віддати народові – зі своїх чесних рук” [8, с. 303].

З чесністю та щирістю пов'язана ще одна провідна чеснота максималістської етики Василя Стуса – **справедливість**. Як відомо з багаточисельних спогадів про Поета у нього завжди було загострене почуття справедливості. Зокрема Коцюбинська свідчила на суді 1972 року, що Стус є людиною “неспроможною пройти повз несправедливість” [4, с. 141]. У Листі до тодішнього першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста, написаного в слідчому ізоляторі київського КДБ 18 січня 1972 року, сам Поет писав: “У мене загострене, може навіть хворобливо загострене почуття справедливості, яку я завжди хотів бачити повною, ідеальною. Я вважаю, що така справедливість повинна бути в нашій країні, яка для народів усього світу мусить правити за взірць” [8, с. 406].

Розуміння справедливості у Стуса має достатньо традиційний характер і ґрунтується не лише християнських засадах, але й антично-філософському дискурсі, зокрема сократо-платонівській інтерпретації справедливості (*δίκη*) як втіленні божественної волі в світі. Саме таке тлумачення справедливості в платонівському діалозі “Горгій” вказує на її взаємозв'язок з праведним стражданням, яке є вищим ніж допущення несправедливості. Це розуміння страждання й терпіння як вищих етичних чеснот через неоплатонізм та філософію Григорія Сковороди засвоюються Стусом й стають засадничим принципом його етики.

Максималістська етика Василя Стуса – це етика **страждання** як очищення. Осмислення страждання як етичної чесноти є однією з домінантних рис в його етичному вченні. Ще 1962 року молодий поет пише в своєму щоденнику: “Людина освячується і кращає тільки в страднні. Це єдині ліки, єдиний спосіб людського зростання” [8, с. 125]. Чи не вперше про “естетику страждання” з певними агіографічними рисами писав в своєму доволі контраверсійному нарисі літературний критик з української діаспори Василь Івашко [2, с. 118-119]. Сучасна українська дослідниця Інна Онікієнко також наголошує на наявній в філософії Василя Стуса “естетиці страждання”, яка “означала принциповий для Стусового світогляду примат чуттєвості над розумом” [5, с. 126].

Стус у своєму розумінні страждання наближається до християнської етики, хоча його рецепція християнства, як ми вказували вище, не є ортодоксальною. Страждання розглядається ним як спокутування гріхів. Теза про гріховність людини й світу пронизує поезію митця, який пише: “людина – великий-великий грішник” [9, с. 127], вчинення гріха для неї є способом існування у світі; Господь “забув” про світ, “немає Господа на цій землі” [7, с. 72], а країна, в якій живе поет, – це “рад-соц-конц-таборів союз, котрий Господь забув” [7, с. 167].

Попри всю неортодоксальність максималістської етики Стуса ідея життя як наслідування Христового шляху не була сторонньою для поета. Вказання на це можна знайти в багатьох віршах, зокрема, “За читанням Ясунарі Кавабати”, “Блажен, хто тратити уміє...”, “Мені зоря сіяла нині вранці...”, “Возвелич мене, мамо...” та багатьох інших. Зазначимо також на такий факт біографії поета: однією з книжок, які читав Василь Стус в ув’язненні, був трактат Томи Кемпійського “Imitatio Christi” (“Про наслідування Христа”). В. Івашко, автор статті “Міф про Василя Стуса як дзеркало шістдесятників” вважав, що ключем до етики Стуса є “християнська персоналістська метафізика” [2, с. 106].

Погоджуючись з цією тезою, наголосимо й на тому, що провідною чеснотою християнської етики є концепт **любові**, який також є одним з провідних концептів Стусівської етики. Його розуміння любові найкраще висловлена в одному з листів до сина від 3.10.1983 року: “Любов – то, може, єдина справжня квітка, подарована людині Богом. Тільки в любові людина розумна. І навіть: що більше, дужче любиш – то розумнішаєш. Інших квіток, кращих за цю, квітку любові, я не знаю” [9, с. 446]. Любов за Василем Стусом це, насамперед, християнська “amore proximi” – любов до ближнього. Ця любов стосувалася найближчих людей – дружини, сина, батьків, сестри, від яких вимушено перебував довгий час на відстані.

Найвищим проявом його любові було його ставлення до коханої, а згодом дружини – Валентини Попелюх, вірність до якої він проніс все своє життя. Про це свідчать вірші поета та великий епістолярій, проаналізований

М. Коцюбинською [3]. Остання зазначає його особливі взаємини з дружиною, яка “гідно й віддано несла свій хрест. Можливо, без усвідомлення Стусом цієї вірності його хрест був би набагато важчим” [3, с. 3]. Вона також писала про ідеалізацію поетом своєї дружини, що він безмежно кохав її, “...домислювавши узагальнював і підносив на якийсь п’єдестал” [4, с. 61]. Його ставлення до Валентини нагадувала “любов Орфея до Еврідіки. Він її й страждання любив” [4, с. 61]. В одному з листів до дружини (від 20.12. 1977 р.) він, цитуючи Чернишевського, писав: “ми з тобою, наше життя – належить історії. Тому будьмо гідні своєї долі – і не нарікаймо на неї – долю. Думаю, що наше життя теж стало часткою історії нашого народу. Пишаймося, що Бог поклав на нас цей хрест – і несімо його гідно. Бог просто забрав у нас будні, а залишив – свято. Свято високого болю, почесного тягара, врочистість розлуки й празникові миті зустрічей. А буднів у нас (двох) – нема, слава Богу” [9, с. 291-292]. В своїй поезії Василь Стус підносить образ коханої дружини до вищих зразків жіночості; вона, будучи центральним образом багатьох його віршів, постає рівновеликою Богородиці, первозданної жінки тощо.

Таким чином, етичні погляди Василя Стуса можуть бути охарактеризовані як етичний максималізм, який поєднує дотримання загальнолюдських чеснот: справедливості, чесності та любові з невпинною боротьбою за честь і гідність людини. Поет приділяє велике значення ролі страждання та вірності власному призначенню в житті.

Література:

1. Дзюба І. Різьбяр власного духу. *Стус В. Під тягарем хреста: Поезії*. Львів: Каменяр, 1991. С. 3-20.
2. Івашко В. Міф про Василя Стуса як дзеркало шістдесятників. *Світо-вид. Літературно-мистецький журнал*. Число III (16). Київ–Нью-Йорк. 1994. С.104-120.
3. Коцюбинська М. Епістолярна творчість Василя Стуса. *Стус В. Твори у 4 томах 6 книгах*. Т. 6 (додатковий). Кн. 2. Львів : Просвіта, 1997. С. 218-240.
4. Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах; [упоряд. Б. Підгірного]. Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. Ч. 2. 320 с.
5. Онікієнко І. Самототожність Василя Стуса. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. №9. 2015. С. 126.
6. Платон. Горгій. *Діалоги*. Пер. з давньогр. К: Основи, 1999. С.155-233.
7. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. Львів: Вид. спілка “Просвіта”. Т. 1. Кн. 1. 1994. 302 с.

8. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. Львів: Вид. спілка “Просвіта”. Т. 4: Повісті та оповідання; Незакінчені твори; Сценарії; Літературна критика; Заяви, публіцистичні листи та звернення; 3 таборового зошита. 1994. 543 с.

9. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. Львів: Вид. спілка “Просвіта”. Т. 6 (Додатковий). Кн. 1: Листи до рідних. 1997. 495 с.

**Запорізький національний університет
Історичний факультет**

Рудова А. Р.

Науковий керівник: Білівненко С. М.

**ЕТИЧНІ МЕЖІ ПУБЛІЧНОСТІ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТ
МІСТА ОЛЕКСАНДРІВСЬК КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Період початку ХХ століття став для мешканців міста Олександрівська Катеринославської губернії часом, коли відбулися модернізаційні зрушення, які охопили всі сфери громадського життя. Одним із найбільш знакових показників цих процесів став розвиток провінційної газетної періодики, що з часом набула ролі друкованого органу всієї громади, який підпорядковується владі та спирається на громадськість. Змінилося функціонування газетної періодики та умови за якими вона працює – вимоги зі сторони держави, і зі сторони суспільства. В газетній періодиці друкували інформацію, яка була суспільно-корисною. Відтак, формувалася громадська думка щодо питань, хвилюючих суспільство. Періодичні видання виконують важливу роль у дослідженні різних питань історії з життя населення та досить вдало відображають думку громади, тому періодичні видання є цінним історичним джерелом, так як висвітлюють окремі питання, які не зафіксовані в документальних джерелах. Що стосується нашого питання, то ми будемо розглядати тематику публікацій на шпальтах газет саме м. Олександрівська Катеринославської губернії ще на початку ХХ ст., коли газетна періодика цього міста була ще в процесі формування.

Після появи першої друкованої періодики на початку ХХ ст. починалась боротьба із свободою слова, що існувало на шпальтах місцевих газет, так як тодішня влада одразу хотіла домогтися підлягання преси державним установам [1]. Тож мусимо відзначити, що на шпальтах газет за наполяганням влади не повинно було бути інформації політичного змісту, так як такі дії редакцій газет могли бути розцінені як “антидержавні” [7, с. 383].

Етичні межі публічності на шпальтах газет починаються від обмежень публікацій про політику, і звідси формується певний стандартний набір

рубрик для газет в місті Олександрівськ на початку ХХ ст. [7, с. 383]. Вміст газет формувався завдяки цілеспрямованій політиці владних структур та самоконтролю і власних переконань редакторського складу видань. В періодичних виданнях описувалися насамперед актуальні відомості про скоєння важких злочинів (відповідно і про застосування психологічного або фізичного тиску) та жахливі випадки загибелі людей. Пізніше писали також про революційні події 1917-1921 рр. та висвітлення настроїв під час неї, про що писала здебільшого газета “Січ” вже з першого свого випуску (1 травня 1918 року), в якій пишеться про боротьбу на території всієї України, і відповідно про Олександрівськ. В міській хроніці висвітлювалося здебільшого про повсякдення громади, про зібрання членів міського товариства про проєкти, які здійснювали або планували зробити в місті. В етичних межах публікацій були присутні національний, культурний, соціальний та гендерний елементи. Висвітлювалася, у певній мірі, погляд на роль та місце етнічних громад на території України, наприклад, єврейську, – яку вони відіграли роль в певних подіях. Були рубрики, пов’язані з театром та мистецтвом. Окремо на шпальтах газет висвітлювалося боротьба з пияцтвом. Серед перших періодичних видань міста Олександрівська ми можемо зазначити наступні назви: журнал *“Запоріжжє”* (1906), *“Александровский листок промыслов и местной жизни”*, *“Справочный листок объявлений г. Александровска”* (лютий-серпень 1909 р.), *“Запорожская речь”* (11-15 серпня 1909 р.), *“Александровские новости”* (1910-1916), *“Александровский вестник”* (1910-1917), *“Січ”* (1918).

Позначилися на розвитку місцевої періодики події революції, яка почалася у 1905 році, наслідком чого стала поява “Тимчасових правил про друк”. Революція, реакція на неї уряду та “Тимчасові правила про друк” призвели до гальмування видавничого процесу, тому видання газет в м. Олександрівськ Катеринославської губернії почалося тільки з 1909 року [7, с. 383].

На шпальтах газети “Александровский вестник” (14 жовтня 1912 року) до сфери “нового публічного” можемо віднести висвітлення думки представників громади щодо рівноправ’я жінок, відтак розповідається про губернський з’їзд стосовно жіночої освіти. Пропагується ідея, що жінки повинні мати теж можливість навчатися поруч з чоловіками. Звідси, можемо простежити заклик на підтримку цього рівноправ’я [2].

Особливістю деяких газет було розміщення на своїх сторінках інформації про єврейське населення. Так, в цій же газеті (але вже від 11 вересня 1913 року) висвітлюється інформація про єврейську общину, зокрема на шпальтах газети спростовуються деякі негативні

пропагандистські образи єврейства, що мали місце в цей час: *“сознавая, что еврейская религия отвечает высшим требованиям нравственности, берлинская община считает недопустимым публично выступать с доказательствами того, что еврейская религия не требует преступлений”*. Після висування єврейською общиною цієї заяви, єврейські та християнські учені надали докази, що обвинувачення єврейської громади щодо злочинів можуть поширюватися через упереджене ставлення до єврейської громади [3].

Постійно друкували в газетах інформацію про арешти чи то за крадіжку, чи то за вбивство. Також розповіді про вбивство людини, – розписувалося за яких обставин та де відбулося вбивство. Було і таке, що в газетах писали про новонароджених, які з'явилися на світ із вадами у зовнішньому плані, говорячи що *“... родилась девочка редкой уроды – у неё, не оказалось ни рук, ни ног...”* (“Александровский вестник”, 15.01.1914) [4].

Газетні видання Олександрівська позиціонували себе як громадські, літературні та комерційні, які видавалися для широкого загалу міста та його округи. Тобто, здебільшого на шпальтах газет висвітлювалося життя місцевого населення. Пікантні публікації були секретом популярності “шрайберівських видань”, – в серпні 1912 р. в окружному суді Катеринослава було заслухано справи проти А.Б. Шрайбера – головного редактора газети “Александровские новости”. Справ проти Шрайбера було дві, звинувачення стосувалися клевету в пресі та були висунуті з боку нотаріуса А.А. Ланшиним та міського голови м. Олександрівська – К.А. Дмитренка. У кінцевому підсумку було прийнято вирок – ув'язнення на один місяць та 10 днів за кожний з позовів. Газетні видання друкували на своїх шпальтах найгарячіші питання, які викликали у читачів активні обговорення, зокрема поширення на території краю пияцтва, проституції тощо.

В роки Першої світової війни (1914-1918) провінційна преса Олександрівська залежала від загальноімперських правил, газети перевірялися цензорами. На шпальтах газет не було висвітлено моментів політичної опозиційності та критики пануючого на той час режиму. В цей час у краї не виходило україномовних газет [6, 142].

Періодична преса є також важливим джерелом інформації з історії Української революції 1917-1921 рр., після поразки якої утвердився ще один компонент газетної періодики – саме компартійно-радянська періодика. Якщо ж видання були іншого політичного спрямування, то вони оцінювалися як антирадянські, а інформація в них піддавалася критиці [8, с. 132].

Отже, констатуємо все вищевикладене, можемо зробити висновок: газети міста Олександрівська Катеринославської губернії на початку ХХ

століття мають стандартний набір етичних меж, які мали перед собою одну мету. Цією метою було висвітлення окремих аспектів життя місцевого населення, зокрема, серед яких були питання, які цікавили населення, головними чином “пекучі”, нагальні питання. Етичні межі формувалися на принципом “бульварності”, тобто допустимим вважалося деталізований опис подробиць вбивств, пожеж, різних злочинів. До норми зараховувалося і обговорення особливостей різних етнічних та соціальних груп, при цьому цензурі підлягала критика центральної влади та урядової системи в цілому. Революційні події 1917-1921 рр. кардинально змінили і характер публікацій і етичні межі допустимого, змістивши акценти до висвітлення теми соціальних потрясінь та перетворень.

Література:

1. В Запорожье открылась выставка истории СМИ. URL: <http://pravda.in.ua/history/v-zaporozhe-otkrilas-vistavka-istorii-smi/> (дата звернення: 18.11.2021).
2. Газета “Александровскій Вестник”. 1912. 14 жовтня. №334. URL: <https://heritage.zp.ua/document/182-141012/page/3063> (дата звернення: 19.11.2021).
3. Газета “Александровскій Вестник”. 1913. 11 вересня. №474. URL: <https://heritage.zp.ua/document/183-11091913> (дата звернення: 19.11.2021).
4. Газета “Александровскій Вестник”. 1914. 15 січня. № 544. URL: <https://heritage.zp.ua/document/185-15011914> (дата звернення: 19.11.2021).
5. Газета “Січ”. 1918. 1 травня. №1. URL: <https://heritage.zp.ua/ru/document/310-gazeta-sich-01051918>
6. Ігнатуша О. М. Запорізький край в роки Першої світової війни. *Сумська старовина*. Суми : Видавництво СумДУ, 2009. № XXVIII-XXIX. С. 142-151.
7. Петрова К.А. Формування газетної періодики м. Олександрівська Катеринославської губернії на початку ХХ століття. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: Просвіта, 2018. Том 1 №50. С. 383-388.
8. Пиріг Р.Я. Джерела з історії Української революції 1917-1921 років: періодична преса. *Науково-практичний журнал “Архіви України”*. *Огляди джерел та документальні нариси*. 2011. № 4. С. 132-145. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/121947/11Pie.pdf?sequence1>

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Соціально-правовий факультет

Вовк Б. Ю.

Науковий керівник: Лобанчук О. А.

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ

Термін “культура спілкування” вперше з’явився в наукових працях у 80-ті роки. Визначення, яке б загально окреслювало це поняття ще й досі не існує. Схарактеризовано тільки окремі види культури спілкування, описано культури професійного, зокрема педагогічного спілкування, виокремлено компоненти цього феномена. У свій час автори зробили спробу визначити поняття “культура спілкування” й описати його як феномен [3, с. 27].

Спілкування розглядається як система, тому його вивчення має системний характер. Виділяють два напрямки його вивчення:

- теоретичні дослідження спілкування;
- практичне навчання формам і методам підвищення рівня культури спілкування [3, с. 26].

Головна особливість спілкування – взаємодія. Під час спілкування відбувається соціальна взаємодія членів суспільства – їхня спільна діяльність, інтеракція і власне комунікація. Упорядкованість досягається за допомогою правил і норм, які регулюють характер спілкування залежно від його мети і засобів. Спілкуючись, люди повинні рахуватися із соціальними нормами, звичаями, традиціями, що існують у даному суспільстві, колективі. Від того, як люди розмовляють між собою, залежить настрій, стан нервової системи, благополуччя і спокій у сім’ях, колективах. Нарешті, від манери спілкування багато в чому залежить успіх у роботі.

Володіючи нормами культури спілкування, людина зможе уникнути багатьох проблем, конфліктів, швидше досягне життєвих цілей.

Про культуру спілкування постійно говорять в усі епохи. І кожна епоха розвитку людства виробляє свої норми, традиції, національну своєрідність культури комунікації між людьми.

Культура спілкування є складовою частиною культури людини. Для неї характерною є нормативність, яка визначає, як мають спілкуватися люди в певному суспільстві, у конкретній ситуації.

Культура людського спілкування – це частка загальної моральної культури особистості. Відсутність культури спілкування свідчить про те, що людина є бездуховною [2, с. 13].

Вищий сенс спілкування – це самовизначення, самореалізація, самоствердження і взаємозбагачення однієї особи через іншу. Але якщо людина в процесі спілкування вище всіх підносить саму себе, переслідує якісь корисливі цілі, якщо для неї усі інші стають лише засобом для задоволення власних потреб, то таке спілкування постає аморальним, і воно, фактично, не досягає своєї мети [3, с. 100].

Спілкування, побудоване на грубості, підступності, брехні, приносить великі розчарування, завдає душевних страждань, пекельних мук. Як висловився один із класиків французької екзистенціальної філософії Ж. П. Сартр, “пекло – це інші”.

Спілкування є мірилом моральної культури людини. Етика спілкування засвідчує моральність особистості, являється відображенням індивідуальної моральної свідомості, що є сукупністю певних навичок, умінь, установок, почуттів. Окрім моральної свідомості дуже важливою є культура почуттів і поведінки людини. Морально зрілий індивідуум із сформованим знанням культурних моделей поведінки, етикетних правил повинен вміти їх коректно використовувати в кожній конкретній життєвій ситуації.

Спілкування передбачає обмін інформацією, тобто комунікацію. Спілкування і комунікація – поняття не тотожні, бо мають відмінності за змістом. Комунікація (лат. *communis* – спілкуюсь із кимсь) – це сенсовий та індивідуально-змістовний аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією у диференціальних процесах соціальної взаємодії. Спілкування є не просто обміном інформацією. В це поняття також входить обмін враженнями, душевними переживаннями, почуттями, емоціями, досвідом. Людина може вміти відчувати тільки у спілкуванні, яке характеризується власне суб’єкт-суб’єктною спрямованістю. Спілкування за змістом є поняттям більш ширшим і загальним, а комунікація – конкретним, яке означає лише один із його типів, тобто соціальну взаємодію. Комунікація буває вербальною (словесною) і невербальною – безсловесною, (тілесно чуттєвою, мімічною, знаковою, візуальною). Комунікація у вузькому розумінні має однонаправлений характер, тому, що інформаційне повідомлення може стосуватись будь-кого, в тому числі і технічних засобів, а тому не завжди передбачає суб’єкт-суб’єктної взаємодії. У справжньому спілкуванні кожен із його учасників звертається до свого партнера саме як до суб’єкта – неповторної індивідуальності [3, с. 101].

Фундаментальні теоретичні підвалини спілкування опрацьовуються сьогодні у сфері багатьох наук гуманітарного циклу: зазвичай це педагогіка, психологія, естетика, соціологія. І це не випадково, бо всезростаюча соціальна мобільність і динамізм життя удосконалюють спектр людських

взаємин. Бурхливий ритм сьогоденної цивілізації, невпинний розвиток електронних інформаційних засобів з'єднують людей різних країн, материків, різних національностей, конфесійних і культурних орієнтацій. У спілкування набагато більше переваги, ніж у комунікації щодо поєднання людей у реальну живу істоту. Потреба людини у постійному спілкуванні стосується насамперед діалогу, безпосередньої зустрічі з іншим реально існуючим "Я" [3, с. 102].

Мета і цілі спілкування можуть бути дуже різноманітними; відповідно до них виділяють такі основні типи спілкування:

- етикетний (формальний, неглибокий), обумовлений звичаями ставлення до людей: наприклад, перехожі, клієнти, випадково знайомі, які випадково зустрічаються з приводу виконання своїх побутових потреб;

- діловий (сфера трудової або соціальної діяльності, виробництво), де утворюються певні соціальні спільноти з метою виконання функціональних обов'язків: наприклад, колеги, учні, студенти, інші колективи;

- товариський, що формується на базі ділових стосунків, коли члени колективу сповідують принципи ціннісного визнання один одного, відчують командну єдність, проявляють співучасть, підтримку, об'єднуються на основі як спільної справи, так і ідеї;

- дружній, що передбачає значно глибший рівень духовної єдності, особливу міцність стосунків на основі спільних інтересів, симпатії, а також психологічної сумісності, єдності ціннісних орієнтирів, готовності до безкорисливої підтримки, навіть самопожертви;

- інтимний (сімейно-шлюбні і родинні зв'язки), що передбачає не лише дружбу, але й кохання, високий рівень близькості, відповідальності, турботи за кожного із членів цілої сім'ї чи родини [3, с. 105].

Література:

1. Етика ділового спілкування: навч. посібник / за редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.

2. Етика та естетика: навчальний посібник / за ред. В. Л. Петрушенко. Львів: Видавництво "Новий Світ-2000", 2011. 308 с.

3. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осечинська. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2003. 208 с.

**Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Інженерно-педагогічний факультет**

**Конько А. С.
Науковий керівник: Коннов О. Ф.**

ПРИНЦИПИ МОРАЛІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність: Глобалізація суспільства досягає незрівняних масштабів та крокує з неймовірною швидкістю. Озираючись назад, ми вже не в силах уявити спосіб життя тогочасного людства. З приходом цивілізації змінилися не лише умови існування, а й принципи поведінки. Людина задля безпеки та подальшого буття повинна була започаткувати основні принципи взаємостосунків, які б стали поштовхом для створення певних націй. Але чи ростуть основні і кожному з нас відомі принципи моралі паралельно еволюції суспільства?

Це питання доволі непросте, оскільки необхідно зрозуміти, чи існує вона взагалі, чи не втратили ми її на шляху власного зростання? Для цього варто почати з витоків зародження морального духу.

Поняття “етика” В. Цветков розглядає як форму суспільної свідомості: “мораль (моральність, етика) – це норми людського співжиття, поведінки людей, їхніх взаємин в особистому спілкуванні, виробничій сфері, ставлення до суспільства, держави... Як форма суспільної свідомості, що містить загальні уявлення про добро і зло, мораль виражає моральні ідеали суспільства, соціальної групи і тим самим дає критерії оцінки поведінки людей” [3].

Аналіз дослідження проблеми: Відомо, що етика як систематизоване наукове знання веде свій початок ще від часів Арістотеля. До розробки її основних проблем долучалися великі мислителі різних епох і народів протягом понад двох тисяч років – Конфуцій, Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Цицерон, Августин Блаженний, П’єр Абеляр, Фома Аквінський, Спіноза, Гельвецій, Кант, Гегель та багато інших. Етика була смисловим центром багатьох систем, поєднуючи філософське знання з практикою життя. Етику тому і вважали практичною філософією, що вона мала навчити не лише осмислювати, а й правильно жити, тобто мала трансформації вироблених канонів досконалої поведінки в людське буття [2].

Мета дослідження: Побачити основні процеси становлення моральних засад та визначити їхню важливість в епоху ХХІ століття. Розкрити зміст “моралі” та поміркувати над її важливістю.

Виклад основного матеріалу: На жаль, сьогодення дає нам розпливчате уявлення про етику. Суспільство прийняло на себе нову модель виклику “Мої почуття важливіші за інших”, “Його реакція на мене – це лише його власні

проблеми”, “Головним є лише особисті переживання”. Тобто, можемо бачити, що кожен з нас зосереджений лише на власних емоціях та почуттях – це стиль нашого повсякдення. Чи правильно це?

З одного боку людина сама формує себе протягом життя: свою поведінку, характер, вірування, певні доктрини яким слідує – і саме вона, і тільки вона, несе повну відповідальність за свою реалізацію.

Але, з іншого боку, нам не варто забувати, що ми створіння соціокультурні і знаходимося під дією взаємозв’язку з іншими. А ще більш того, сукупність поведінок людей формує, може змінити або навпаки створити нові уявлення про те, що є правильним, а що хибним.

Етика тісно взаємодіє і з правом, оскільки вона становить основу соціального життя. Ще на початку ХІХ ст. видатний німецький філософ, теоретик держави і права Г. Гегель (1770-1831), працюючи над фундаментальною працею “Філософія права”, сформулював таку сентенцію: “Мораль вимагає, щоб насамперед було дотримане право і лише по тому як воно вичерпане, вступають у дію моральні чинники” [1]. Тобто, поки наявні певні рамки – можемо існувати ми.

Зараз Інтернет та світ активно агітують та завдають істотного впливу на нашу свідомість поняттям “свобода”. Так, кожен з нас повинен почувати себе вільно та мати можливість відстоювати свою думку та гідність, але в межах дозволеного. Своїми діями ніхто не має права обмежувати іншого, вияв моральності не є виключенням.

Можливо, що принципи етичного виховання трохи змінилися з плином часу: при вітанні ми не знімаємо свого капелюха та не цілуємо руку дамі свого серця, проте вони все ж не втрачають своєї актуальності.

Я вважаю, що ці засади ми маємо вкладати в дітей з самого дитинства – в школі, дома, або просто ідучи по вулиці. Також варто і самим привчати себе до культурного та вихованого спілкування, пам’ятати: “Стався до інших так, як хочеш, щоб ставились до тебе”. Я вірю, що майбутнє в руках кожного з нас.

Висновок: Таким чином, мораль відіграє ключову роль в нашому житті. Її розвиток та подальше існування залежить тільки від нас. Ми ще в силах все змінити. Створювати щось нове або просто змінюватися – це непогано, але деякі речі завжди залишаються в тренді, наприклад, класика. Мораль може підлаштовуватися під наш час, але ніяким чином не зникнути!

Література:

1. Євхутіч І. М. Мораль і право в системі соціальних уявлень та їх місце й роль у діяльності Національної поліції України: монографія / І. М. Євхутіч. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 8.

2. Павлова А. К. Етика та естетика: курс лекцій / А. К. Павлова, О. П. Калита. Ірпінь: УДФСУ, 2020 С. 8.

3. Цветков В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків : Право, 1996. С. 102-103.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Факультет природничо-географічної освіти та екології**

Ожинська Ю. О.

Науковий керівник: Лобанчук О. А.

**БІОЕТИКА.
ЇЇ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ У СУСПІЛЬСТВІ**

З давніх часів люди намагаються покращити умови життя за рахунок різних чинників: розширення оброблюваних територій, вдалий союз, праця найманих працівників, і головне – використання результатів наукового та технологічного прогресу. Проте, лише наприкінці минулого століття людство зрозуміло, що для того щоб захистити кожну окрему людину в суспільстві – хвору чи здорову, дитину чи людину похилого віку і навіть саме життя на Землі, потрібні моральні норми, моральні принципи та правила. Тільки тоді ми досягнемо істинного прогресу. Так з’явилася біоетика.

Першу книжку, присвячену темі біоетики “Біоетика – міст у майбутнє”, написав американський учений В. Р. Поттер у 1969 році. Розвиток біоетики сьогодні підтверджує, що Поттер не перебільшив з назвою книги, що дійсно це необхідний портрет майбутнього [1].

Сьогодні біоетика, завдяки значному розвитку, достатньо багатовимірна – це і глобальна біоетика, і етика науки, і біомедична етика, і етика наукових (у тому числі біомедичних) досліджень, і екологічна біоетика, і етика гуманного ставлення до тварин [3].

Взагалі, біоетикою називають сукупність етичних норм і етичних правил та принципів, що об’єднує у єдине ціле концепцію класичної етики та новітніх тенденцій, які виникають в процесі розвитку науково-технічного прогресу, а також через вплив погіршення умов навколишнього середовища.

Біоетика відіграє дедалі більшу роль у суспільстві, бо людство в своєму розвитку враховує проблеми збереження життя на Землі. Проблеми біоетики стають міждисциплінарними, вони поступово включаються в усі основні напрямки діяльності людей, від прийняття економічних і політичних рішень до збереження життя на нашій планеті. Непохитна віра у силу людського розуму та силу знання, перестала бути домінуючою, бо на сьогодні ми вже

розуміємо, що невпинне зростання знань та вирішення неможливих раніше технічних рішень, стають об'єктивною загрозою самому існуванню людей і життю на планеті. Значний розвиток біологічних наук, які дають можливість зануритися в незвідані таємниці всього живого, в тому числі і людини. Проте уже зараз зрозуміло, що людське пізнання створюючи величезні відкриття, одночасно тим самим може створити перспективи глобальної катастрофи, як через непередбачення всіх наслідків досягнень, так і через неспроможність зарадити їх негативним результатам в природі [2].

Передумови становлення біоетичних поглядів у медицині.

Основними актуальними причинами, що зумовили інтенсивний розвиток біомедичної етики (біоетики) останнім часом можна назвати:

- якісно новий рівень розвитку медицини, який поставив перед суспільством цілий ряд проблем, як соціальних та морально-етичних так і правових;

- людство заклопотане тим, що у практику впроваджуються недостатньо перевірені нові досягнення біомедичних технологій і відповідно не можна визначити їх небезпечність і наслідки від застосування;

- гуманітаризація медицини і медичної освіти ;

- видання великої кількості спеціальної літератури, присвяченої різним питанням і напрямкам біоетики;

- проведення міжнародних конгресів, симпозіумів щодо проблем нових медичних технологій у контексті захисту прав людини і пацієнта;

- підвищення ролі громадських організацій в ухваленні суспільно важливих рішень, у тому числі і правових, щодо розвитку тих або інших напрямків медицини;

- недостатність норм і правил медичної етики і деонтології під час пошуків рішень спірних медичних питань [2].

Видатні українські вчені та лікарі М. Максимович-Амбодик, Д. Самойлович, М. Пирогов, В. Образцов, М. Стражеско, Ф. Яновський, Д. Заболотний, О. Богомолець і багато інших неухильно дотримувалися високих етичних норм і принципів. Вони також сприяли їх розвитку та доповненню. Вчені та лікарі безкорисливо служили людям. Застосування нових методів діагностики, лікування і профілактики здійснювалося тільки після їх ретельного вивчення шляхом експериментів на тваринах, а часто і експериментів на самих собі.

Водночас сьогодні змінюється сама медицина – вона поступово втрачає риси лікарського мистецтва і дедалі перетворюється на медицину технологій, досліджень, експериментів, клінічних випробувань.

Дотримуватися звичайних принципів медичної етики і деонтології під час спілкування лікаря з хворим, його родичами та взаємин лікарів між собою вже недостатньо. Адже сучасні досягнення медицини, як наприклад пересадка органів і тканин, стовбурових клітин, або екстракорпоральне запліднення, генна терапія, чи навіть штучна зміна статі, застосування трансгенних організмів з метою отримання харчових продуктів і, нарешті, клонування тварин і людини, значно ускладнюють важливу тезу Гіппократа – “Не нашкодь!”. Діапазон лікарських втручань неймовірно розширився, відповідно зросла і їх віддача під час лікування хвороб.

Але, одночасно з позитивними наслідками використання новітніх технік при лікуванні зріс і ризик від їх застосування. Лікарям завжди важко було знайти правильне рішення в питанні “користь-ризик”, тепер розв’язати відповідальну та складну проблему стало ще важче. Нові медичні технології і так несуть багато невідомого та не завжди передбачуваного. Крім того важливим питанням все далі стає деградація навколишнього середовища в результаті різних впливів діяльності людей, яка ставить під загрозу саме наше життя.

Таким чином, можна сказати, що традиційна медична етика та деонтологія не справляються з новими різноплановими проблемами, які виникають під час значного науково-технічного прогресу у галузях біології та медицини, та при розширенні та освоєнні нових середовищ проживання людини. Їх коло стає значно ширшим. Тобто біоетика постає як сучасний етап розвитку медичної етики. Хоча таке визначення біоетики є неповним.

Філософське усвідомлення нових можливостей і граней розвитку медичної і біологічної науки, розуміння їх вірного співвідношення з правами людини – це біоетика. Пошук шляхів для подальшої гуманізації медичної та біологічної наук взагалі та медицини зокрема, досягнення справедливості – це біоетика.

Найважливіші принципи та норми біоетики не мають бути тільки добрими намірами, вони повинні застосовуватися та виконуватися беззаперечно.

Всім нам, і кожній людині і в цілому суспільству необхідно щоб ці принципи і норми дотримувалися, а також регулювалися законодавством та мали чіткі механізми контролю [1].

В історії було чимало драматичних епізодів, таких, як нацизм чи комунізм, які свідчать про необхідність уживати в моральній поведінці вагоміші аргументи, ніж сліпий послух державі, суспільству, панівним ідеологіям [5].

Американськими вченими Т. Л. Бічамп і Дж. Ф. Чілдресс було запропоновано такі основоположні принципи біоетики:

1. Принцип автономії. Це коли кожен окремий індивід має право розпоряджатися своїм здоров'ям та грошима, може відмовитись від лікування, навіть якщо це буде коштувати йому життя. На цьому принципі ґрунтується концепція “інформованої згоди”, він має антипідклавальну спрямованість.

2. Принцип “Не зашкодь”. Починається з клятви Гіппократа. Цей принцип вимагає щоб шкода яка може бути завдана пацієнту була максимально мінімізована при медичному втручанні.

3. Принцип блага. Цей принцип зобов'язує лікаря зробити всі можливі дії для покращення стану пацієнта. Моральний обов'язок робити добро.

4. Принцип справедливості. Цей принцип вказує на необхідність справедливого розподілу всіх ресурсів, які, на жаль, завжди обмежені, при наданні медичної допомоги та однозначно рівного ставлення до пацієнтів [4].

Література:

1. Біоетика як розділ прикладної етики. Історія виникнення та розвитку біоетики як науки. Витоки та природа біологічної етики. Філософія як об'єкт біоетики. 2010. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10521/>

2. Біоетика: предмет, мета і завдання в системі охорони здоров'я. *Твоя медична енциклопедія.* URL : https://tdmuv.com/kafedra/internal/deontologi/lectures_stud/uk/med/lik/ptn/основи%20біоетики%20і%20біобезпеки/1/1%20біоетика%20предмет,%20мета%20і%20завдання%20.htm

3. Пустовіт С.В. Біоетичні принципи та механізми регулювання медико-біологічних досліджень. *Сучасні проблеми токсикології.* Київ, 2010. № 4. С. 5-9. URL : <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/categories/problems-articles/item/347-bioethical-principles-and-mechanisms-of-biomedical-research>

4. Предмет та основні принципи біоетики. Прикладна етика / Аболіна Т. Г., Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д та ін., за заг. ред. Панченко В. І. : Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. URL : https://pidru4niki.com/19080611/etika_ta_estetika/predmet_osnovni_printsipi_bioetiki

5. Поп Р. Біоетика як наука. *CREDO. Біоетика. Католицький суспільно-релігійний інтернет часопис.* 20 жовтня 2011. URL : <https://credo.pro/2011/10/52663>

РОЗДІЛ 2. ЕСТЕТИКА

Іван Гончар “Ой у полі вітер віє”, 1983 рік

**Запорізький національний університет
Історичний факультет**

**Губіна А. А.
Науковий керівник: Білівненко С. М.**

МІСЬКИЙ ПРОСТІР: КУЛЬТУРНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ

Сучасна урбаністика займається проблемою історії міста, принципів містобудування, розвитку міського простору, функціями міських поселень. Ключовим поняттям урбаністики є “місто”. Наразі продовжується наукова дискусія щодо критеріїв визначення міста та його основних функцій, у розгляді цієї проблеми часто постає дефініція “міський простір”. Міський простір – це місце взаємодії міських жителів. Одним із ключових проявів такої взаємодії є культура. Окрім цього, усе більше дослідників звертає увагу на міський простір як на культурно-естетичний феномен. Визначити прояви “культурного” в міському просторі і є актуальністю нашої роботи.

Культурний аспект часто зустрічається під час визначення поняття “місто”. Так, приміром, Л. Бакалова визначає місто як форму буття суспільства із концентрацією людського, виробничого, освітнього, культурного та інших потенціалів [2, с. 69]. Як влучно зауважує Г. Осиченко, “суть міста – це форма становлення культури суспільства та спосіб соціальної взаємодії людей в системі суспільних відносин” [4, с. 398].

Проте варто означити, що саме мається під словом “культура” при розгляді міського простору. Як визначає це поняття Н. Міхно, “культура – це сукупність об’єктивацій, що включають у себе види діяльності, поведінкові патерни, продукти духовної активності, артефакти”. Культура складається із декількох складових, серед яких: цінності, обряди та церемонії, герої, символи [3, с. 100-101].

“Креативне місто стає творцем нового типу простору, де люди не тільки живуть і займаються різноманітною діяльністю, але й створюють новий тип відносин, нову багатовимірну структуру суспільства”, наголошує Г. Фесенко [8, с. 148]. Культура в міському просторі може існувати в найрізноманітніших проявах, зокрема в спадщині, освіті, комунікації, архітектурі [7, с. 258].

Архітектура для міського простору є не лише естетичним проявом, а й важливим культурним елементом. Так, архітектура – це набір важливих кодів, які відображають важливі для суспільства цінності [3, с. 314]. В історії знаходимо підтвердження тому: релігійні споруди як визначні архітектурні

пам'ятки розташовували в центрі міського поселення, а відтак вони мали достатнє символічне наповнення [3, с. 314].

Культура прямо пов'язана з економікою. Економічне зростання виникає і завдяки культурному просторові, у якому функціонують архітектура, індустриальний дизайн, музеї, виставки, галереї, ЗМІ [7, с. 259]. Велику роль у цьому відіграють і саме розташування будинків, транспорт, різні установи. За словами О. Маркова, саме ці елементи створюють “міський текст” [3, с. 67].

Наразі існує декілька трактувань поняття “міський текст”. Якщо взяти до уваги розгляд саме культурного плану, то найбільше цьому відповідає визначення, запропоноване В. Подносом, а саме це “набір специфічних значень, метафор та образів, наявних у міському просторі і, як наслідок, асоційованих із цим містом”. Тобто, міський текст містить у своїй суті як літературні твори й метафори, так і будь-які об'єкти міського простору. Зокрема, цими об'єктами можуть бути не лише архітектурні пам'ятки, але і дорожні знаки, таблички, графіті, мурали, скульптури тощо [6, с. 45-47]. Як зауважує М. Отрішко, такий міський текст часом може проблемо сприйматися самими жителями міста через перенасичення арт-об'єктами, неправильним проєктуванням міста та неосвіченістю самої громадськості [5, с. 101].

Одним із важливих елементів, який діє в міському просторі, є органи місцевого самоврядування та територіальні громади. Вони виконують низку важливих функцій: політичну, економічну, соціальну, інформаційну, екологічну, виховну, побутову та, що важливо, культурну. Остання, власне, полягає в організації дозвілля та збереженні національних чи місцевих традицій [9].

Я. Юрик зазначає, що “місця пам'яті” в сучасних містах відіграють одразу декілька функцій, “несуть історичну пам'ять та стають ареною репрезентацій сучасних потреб мешканців” [10, с. 68]. Саме такі місця задовольняють естетичні та культурні потреби міських жителів, одночасно підтримуючи потребу самоідентифікації та збереженості пам'яті [10, с. 69]. До пам'яті міста та його символічного наповнення відносяться такі культурно-естетичні об'єкти, як пам'ятники, меморіальні дошки, різноманітні архітектурні споруди. Не менш важливими є і самі назви вулиць, площ та інших планових елементів міста [1, с. 6]. У них відображаються історичні події, постаті, угруповання та утворення різного масштабу (від міжнародного до локального), а також діячі мистецтва та науки [3, с. 344-345, 349].

На основі вищесказаного можемо зробити наступний висновок. Міський простір як місце взаємодії міських жителів містить у собі культурно-естетичні елементи. Такі елементи можуть проявлятися в цінностях, героях, обрядах, символах, об'єктах. Так, місця пам'яті, що представлені монументами, архітектурними об'єктами та топонімікою, несуть у собі важливі для того чи

іншого міста цінності, передають поколінням історію та героїв місцевості. Символи знаходять своє наповнення в міському текстові, яке репрезентується різноманітними арт-об'єктами. Обрядами та церемоніями завше займаються територіальні громади та громадські об'єднання. А об'єктами у міському просторі є архітектурні споруди, мурали, скульптури, музеї, галереї, виставки та ін. Тому можемо стверджувати, що культурно-естетичний елемент є важливою частиною для функціонування міського простору.

Література:

1. Ганаба С. О. Символічний простір міста як простір пам'яті. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Секція "Філософія"*. Вип. 6, 2016. С. 4-10.
2. Луніна В. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття "місто" та його типології стосовно України. *Прометей*. №1, 2013. С. 68-74
3. Міхно Н. К. Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору. Дніпро: Формат А+. 2020. 423 с.
4. Осиченко Г. О. Аспекти аналізу міського середовища. *Містобудування та територіальне планування*. Вип. 49, 2013. С. 395-404
5. Отрішко М. А. Місто як культурний текст. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип. 31, 2019. С. 98-103
6. Отрішко М. А. Місто як культурний текст: до визначення поняття. *Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура* : збірн. наук. допов. V Міжн. наук-практ. конф. 15 листопада 2019 р. Ч. 1, 2019. С. 45-48
7. Фесенко Г. Г. Культурний простір сучасного міста як цивілізаційний вибір. *Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами* : збірн. наук. допов. VII Міжн. наук-практ. конф. 20 грудня 2012 р. С. 258-262
8. Фесенко Г. Г. "Мистецтво жити" у місті: філософсько-антропологічні аспекти проектування культурного простору. *Людинознавчі студії. Секція "Філософія"*. Вип. 26, 2012. С. 140-151.
9. Шевченко А. С. Полеміка щодо визначення поняття "місто" та його функцій. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-02/09saspmf.pdf> (дата звернення: 17.11.2021)
10. Юрик Я. М. Пам'ять у міському середовищі. *Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія "Архітектура"*. Вип. 836, 2015. С. 64-71

Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет

Гришина Ю. О.
Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.

УКРАЇНСЬКА ВИШИВАНКА
В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Неможливо уявити Україну без вишиванки. Наш традиційний одяг є відомим у всьому світі і користується популярністю у відомих світових брендів. Недарма вишиванку називають кодом нашої нації, бо вона є такою ж різнобарвною та унікальною як і кожна людина нашої країни.

Перші згадки про вишивання зустрічаємо у стародавніх істориків, про нього свідчать і археологічні знахідки зі скіфських поховань [1, с. 55]. Наприклад, ще на відомій пекторалі з Товстої могили можна розглядіти чоловічій і жіночій одяг, прикрашений різними узорами, оздоблений різними видами матеріалу. За народними переказами та розповідями, вишивання було певним ритуалом. Вишивати сідали зі світлими, добрими думками, вкладаючи позитивну енергію в свою роботу. Кожна вишиванка сама по собі була унікальною, бо вишивалася для певної події, або під впливом різних думок і культури.

Виготовлення вишиванки можна назвати своєрідною медитацією. Жінки ніколи не копіювали чужі візерунки, не вишивали за певною схемою. За допомогою різних кольорів і технік вони вкладали сенс у кожен вишиванку, роблячи їх унікальними. Вважалося, що відшити чужий узор для сорочки означало взяти на себе чужу долю. Перші вишиванки на території нашої країни створювалися як оберег. При народженні дітям обов'язково дарували вишиванку і вірили, що вона оберігає дитину від злих духів. До трирічного віку першу вишиту сорочку шила саме мама. У цю сорочку вона вклала всю свою материнську любов і енергію, аби та захищала малюка. А ось кольорова гама та орнамент вишиванки залежали від місцевості, від її звичаїв та культурних цінностей. І хоча на початку розвитку вишивки, використовували лише кольорові нитки, пізніше на теренах України почали вишивати бісером, нитками з позолотою, атласними, для оздоблення також використовували коштовне каміння та перли. Змінювалася також і техніка вишивки, залежно від зображуваних мотивів.

Проаналізувавши старовинні та сучасніші зразки вишивок, можна скласти своєрідний атлас регіонів України за типовими для них візерунками, орнаментами і символами, техніками і кольорами.

Донецька область. Саме тепла гама кольорів вирізняє донецьку вишивку від інших. Тут використовували багато червоного кольору, а всі червоно-чорні орнаменти виконувалися на білому тлі. Часто зображували птахів, а у рослинних

мотивах – пишні квіти, цілі букети і дерева. Донецькій вишивці притаманні червоні, чорні і білими кольори. Зазвичай оздоблювали лише рукави, але зустрічається також оздоблення і всієї сорочки.

Крим. Вишивка цього регіону дуже відрізняється від більшості типових в Україні. Важливою тут є контрастність кольорів. Часто використовувалися квіткові орнаменти з ніжними кольорами. Головні знаки, які використовували місцеві майстри такі: жіночий знак – вигнута гілка (егрі дал) – означає динамічність, розвиток. Чоловічий – родове дерево – надійність, стійкість та сила. Гвоздика – літня людина. Тюльпани символізують молодих хлопчаків, а троянди – жінок. Є також символ “марам”, який досить часто зустрічається на вишивці і орнаментах, особливо головних покривалах і поясах з широкою вовняної тканини – це “дерево життя”.

Миколаївська область. На Миколаївщині вишиванки вирізняються своїм чотирикутним вирізом довкола шиї та вільними рукавами. Добре стилізовані тут були рослинні мотиви. Різноманітні квіти, квітучі гілки, шишки хмелю і дубове листя вишивали на таких сорочках. А ось такий елемент як лінія, що використовувалася як розмежувальний компонент вишивки, була символом землі або межі між добром і злом. Популярним в цій місцевості також було і зображення зооморфних мотивів.

Київська область. На Київщині вишивали дрібні геометричні та рослинні мотиви: зірочки, квіти, виноградні грона. Для жіночих сорочок використовували зазвичай червоні, жовті, сині кольори, що підкреслювали чорним. Київська вишивка була контрастною, на білому полотні рясніли насичені кольори червоно-чорних узорів. З часом більш поширеними ставали квіткові орнаменти. Ними прикрашали навіть чоловічі вишиванки, і це виглядало як масивна нагрудна прикраса.

Закарпатська область. Для закарпатської вишивки традиційними були більше десятка кольорів. Тут майже кожне село мало свою особливу улюблену кольорову гаму: від чорно-фіолетової та вишневої до зелено-голубої. Червоний часто поєднували з чорним і при цьому один колір обов'язково виділявся. Основною фігурою був ромб, який прикрашався іншими елементами – і так звані кривульки (зигзаг). Пізніше на закарпатських вишиванках почали зображувати ще і рослинні мотиви.

До наших днів ще досліджують вишивку різних регіонів, дають нове значення тих чи інших символів. Досліджується також і техніка виготовлення вишивки того часу. Різноманіття та технічність вишивки України вражає, саме тому її можна вважати одним з найголовніших скарбів нашої країни.

Література:

1. Кара-Васильєва Т. В. Українська вишивка. Київ: Мистецтво, 1993. 264 с.

**Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет**

**Король О. А.
Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.**

**СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО
В МИСТЕЦТВІ ГЕОРГІЯ НАРБУТА**

Постать Георгія Нарбута не втрачає свою актуальність, адже саме він відродив використання тризуба як державного символу України. У листопаді 2020 року у видавництві “Родовід” вийшов друком “Нарбутівський збірник” – книга, яку готували ще за життя художника, але в 1933-м увесь тираж знищили у друкарні. Також цього року вийшла друком “Українська абетка” від видавництва Олександра Савчука, в яку увійшли всі досі збережені літери. Нарбут жив у часи Російської імперії, УНР, Гетьманаті Скоропадського і трохи в Радянській Україні. Його рід походив з козацької старшини Глухова. Українська козаччина надихав Георгія Нарбута, тому в його творах можна віднайти символи козацького бароко, які стали основою його власного стилю.

Особливістю українського бароко є його героїко-патріотична забарвленість, яка знайшла своє відтворення в творчій спадщині Георгія Нарбута. Символом патріотизму постає образ козака з мушкетом. “Якщо в західноєвропейській культурі бароко XVII століття трагічна тема смерті та образи скелетів, черепів, ешафотів тощо стають для багатьох творів наскрізними (як в гравюрах Кало чи картинах Караваджо), то для українського бароко більш типовими виявляються сюжети воїнської слави, подвигу, лицарських чеснот, святої жертви, високих звершень духу, перемоги життя над смертю” --зазначає в своїх дослідженнях українського бароко відомий український філософ С. Б. Кримський [2, с. 52]. У часи відновлення Української Гетьманської Держави Державний Секретар звернувся до Георгія Нарбута з проханням розробити проект печатки Державного Секретарства. Художник намалював козака з мушкетом [3, с. 265], що є символом бунтівничої душі, що схильна до героїчної пригоди. Також автор використовував цей символ у аркуші “К” Української абетки 1917 р. [4, с. 90].

У часи бароко одним з провідних був символ “саду”. В своїх дослідженнях українського бароко Н. Д. Ковальчук зазначає, що з образом саду поєднується символ виноградної лози, який ототожнювався з муками Христа [1, с. 142]. Георгій Нарбут зображує виноградну лозу у графічному зображенні літери “Б” в аркуші “Української абетки” 1917 року [4, с. 86]. Другий напрям застосування образу саду – це сад як символ добродетності. Джерелом цієї символіки є 15-та гомілія Григорія Нісського на “Пісню пісень” [1, с. 142].

Символ сонця є одним з головних в культурі українського бароко. Сонце постає символом світла як головного принципу світобудови. На ескізі банкноти “500 карбованців” [2, с. 247] можна побачити проміння сонця. Як християнський символ, воно виступає у якості Бога-Отця, правителя та опікуна Всесвіту, що випромінює світло та любов, Христос – Сонце праведності, божественне начало в людині.

Рослинний орнамент стає алегоричним виявом певного світобачення, притаманного українському менталітету доби бароко. Образ рослини мав значення алегорії природи, Божої сили, життя душі на шляху воскресіння через смерть, алегорії переборення кінечності, плінності. Дубове листя є символом козацької слави. У зображення печатки державного секретарства присутнє зображення дубового листя [3, с. 265].

Георгій Нарбут виробив новий стиль з елементами козацького бароко. Художник використовував символи козацького бароко в своїх роботах, а саме: козака, квітів, саду, сонця, дубового листя. Надихався зразками минулого, щоб творити сучасність. Напрацювання та ескізи Георгія Нарбута вплинули на те, як зараз виглядає український Герб, гривні, марки та багато чого іншого.

Література:

1. Ковальчук Н. Д. Символічні структури етнокультурного процесу в Україні. Київ : НАККІМ, 2012. 262 с.

2. Кримський С. В. Специфіка українського бароко. *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь, АР Крим, 1997. № 1. С. 48-54.

3. НАРБУТ : Студії. Спогади. Листи : [реконструкція знищеного 1933 р. “Нарбутівського Збірника”] / упоряд. та вступ. ст. Сергій Білокінь ; заг. ред. Анастасія Білоусова та Богдан Завітій ; [пер. М. Панченко, Т. Ватажишина, А. Палагнюк]. Київ : Родовід, 2020. 407 с.

4. Українська абетка та казки в ілюстраціях Георгія Нарбута / [пер. укр. В.С. Бойко]. Харків : Фоліо, 2020. 102 с.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Історико-філософський факультет

Мисишин А. А.

Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.

ЕСТЕТИКА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

Світами бачена краса, а в Україні віддана любов одна! Танець завжди витає як душа народу. Український народний танець – це вічна молодість. Мова не про особливе зілля чи ті ворожіння, які часто оспівують у

фольклорних жанрах. Безумовно, танець – це спорт, і таким чином ми дбаємо про своє здоров'я, але, додаючи “український”, я б починала мову із більш глибокого коріння, яке презентовано такими категоріями як “історія”, “традиція”. “дух”. “естетика”, “майстерність”, “краса”. Танець супроводжував людину впродовж усього життя незалежно від історичного періоду: у родинному колі чи показово, бойові, ритуальні, магічні чи ті, що звично притуплювалися серед дня або під час свята та при добрій нагоді.

Український народний танець – це плекане дитя у родині відданого українця. Ще з пелюшок через пісню у традиційних вистукуваннях, похитуваннях головою чи в'язкою рухів. Щодо сучасності, то варто належне віддати хореографам, які прививають цю любов, виховують те особливе бачення і розкривають естетику вічного народного мистецтва! Насправді ж, крізь нібито лише захоплення розкривається вся країна, що відчуттями доповнює знання свого народу, його історію, розуміння традицій, їхнє співіснування і майстерне втілення на сцені. Це шлях розвитку й особистісного зростання і пізнання.

Традиція в танці – це інсценізація того, що ми маємо можливість споглядати зі сцени. Та історія про оспівану Марічку і її коханого, дівчат на вечорницях, хлопців, які залицяються, українські вітання з хлібом і сіллю, веселою музикою і запальним танцем. З колоритом у білявих личках, червоних щічках, плетених косах, барвистих віночках, яскравих стрічках, вишиваних сорочках, охайних плахтах, червоних черевичках. Це танцьована історія жінки, яка проводить свого чоловіка на війну, бо вся, переконливо скажу, що таки вся історія України, яка отримала свою символічність, переросла у танець, який зараз ми можемо з гордістю називати славетним. Ніким не забута історія! Традиція вічна у рухах людей, які мовою тіла передають трагедію і славу!

Український народний танець – це спектр емоцій. У мене ж досі залишається посмішка крізь сльози від невимовної краси, до мурашок по тілу, тремтіння в голосі, гучних аплодисментів із вигуками: “Браво!”. Це той момент, коли варто побачити, аби по-справжньому відчути. Велика праця, що зі сцени в трьох хвилинах. Вічна історія, що невід'ємно триває, збагачується й славиться. Традиція сакрально висвітлюється. Дух, що до невимовності переповнює. Естетика через все, що дотичне до танцювального мистецтва. Майстерність людей, які у відданій любові невтомно, з посмішкою презентують те, що називають генетичним кодом українця. І краса, вихована естетикою сприйняття того, що тільки наше! Чому ж досі до сліз? А відповідь однастайна: “Нема на світі України, немає другого Дніпра”.

Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет

Недашківська А. С.
Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.

СИМВОЛИ “ДЗЕРКАЛА” ТА “ЧАСУ”
В КОНТЕКСТІ ФІЛЬМУ А. ТАРКОВСЬКОГО “ДЗЕРКАЛО”

Головна ідея фільму А. Тарковського “Дзеркало” – це розповідь про формування особистості, про особливості її духовного шляху, про здатність самовдосконалення і народження свого неповторного духовного образу.

“Сповідь” (первинна назва картини) відображає різні духовні типажі людей, в їх думках і поглядах, в стражданні та болі. Кожна людина, з мільярдів, які живуть на землі, так чи інакше, робить певне життєве коло, яке сповнене тих самих страждань та хвилин радості, якими сповнені кола інших людей, людей із сусідніх будинків, з сусідніх країн і держав. В цьому контексті автор фільму наважився поглянути на самого себе, побачити свій силует і для того щоб, показати його нам.

Сюжет фільму розірваний .Чому саме так? Сюжет – це спогади автора і вони не можуть бути презентовані в форматі лінійного часу, адже вони відображають найбільш важливі і хвилюючі моменти життя Андрія Тарковського.

Для зрозуміння сутності фільму, потрібно звернутися до головних символів: “дзеркала” і “часу”.

Символ “дзеркало” в цьому фільмі, має багато конотацій. Передусім він репрезентує особистість, внутрішній світ, який має трансцендентальне забарвлення. і не є прозорим. Інша конотація символу “дзеркало” пов’язана з тим, що символ позначає перехід до іншого небаченого трансцендентного виміру буття. Можливо через “дзеркало” людина може побачити своє внутрішнє відображення, але чи може вона перейти на іншу сторону “дзеркала” та побачити себе з іншого боку та задіяти арсенал своєї душі заради духовних трансформацій в задзеркаллі? Це є завжди відкритим питанням.

Другим важливим символом в цьому фільмі є символ “часу”. В цьому контексті є дві важливі конотації символу “часу”. Перша: пов’язана з тим, що минуле завжди постає перед нами ,в двох формах : в формах механічної пам’яті (яка відображає не важливі події нашого життя) та в формі духовної пам’яті (тих подій, які формують особистість).

Друга конотація: розкриває символ “часу” в контексті його розірваності і втрати того, чого ти ніколи не повернеш. Таке значення можемо побачити саме в сцені з хлопчиною, який сидить в кімнаті з жінкою і він хоче їй щось прочитати, але в цей час починають стукати в двері і він йде відчиняти їх, але коли повертається, вона зникає і від неї залишився один слід від чашки на столику.

Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет

Пашанова М. С.

Науковий керівник: Ковальчук Н. Д.

**АВАНГАРДИЗМ: СУТНІСТЬ КУБІЗМУ,
СЮРРЕАЛІЗМУ ТА ЕКСПРЕСІОНІЗМУ**

Авангардизм – це термін, який використовується для позначення сукупності художніх течій у культурі ХХ століття. Йому характерний свідомий “розрив з реальністю”, відхилення від установлених соціумом норм, пошук нових форм вираження. Найбільше він виділився не в закінчених формах класичного живопису, а в прагненні до витиснення традиційних тем, сюжетів і композицій, гіпертрофії умовності, сильної експресивності. Характеризується також знищенням об’єктивно обумовлених кордонів між видами і стилями. Найпоширенішими стилями в авангардизмі є кубізм, сюрреалізм та експресіонізм.

Кубізм є одним з найвпливовіших стилів мистецтва ХХ ст. Засновниками цього напрямку є Пабло Пікассо та Жорж Брак. Кубізм характеризується численним використанням геометричних фігур, деформацією та неправдоподібним зображенням дійсності. Митці цієї течії відмовлялися від установленого правила копіювання природи та речей або правил написання картин [2]. Замість цього вони хотіли підкреслити двомірність полотна. Тому вони зменшували і дробили об’єкти в геометричні форми, а потім перебудовували їх в неглибокому, схожому на рельєф просторі. Особи, фігури та предмети часто зображуються плоскими прямокутниками чи трикутниками, є асиметрія, неправдоподібність. Кольорова гамма приглушена, багато коричневих і темно-синіх тонів, не враховані правила перспективи і світлотіні. Усі об’єкти на полотні, здається, складаються з геометричних фігур. Часто в портретах зустрічається прийом зображення обличчя одночасно в профіль і в анфас. Часом у пошуках нових виразних засобів майстри вдавалися до колажу: наклеювали на полотна шматочки газет, тканини та інші матеріали з яскравою фактурою. Пізніше цю техніку підхопили дадаїсти та представники поп-арту. У живописі можна виділити три фази кубізму: сезанновську, аналітичну та синтетичну. У кожному наступному було все менше реалізму і все більше геометрії.

Сюрреалізм виник у 20-х роках ХХ ст. Сюрреалісти прагнули повалити деспотичні правила сучасного суспільства, зруйнувавши його основу раціонального мислення. Для цього вони спробували підключитися до “вищої реальності” підсвідомості. “Абсолютно проти течії, – сказав Андре Бретон, –

в жорстокій реакції на зубожіння і безпліддя розумових процесів, що виникли в результаті багатовікового раціоналізму, ми звернулися до чудесного і беззастережно відстоювали його”. Через акцент на творчу свободу художні методи в сюрреалістичних творах сильно розрізняються. Наприклад, коли художники хотіли зобразити якісь казкові, фантастичні образи (а робили вони це досить часто), сюрреалісти мали низку технік, які допомагали передати думку та відчуття автора. Одними з них були фроттаж (протирання м'яким олівцем або крейдою по текстурованій поверхні, залишаючи залишки текстури на папері або полотні) і граттаж (здирання пофарбованої поверхні полотна для створення більш візуальної текстури) – методи, які створювали візуально незакінчене зображення, щоб споглядачі могли самі вловити сенс картини [3].

Але художники-сюрреалісти мали не одне середовище для мистецтва. Скульптури, живопис, літографія, гравюра, плівка, фотографія та інші методи були частиною сюрреалізму 1920-х років і продовжують впливати на сучасних художників, натхнених цим стилем.

Експресіонізм – це стиль у мистецтві, який зазнав найбільшого впливу у 1920-х роках, особливо у Німеччині. Експресіоністи відмовилися від реалістичних і точних уявлень на користь перебільшень і спотворень ліній і кольору, які повинні були мати набагато більший емоційний вплив. Експресіонізм розвинувся у відповідь на індустріалізацію та урбанізацію. Неминучість світової війни, нова сила капіталізму та наступаюча індустріалізація мали великий вплив на людей на початку століття, особливо в Німеччині. На відміну від імпресіонізму, його метою було не відтворити враження про навколишній світ, а сильно вразити власну чутливість художника до образу світу [4]. Художники-експресіоністи замінюють реальність візуального об'єкта власним уявленням про цей об'єкт, яке вони сприймають як точне відображення його справжнього значення. Експресіонізм був революційним і далекосяжним. Найбільш відчутним був вплив на експресіонізм творчості В. Ван Гога, Е. Мунка, Дж. Енсора. Незважаючи на те, що цей стиль впав у моду відразу після війни, він проклав шлях для пізніших мистецьких течій, і його вплив можна відчутти в сучасній практиці сьогодні.

Отже, авангардизм змінив як уявлення про світ, так і мову, якою він описується. Розмови про форму та зміст, про надійність художнього висловлювання, про мораль, що стоїть за ним, остаточно втратили сенс завдяки авангарду. У мистецтві стала переважати ідея, яка повинна бути новою, нестандартною і не піддаватися традиції.

Література:

1. Бюргер П. Теория авангарда. Москва: V-A-C press, 2014. 200 с.
2. Сабіна Ревальд Cubism. Department of Modern and Contemporary Art, The Metropolitan Museum of Art, 2004. URL: <https://www.metmuseum.org/>
3. Джон Манн How the Surrealist Movement Shaped the Course of Art History. 2016. URL: <https://www.artsy.net/article/>
4. Expressionism. National Galleries of Scotland, Edinburgh. URL: <https://www.nationalgalleries.org/>

Львівська національна академія мистецтв Факультет декоративно-прикладного мистецтва

Іщенко О. М.

Науковий керівник: Бенях Н. М.

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОВИННИХ ГУТНИХ ТЕХНІК ДЕКОРУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СКЛА (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ МЕЧИСЛАВА ПАВЛОВСЬКОГО)

На початку ХХІ ст. роль авторського художнього скла у сучасному мистецтві стрімко зростає. За результатами досліджень британських науковців, вартість авторських скловиробів зросла приблизно в шість разів за період з 2006 по 2020 роки [1, с. 49]. Один з критеріїв, у якому фабричне скло програє авторському – це “спрощення дизайну” заради менших витрат на виробництво [2]. Таким чином, можемо говорити про актуальність нових досліджень, пов’язаних розвитком авторського художнього скла. Ці дослідження у першу чергу стосуються національних шкіл та осередків.

Українське сучасне художнє скло починає щоразу потужніше вливатися у міжнародний процес студійного руху. Також варто відзначити роль промислового скла у загальному контексті склоробства у світі. Відбуваються важливі зміни у застосуванні давніх і нових технік, переосмислення декоративних прийомів і засобів, зміна стилістики.

Українське художнє скло ХХ ст. – це своєрідне поєднання традицій українського гутництва XVI – XVIII ст., чеського кришталю XIX – ХХ ст. з новими пошуками форм і змісту студійного скла. Середина ХХ ст. в Україні відзначилася відродженням осередків гутного виробництва. Особливу роль у цьому процесі відіграли майстри, які почали відроджувати і творчо переосмислювати давні українські гутні техніки декорування скла. Яскравим представником цього покоління був Мечислав Павловський.

Важливим для розвитку сучасного українського художнього скла є розуміння місця та ролі традицій, відродження старовинних гутних технік. Саме

давні українські гутні техніки відроджував та авторські інтерпретував Мечислав Павловський.

Мечислав Антонович Павловський (1921-1989 рр.) – майстер-гутник, працював за фахом понад 40 років, перший провідний інструктор гутного цеху Львівської кераміко-скульптурної фабрики. Його роботи зберігаються в музеях Львова, Києва, Канева, Москви. Перший з українських гутників, який отримав звання майстра народної творчості УРСР у 1964 році. Походив з родини гутників села Любарська Гута на Житомирщині і з дитинства пробував свої сили у склоробстві. Професійний шлях починає 1946 року, майстром на Львівському

склозаводі №1, де виготовлялися побутові речі та скляна тара.

На початку 1950-х років під керівництвом методистки Софії Вальницької вивчає та успішно повторює форми та прийоми “старої гуті” з музейних колекцій, особливо Державного музею етнографії та художнього промислу у Львові [3, с. 90]. У 1954–1956 рр. львівські музеї часто закупають його роботи. Про фаховий і художній рівень його робіт свідчить той факт, що в артлі “Різнопром” у 1956 р. випускали гутні вироби за зразками М. Павловського [3, с. 90].

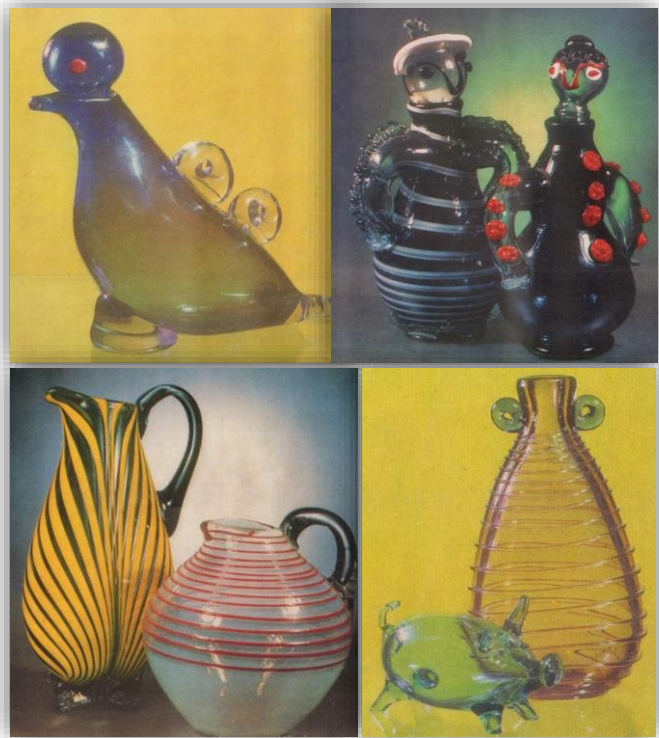
1960-ті – 1970-ті рр. стали найбільш творчим і плідним періодом для М. Павловського. Був учасником персональних та республіканських виставок. Так прокоментував Н. Воронов активність автора на виставці “Радянська Україна” 1960 року: “у одного М. Павловського експоновано речей більше, ніж у всіх художників Києва” [3, с. 91]. Його доробок включає в себе ужитковий, фігурний посуд, предмети побуту, пластику малих форм тощо. Асортимент виробів: вази, набори для напоїв, графини, попільнички, підсвічники, тарелі.

Загалом, творчості М. Павловського притаманні “...принципи роботи старих гутників, насамперед їх уміння підкорити форму предмета доцільності виробу, тонке розуміння матеріалу, здатність виявляти його основні якості, щедре ставлення до скла при економному використанні прикрас” [3, с. 90].

Візуально їх характеризують “найбільш природні для скла форми кулі та краплі” та “плавний силует” [3, с. 92].

Майже всі вироби тематично насичені й розкривають певний художній образ. Загалом, найменування робіт охоплює образи фантастичні (“Диво-риба”), антропоморфні (“Гуцул”, “Балерини”, “Катерина”); природні явища (“Сині хвилі”, “Осінній”, “Сонячний промінь”); рослинну тематику “Гарбуз” “Жовта гілка”, “Маківка”; анімалістику “Мамонт”, “Сова” та ін.

Центральний образ у його роботах може бути вираженим безпосередньо або завуальовано як “загальна настроєність” [4, с. 37]. Тобто автор інтерпретує художній образ за певними ознаками подібності – як-от рифлений помаранчевий штоф “Осінній” 1967 року.

У роботах пізнішого періоду інтерпретація образу стає більш узагальненою та мінімалістичною. Підсилює художній образ кольорова гама творів М. Павловського. Його називають “тонким колористом” [3, с. 95].

М. Павловський у творах застосовував такі традиційні українські гутні техніки декорування: скляна нитка(з рельєфом і без), “розчоси”, “плутана нить”, рифлення, ліплення(стрічки різних текстур, джгути, штампи, наліпи).

Улюбленим декором була скляна нитка. М. Павловський застосовує різні принципи декорування. Рельєфна скляна нитка. У глеку “Червона згарда” (1964 р.) червона нить порівнюється зі згардою – гуцульським намистом, часто одягненим у багато шарів. Нить обвиває шийку посудини, таким чином антропоморфно трактуючи цю форму. Тут вибір техніки безпосередньо впливав на художній образ, кольорове та формальне вирішення.

Особливий ефект срібного полиску досягається з використанням безколірних елементів на синьому тлі [3, с. 95]. Такий прийом використовували Павловський, Семенко [3, с. 95]. Також він зустрічається у вигляді ниток і джгутів на українських виробах XVIII – XIX ст. Це ж кольорове поєднання у зворотній варіації бачимо в одній з “найкращих” робіт 1960-х років [4, с. 13]. Сервіз 1963 року “Сині вінця” об’єднано елементом синьої скляної нитки.

Оперізуючи лише верх виробів, вона підкреслює контраст між синім та безколірним склом основи.

Безрельєфна скляна нитка, сплавлена з поверхнею виробу. Застосовує її як горизонтально, так і вертикально. Використання “розчосів” – широко вживана в українській гуті техніка декорування. Ф. Петрякова зазначає, що подібний декоративний ефект на кераміці сягає ще доби Київської Русі [3, с. 92]. Павловський, як і давні майстри, використовує для цієї техніки глуху кольорову нитку. Зазвичай на глухому тлі. Іноді нитки одразу декількох кольорів, як-от синій і білий, у дзбаночку “Жовтогарячий” 1955 року. У роботі 1959 року “Сонячний промінь” автор наповнює цю техніку художнім образом, порівнює жовті вертикально витягнуті смуги “розчосів” із сонячним світлом. “Плутана нить” – техніка хаотичного накладання скляної нитки на основу. Часто використовувалася для приховування дефектів скломаси. Відповідний ефект викликає асоціацію з мармуром – глек “Мармуровий” 1958 року. Аналогічна техніка також зустрічається на плитці XI – XII ст. Київської Русі [5, с. 68].

Рифлення – спосіб декорування скла шляхом видування у металеву форму, що створює ребристість на поверхні. Здавна ця техніка проявляє світлотіньові властивості товщі скла. Тому, логічно, що майстер використовує рифлення на прозорих відтінках. У графіні “Гарбуз” 1958 року рифлення не тільки інтерпретує природну текстуру плода, але і надає йому витончений рельєф.

Ще одним типом декорування є наліпи. У XVI – XVII ст. українські майстри оздоблювати вироби ліпним декором – це накладні скляні джгути, нитки, заціпи тощо, в той час як європейське скло прикрашали шипами, гудзиками, бородавками” [6, с. 17].

У творчості Павловського є багато форм наліпів: наліпи-кільця, наліпи-стрічки, печатки, джгути, ручки, краплі, гребінці, наліпи анімалістичного характеру. З набуттям досвіду, а особливо з кінця 50-х років, в майстра з’являлися авторські варіації попередньо названих технік. Наприклад, мазки скляною ниткою, комбінація рифлення і ниті.

Експресивний мазок – оригінальна техніка, яку за дослідженням Петрякової пропонує Павловський у 1958 році [3, с. 95]. Характерно те, що в цій техніці ефект забезпечується локалізовано, без рельєфу. Це викликає порівняння з традиційним розписом по склі, ознайомленість з яким демонструє автор. Розпис на штофах був дуже поширеним у XVIII-XIX ст. і зазвичай використовував рослинні мотиви. Як зазначає Т. Нечипоренко: “система оздоблення штофів базувалася на центричному розташуванні композиції” [6, с. 23]. У своєму штофі “Жовта гілка” 1958 року Павловський зберігає ці характерні риси. Але його пропозиція виглядає осучаснено і

мінімалістично. Крім того, гаряча техніка нанесення скляної нитки збагачує образ гілки динамікою.

Отже, доробок Мечислава Павловського демонструє потужне орієнтування в образотворчій системі традиційної української гуті. Він успішно відроджував старі техніки і контекст їх застосування. Це дозволило Павловському впроваджувати через них авторське бачення. Його доробок може слугувати для сучасних художників-склярів яскравим прикладом розширення своїх виражальних можливостей на основі вже існуючих технік і потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Crafts Council: The market for craft. Morris Hargreaves McIntyre, 2020. URL : https://www.craftscouncil.org.uk/documents/880/Market_for_craft_full_report_2020.pdf
2. Lutyens D. Why glamorous glassware is booming. 15th July 2020. URL : <https://www.bbc.com/culture/article/20200714-why-glamorous-glassware-is-booming>
3. Петрякова. Ф. С. Українське гутне скло. Київ : Наукова думка, 1975. 159 с.
4. Петрякова. Ф. С. Мечислав Павловський. Київ : Мистецтво, 1972. 57 с.
5. Рожанківський. В. Ф. Українське художнє скло. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. 152 с.
6. Лозинський Т., Нечипоренко Т. Художнє скло України ст. із колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Львів : Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ, 2014. 372 с.

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Філологічний факультет**

**Романюк Н. В.
Науковий керівник: Сіроштан Т. В.**

ЕСТЕТИЧНА ФУНКЦІЯ АНГЛІЦИЗМІВ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Інтенсивні процеси на фонетичному, лексичному й граматичному рівнях української мови, що спостерігаються на початку ХХІ століття, викликають занепокоєння в деяких лінгвістів. Майже всі філологи визнають демократизацію мови, зміни мовної норми на цьому історичному етапі, але водночас

підкреслюють здатність української мови з плином часу відкинути все зайве та зберегти в ній раціональне й потрібне.

Звісно, найбільш суттєво на зміни в навколишньому житті людського суспільства реагує лексична система. У контексті глобалізації та посилення мовних контактів надзвичайно актуальним виявляється питання про запозичення. На сьогодні особливо простежується, в першу чергу, вплив англійської мови.

Засвоєння таких слів українською мовою, безумовно, відбувається завдяки діяльності засобів масової інформації, зокрема друкованої та електронної преси, проте не менш важливу роль відіграють і твори художньої літератури. З огляду на це існує необхідність проаналізувати специфіку функціонування запозичень з англійської мови в текстах сучасної української художньої прози, а саме творів Ю. Андруховича.

У вітчизняному мовознавстві англіцизми були предметом дослідження Б. Ажнюка, С. Караванського, А. Ломовцевої, О. Стишова, В. Чабаненка та багатьох інших учених. Їхні думки щодо доцільності використання запозичень значно різняться. Разом з тим розвиток мови обумовлює постійний інтерес до цього питання, тож підтверджує актуальність нашої розвідки.

Мета статті – з'ясувати естетичні функції англіцизмів у мові творів Ю. Андруховича.

Згідно з визначенням в “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів”, “англіцизми, англіцизми – слова, запозичені українською мовою з англійської (безпосередньо чи через посередництво інших мов)” [5, с. 16].

Дещо точніше тлумачення наводить енциклопедія “Українська мова”: “англіцизм, англіцизм – різновид запозичення: слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком” [8, с. 26].

У прозових творах Ю. Андруховича запозичена з англійської мови лексика вживається загалом доволі помірковано. Це здебільшого слова, що позначають різноманітні реалії звичного нам життя, які сприймаються доволі буденно, як-от: *Петя ще на разі не знав, сердитися йому чи дякувати за прекрасний тост* [4, с. 59].

З такою метою в аналізованих нами текстах вживаються іменники на позначення різноманітних предметів, транспортних засобів, пристроїв і пристосувань тощо: *Крім того, він багато музикував, вояжував околицями Львова на власного винаходу прообразі нинішнього двоколісного ровера...* [1, с. 13]; *І все ж саме він, а не його жертва, про яку згодом, міг би стати героєм мого уявного фільму* [1, с. 26]; *Якщо вірити інтернету, Джон Стіл опублікував свій нарис у вересні 1962 року* [1, с. 26–27]; *Ще за півроку народ України зажадає Вашого повернення і внаслідок успішно проведеного*

референдуму *Ви в'їдете до Києва на білому кадилаку* [2, с. 10]; *Ліфти* – це особлива нагода для гуртожитського населення повимахуватись і повернути яку-небудь оригінальну річ [2, с. 12].

Варто зауважити, що слова англійського походження, дуже часто допомагають більш якісно й точно (на відміну від рідних слів) виразити думку. У цьому ж, на наш погляд, полягає й естетична функція зазначеного явища. Лаконізм конструкцій і водночас різноманіття мовних засобів підкреслюють багатство мови.

Окремі англіцизми позначають людей на ім'я або за професією, наприклад: *запальничку, попільничку, авторучку, мантачку, мантачку та інші дрібнички – Джеррі Ф. Янечку (США), філологів з великої букви, тобто Філологів* [3, с. 283]; *барменові Зенику (Остапові), кав'ярня “Під мухою”* [3, с. 283].

У деяких випадках натрапляємо на слова, що належать до соціальних діалектизмів: – *Петя – це король рекету*, – *пояснив Немирич* [4, с. 57]

Водночас там, де необхідно підкреслити сучасність подій, де йдеться про сьогодення, кількість таких слів, не зважаючи на загалом помірну манеру авторського вживання, значно зростає. Отже, за допомогою англіцизмів, на наш погляд, письменникові вдається “осучаснити” розповідь: *Нині, в часи остаточно розперезаної політкоректності та нищівно-тріумфальної ходи мережевого гештега #MeToo, навіть побіжна згадка про той епізод більше ніж ризикована* [1, с. 13–16]. У наведеному уривку з роману “Коханці Юстиції” особливо яскраво запозичення з англійської демонструють сучасне нам життя на фоні історичних подій, які давно минули.

Аналізовані твори фіксують чимало випадків вживання варваризмів, тобто іншомовних слів або зворотів, що не відповідають нормам даної мови і засмічують її [7, 100]. Особливо яскраво серед них виглядають слова, написані латиницею. Наприклад: *По смерті, яка настала в січні 1632-го від невідомої нічної хвороби і яку було щохвилино зафіксовано прихованою камерою задля прийдешнього розміщення на YouTube...* [1, с. 23]; – *Знаю, знаю, catty!* [3, с. 124]; *Я сказала собі “о’кей, Шейло, будь терплячою”, принесла йому ще одну подушку і халат* [3, с. 125]. Іноді натрапляємо навіть на цілі фрази англійською, а саме: *Таке враження, наче він не досвідчений і цинічний галицький перевертень, а просто лопухатий хлопчисько, що, розпустивши соплі від яких-небудь “Beatles”, фанатично повірив, ніби All You Need Is Love* [1, с. 23]. Зазначені випадки вживання варваризмів є, на наш погляд, цілком виправданими. Замінити їх українськими відповідниками буде недоречно, а інколи й неможливо, а графічне оформлення допомагає підкреслити важливість цих слів.

Окремі з таких слів варто розцінювати як екзотизми, тобто це групи слів, які різняться своїм походженням, особливостями номінативного значення і частотою вживання, а спільною рисою всіх екзотизмів є властивість називати реалії чужих культур, для яких в українській мові немає назв [6, с. 131]. Вони передаються англійською абеткою, як-от: *Невідомий мені Джон Стіл, дописувач американського журналу “Life”, у своєму нарисі про Сташинського називає його “чудовиськом у людській подобі”* [1, с. 26]. Інколи трапляються екзотизми, наведені кирилицею. Здебільшого такі найменування мають негативне семантичне забарвлення: *І всі вони будуть надруковані в часописі “Совєтiш Геймланд”* [2, с. 5].

Серед зафіксованих у творах письменника англіцизмів більшість є іменниками, прикметники англійського походження майже не трапляються: *Вогнепальна зброя. Снайперська гвинтівка* [3, с. 237]. Їх використання обумовлюється здебільшого суто номінативною метою.

Отже, авторський стиль Ю Андруховича позначений доцільністю й поміркованістю вживання запозичень з англійської. Тож мусимо констатувати, що за рахунок таких слів відбувається збагачення української мови. Англіцизми застосовуються письменником здебільшого з емоційно-оцінною метою, а також для образної характеристики різноманітних явищ. Разом з тим головною залишається функція естетична – за допомогою запозичень створюються художні образи.

Література:

1. Андрухович Ю. Коханці Юстиції : роман. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
2. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. 152 с.
3. Андрухович Ю. Переверзія : роман. Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. 304 с.
4. Андрухович Ю. Рекреації. Роман. Львів : ЛА “Піраміда”, 2005. 144 с.
5. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. *Українська мова* : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 223 с.
6. Картава Ю. К. Функції екзотизмів у художніх творах. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Філологічна”. Острог, 2014. Вип. 43. С. 131–133.
7. Словник іншомовних слів / укладачі: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
8. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Факультет природничо-географічної освіти та екології**

Божко Е. О.

Науковий керівник: Лобанчук О. А.

ЗАПОВІТ ГЕОРГІЯ НАРБУТА СУЧАСНИМ УКРАЇНЦЯМ

9 березня – це день, коли відзначають річницю не тільки з Дня народження нашого Світоча Тараса Григоровича Шевченка. В цей день також згадуємо про іншого видатного українця – Георгія Нарбута, авторству якого належав дизайн перших українських грошей, марок, герба і навіть державної печатки та деяких складових інтер'єру в установах. Головною у творчості митця стала робота над графічною серією “Українська абетка”, де на п'ятнадцяти аркушах продемонстровано рідкісну розмаїтість графічних прийомів. Власними творами Георгій Нарбут залишив творчий заповіт наступним поколінням українських графіків і не тільки митців, а й широкого загалу українців.

Народився 9 березня 1886 року на хуторі Нарбутівка Чернігівської губернії в сім'ї дрібного поміщика. Нарбути – це старовинний литовський дворянський рід, який переселився на Україну в XVIII столітті. Захоплюючі краєвиди, що відкривалися з вікон родового маєтку стали чарівними спогадами з дитинства, що український митець переніс на свої роботи.

У віці десяти років Нарбут вступив до Глухівської чоловічій гімназії. Десятилітній юнак був вже підготовленим учнем – міг вільно читати, писати каліграфічним почерком, гарно малювати, але і на додачу гарно розбирався в жанрах та видах образотворчого мистецтва.

Його хобі було переписуванням текстів старовинними шрифтами, вимальовування заставки, літер і рамок, також старанно копіював гравюри німецької Біблії.

Після закінчення гімназії, переїжджає до Петербургу разом з братом Володимиром, де вступає в Імператорський університет на відділення східних мов, але невдовзі переводиться на філологічний факультет. Георгій організовує у вечірні години заняття малюнком з такими ж художниками-аматорами як і він.

А вже згодом студенти-художники, що працювали без нагляду керівників, влаштували виставку своїх творів. Це посприяло тому, що Нарбута прийняли до творчого угруповання “Світ мистецтва”.

Допомогти юнаку вирішив художник Іван Білібін: спочатку він за мізерну плату здав одну з кімнат Георгію, а потім чимало допомагав у мистецькій діяльності. За його протекцією видавець газети “Русское Чтение” Дубенський купив у Нарбута ілюстрації до казок “Снігуронька”, а Білібін замовив українцю кілька графічних робіт (обкладинку, малюнки до загадок) для свого журналу. Восени 1906 року Георгію видали рекомендаційний лист до Миколи Реріха, який тоді очолював школу Імператорського товариства заохочення мистецтв. У ньому йшлося: *“По-моєму, він дуже здібний хлопець, але поки ще (по юності) абсолютно без індивідуальності. Він наслідує моїм першим казкам, від яких я сам давно відмовився, і не може ще, здається, зрозуміти, наскільки вони не те, чим вони повинні були би бути. Я весь час кажу йому, щоб він шукав себе. Потім він не вміє малювати. Він хоче вступити у вашу школу. Мені здається, що це добре. Нехай помалює у вас”* [3].

Влітку 1912-го Георгій ненадовго приїхав додому, де познайомився з Вірою Павлівною Кирьяковою, де вже 15 липня відбулися їхні заручини, а в січні 1913 року молоді зіграли весілля. В них народилася донька, а пізніше – син. На жаль, їх шлюб довго не протримався і в 1918-му він розлучився, але доля дала йому ще один шанс на сімейне щастя в шлюбі з іншою жінкою.

Також за період Української революції Георгій Іванович також відзначився як один із засновників і ректор Української академії мистецтв (зараз – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) [3].

Творчість. Про Георгія Івановича Нарбута говорили ще за життя, але найбільше писали про нього під враженням його наглої та передчасної смерті у 1920-х роках. “Нарбут – величезних, неосяжних розмірів талант”, – казав І. Білібін. “Нарбут як графік був чи не кращий у світі, принаймні єдиний у своєму роді”, – підтверджував відомий архітектор, художник і мистецтвознавець Г. Лукомський [2].

Ми знаємо його як чудового знавця українського стародавнього мистецтва та геральдики, що виконав безліч гербів, ілюстрував або оформлював Малоросійський Гербовник (Владислава Лукомського і Вадима Модзалевського, (1914), “Герби гетьманів Малоросії” (1915), “Старовинна архітектура Галичини” (Юрія Лукомського, 1905), “Стародавні садиби Харківської губернії” (1917) та ін. Свій герб Нарбут підписав так: “Мазепинець полку Чернігівського, Глухівської сотні, старшинський син, гербів і емблем живописець” (1912) [1].

Вже на зламі 1917-1918 років Українська Народна Республіка почала друкувати свої грошові знаки – карбованці, а потім і гривні. Вдавшись до стилістики українського (“мазепинського”) бароко XVII – XVIII століть, Нарбут розробив оформлення цих банкнот. Можемо відзначити, що не тільки українською, але й мовами найбільш чисельних національних меншин, які отримали від Української Центральної Ради національно-персональну автономію – польською, єврейською та російською були написи на цих банкнотах.

За часів Гетьманату Павла Скоропадського, в 1918 році, Георгій Нарбут підготував проекти герба і печатки Української Держави, де за основу він узяв символіку Війська Запорозького XVII-XVIII століть. Отже, герб зображував козака у золотих шатах, із шаблею на боці та мушкетом на лівому плечі; над щитом із зображенням козака розміщувався тризуб князя Володимира Великого.

Печатка мала вигляд кола, всередині якого розміщувався герб, а обабіч – напис “фірмовим” нарбутівським шрифтом “Українська Держава”. Спеціальна комісія схвалила проекти Нарбута, однак через швидке падіння Гетьманату затвердити їх не встигли [3].

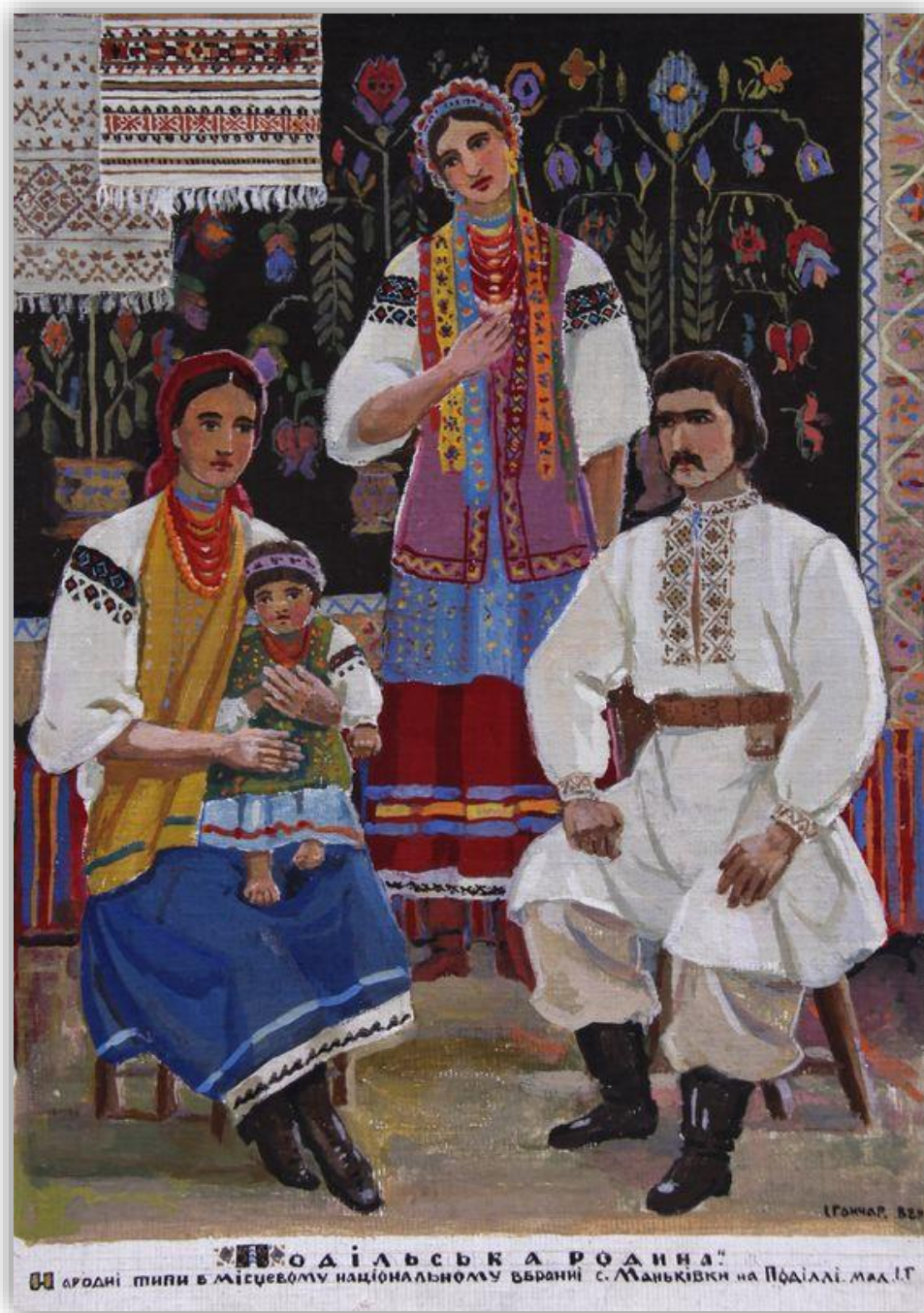
Найціннішим ескізом Нарбутової банкноти вважається той, на якому зображено молоду українку зі снопом пшениці, як символом єдності, та чоловіка у фартуху, що спирається на молот, – символ українського робітництва, в оформленні вінка з квітів, пшениці, плодів, овочів. На зворотному боці був зображений тризуб у лавровому вінку.

Отже, творчість та мистецький спадок Георгія Івановича сучасники розглядають через призму дизайну та створених ним різних брендів: аж до створення власного неповторного модерністського нарбутівського стилю.

Література:

1. Нарбут Георгій Іванович. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Георгій Нарбут 1886-1920. *Бібліотека українського мистецтва*. URL : <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/narbut-georgiy/>
3. Тишкевич М. Георгій Нарбут: Я Московщину не люблю. Люблю Україну, і їй віддам усі сили. “*Український інтерес*”. URL : <https://uain.press/blogs/georgij-narbut-ya-moskovshhynu-ne-lyublyu-lyublyu-ukrayinu-i-yij-viddam-usi-syly-1191893>
4. Мельник О. 10 фактів про художника, котрий створив перші гроші України. *Na chasi*. URL : <https://nachasi.com/creative/2018/03/09/pro-narbuta/>

РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІКА. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРА

Іван Гончар "Подільська родина", 1982 рік

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Історико-філософський факультет

Кафедра етики та естетики

ст. викладач Шульга Т. Ю.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Інформаційно-технологічна епоха зумовила перехід до компетентісного навчання. Відкритий доступ до великих обсягів різноманітної інформації, в тому числі й наукових знань, спонукає переосмислити підходи до навчання. Формування аналітичного, критичного, креативного мислення у поєднанні з цінностями є основою компетентісного навчання. Вміння навчатися впродовж життя, поєднання освітньої, професійної та культуротворчої діяльності – це основні положення такого навчання. Для цього на пряму характерні новітні зміни та модернізація складових вищої освіти, що реалізується у компетентісному підході до освітнього процесу. Протягом понад двадцяти років українська освіта прямує європейським вектором розвитку.

У листопаді 2021 р. Міністерство освіти і науки України оприлюднено Звіт щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) (далі – Звіт) [2]. За даними з офіційного сайту Національного агентства кваліфікацій: “Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за *компетентностями* (курсив тут і далі – авт.) опис кваліфікаційних рівнів. Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій. Національна рамка кваліфікацій ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці. З метою забезпечення зрозумілості, порівняння та взаємного узгодження між собою освітні та професійні кваліфікації описуються результатами навчання, сформульованими у відповідності до дескрипторів Національної рамки, якими є: знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія” [6].

Тож компетентнісний підхід є важливим не тільки в межах самої освіти, а й при працевлаштуванні, в подальшій професійній діяльності випускника, підвищенні його кваліфікації в різних формах, і це все не обмежується кордонами країни, а сприяє освітній та професійній мобільності.

За роз'ясненнями, які знаходимо на тому ж сайті: “Кваліфікація – визнана уповноваженим суб’єктом та засвідчену відповідним документом стандартизовану сукупність здобутих особою *компетентностей* (*результатів навчання*). Кваліфікації за змістом класифікуються на освітні та професійні, а за обсягом – на повні та часткові. Професійна кваліфікація – це визнана кваліфікаційним центром, суб’єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб’єктом та засвідчена відповідним документом *стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей* (*результатів навчання*), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність. Професійні кваліфікації присвоюються, визнаються і підтверджуються кваліфікаційними центрами, закладами освіти та іншими суб’єктами, уповноваженими на це законодавством. Освітня кваліфікація – це визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб’єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених *стандартом освіти* та здобутих особою *результатів навчання* (*компетентностей*). Освітні кваліфікації присуджуються, визнаються і підтверджуються закладами освіти чи іншими суб’єктами освітньої діяльності. Кваліфікація вважається повною в разі здобуття особою повного переліку компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом. Кваліфікація вважається частковою в разі здобуття особою частини компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом. Результати навчання та компетентності, необхідні для присудження освітніх та/або присвоєння професійних кваліфікацій, можуть досягатися та здобуватися у системі формальної, неформальної чи інформальної освіти”[6].

У Звіті наголошено, що серед найважливіших інновацій чинного Закону України “Про вищу освіту” є розробка нових стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу: “*Стандарти вищої освіти усіх рівнів базуються на компетентнісному підході* за кожною спеціальністю розробляються відповідною підкомісією з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, і галузевих об’єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням із Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти” [2].

У додатках до Звіту маємо наступне визначення компетентності – це “динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, *поглядів*,

цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [5]. Тож, “результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, що набуваються у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти; а уміння/навички - здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв’язання проблем. Уміння/навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та *творче мислення*) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, *комунікацію*)” [2]. Компетентності поділяються на інтегральну, загальні та спеціальні (фахові, предметні компетентності). Якщо інтегральна та спеціальні компетентності визначаються професійною діяльністю, то загальні – “не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях та для його особистісного розвитку” [3].

Аналізуючи детально вищевикладені ключові визначення понять (національна рамка кваліфікацій, кваліфікація, стандарти вищої освіти, компетентності, результати навчання, уміння/навички/навики), можна акцентувати увагу не тільки на смислоутворюючій, а й вихідній ролі компетентісного підходу у вищій освіті. Зазначимо, що у самому визначенні компетентності не останнє місце займають світоглядні складові освіти – погляди, цінності та міжособистісні якості (*soft skills*) для успішної соціалізації здобувачів вищої освіти. Ці ж складові, зустрічаємо й у визначенні самої вищої освіти. Такі завдання, що постають перед вищою школою, потребують розв’язання через модернізовані форми навчання, в процесі як теоретичної, так і практичної підготовки студентів. Так, вже понад 10 років студенти перших курсів бакалавріату усіх спеціальностей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова успішно оволодівають рядом загальних компетентностей, які визначають неодмінну світоглядну складову вищої освіти, в процесі проходження навчальної культурологічної практики. Ця практика була введена Рішенням Вченої ради університету від 29.06.2011 р. для всіх спеціальностей бакалаврату “з метою модернізації практичної складової навчального процесу як невід’ємної ланки освітньо-професійної програми підготовки високоосвіченого фахівця” [4]. У низці наукових розвідок, присвячених вивченню питань навчальної культурологічної практики було розглянуто різні її аспекти: інтеграція професійного та особистісного становлення, нормативно-правове забезпечення, реалізація професійної складової, формування особистісної культури засобами культурологічної практики, можливості тестового оцінювання здобутих знань та вмінь студентами

в результаті проходження такої практики [7, 8, 9, 10, 11, 12, 13]. У них наголошується про важливість формування загальних (в т. ч. особистісних) компетентностей наряду з професійними.

Чинною Програмою навчальної культурологічної практики визначено низку компетентностей, які спрямовані на формування якостей, що забезпечують успішну соціалізацію студентів [1]:

Світоглядна компетентність. Здатність розуміти світоглядні, соціальні, культурно-історичні, мистецько-естетичні, духовно-моральні питання, які виходять поза межі фахової спеціальності, що є передумовою здатності відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, позитивно розв'язувати навчальні, професійні та побутові завдання.

Естетична та креативна компетентність. Здатність до гармонійних відносин зі світом, естетичного ставлення до дійсності, мистецтва, культури; креативно вирішувати навчальні та професійні завдання; розвивати естетичну свідомість.

Соціокультурна компетентність. Здатність застосовувати знання, пов'язані із соціальною структурою та національною специфікою суспільства, з особливостями соціальних ролей; здатність до орієнтування у соціальних ситуаціях. Спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції майбутнього фахівця. Здатність до цінування та поваги до різноманітності і мультикультурності.

Інформаційно-аналітична компетентність. Здатність до продуктивного (абстрактного, образного, дискурсивного, креативного) мислення, аналізу і синтезу, систематизації й узагальнення інформації, робити смислові узагальнення та висновки. Здатність самостійно і комплексно розв'язувати завдання на стику двох галузей: майбутньої професійної і культури.

Компетентність міжособистісної взаємодії. Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема, з колегами, керівником та методистом практик. Здатність працювати в команді.

Етична компетентність. Здатність діяти на основі принципів академічної доброчесності, дотримуватися правил культури поведінки та норм суспільної моралі.

Організаційна компетентність. Здатність до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Здатність раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час. Здатність до проектної організації діяльності.

Громадянська компетентність. Здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку

демократичного суспільства. Здатність до активної, вільної та творчої самореалізації.

Інформаційно-цифрова компетентність. Здатність до пошуку й обробки інформації з різних джерел, критично оцінювати відомості, інформаційна і медіа-грамотність, вдосконалення здатності працювати з технічними засобами, програмним забезпеченням.

Тож компетентнісний підхід, реалізований засобами навчальної культурологічної практики, у практичній підготовці бакалаврів сприяє створенню нової моделі професійної підготовки студентів педагогічного університету в системі розвитку інноваційних технологій засобом застосування інтеграційних процесів навчальної діяльності; є наочно-практичною базою для вивчення дисциплін філософсько-культурологічного, етико-естетичного, психолого-педагогічного та професійного циклів; підсилює готовність студентів до професійної діяльності; розширює та поглиблює світогляд, розвиває їх творчі здібності; підвищує мотивацію майбутніх фахівців до саморозвитку і професійного самовдосконалення, що відповідає сучасній компетентнісній освіті.

Література:

1. Андрущенко Т. І., Шульга Т. Ю. Програма навчальної культурологічної практики освітнього ступеня бакалавра. Збірник наскрізних програм практик студентів за спеціальностями університету. – Ч.І / редкол.: В.П.Андрущенко, Р.М.Вернидуб, Г.М.Торбін [та ін.]; Нац.пед.ун-т імені М.П.Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. – С. 21-26

2. Звіт про самосертифікацію щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Київ – 2021. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/2021/11.10/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu.NRK.10.11.pdf> (дата звернення: 26.12.2021)

3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584)). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0918729-20#Text>

4. Наказ ректора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова від 30 червня 2011 р. № 391 “Про впровадження навчальної культурологічної практики студентів”.

5. Національна рамка кваліфікацій (Додаток 1. до Звіту про самосертифікацію щодо відповідності Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Київ – 2021.) URL :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/2021/11.10/Zvit.pro.samosertyfikatsiyu.NRK-dodatok.1-10.11.pdf>

6. Національна рамка кваліфікацій. URL : <https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/> (дата звернення: 26.12.2021)

7. Савранська Н. О. Досвід культурологічної практики в національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова та сучасні освітні вимірювання у навчально-виховному процесі // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. - № 10. – С. 170-172.

8. Шульга Т. Ю. До питання особистісної культури студентів педагогічного вузу. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2013 рік, 5-6 лютого 2014 р.* – К., 2014. – С. 156-157.

9. Шульга Т. Ю. Культурологічна практика в естетичній освіті майбутнього педагога. Естетична освіта педагога: колективна монографія / [Андрущенко Т.І., Грицаєнко П.М., Дорога А.Є., та ін.]; за ред. Андрущенко Т.І. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 119-142.

10. Шульга Т. Ю. Культурологічна практика в контексті модернізації вищої педагогічної освіти. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів та аспірантів Інституту філософської освіти та науки 6-10 квітня 2015 року* / Ред. рада І.І.Дробот (голова) та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 86-88.

11. Шульга Т. Ю. Нормативно-правове забезпечення культурологічної практики студентів НПУ імені М. П. Драгоманова. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року* / укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Ємельянова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С.359-361.

12. Шульга Т. Ю. Реалізація професійної складової навчальної культурологічної практики. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів факультету філософської освіти і науки 14-18 березня 2016 року/ ред. рада І.І.Дробот (голова) та ін.* –К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016 – С. 142-145.

13. Шульга Т. Ю. Роль навчальної культурологічної практики у формуванні цілісного світогляду студентів. Другі академічні читання пам'яті Г.І.Волинка: “Філософія, наука і освіта”. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 25-26 квітня 2017 року. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. – С. 27-30.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
Філологічний факультет

Морозенко В. О.
Науковий керівник: Сидоренко Ж. В.

ПСИХОЛОГІЯ ОБДАРОВАНОСТІ

На всіх етапах розвитку цивілізації особлива роль завжди належала обдарованим особистостям, які завдяки своїй здатності до створення нового були головним рушієм прогресу суспільства у всіх сферах його життєдіяльності.

Виявлення різних видів дитячої обдарованості, фактори її формування, способи її прояву досліджувались у працях О. Антонової, Ю. Гільбуха, Л. Виготського, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, В. Моляко, С. Рубінштейна, В. Чудновського. Питання роботи з обдарованими дітьми висвітлені в дослідженнях Ю. Бабаєвої, Д. Богоявленської, О. Кульчицької, М. Поволяєвої, А. Савенкова, М. Соцької, В. Юркевича.

Психологію обдарованості, як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог В. Штерн. “Обдарованість, – зауважував він, – це загальна здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя” [3].

Аналізуючи поняття “обдарованість”, дослідники розглядають його по-різному. Досить часто науковці порушують питання щодо зв’язку обдарованості з інтелектом, ролі середовища та спадковості у розвитку обдарованості, механізмів функціонування творчої обдарованості та технології виявлення обдарованих особистостей [4].

Взагалі існує безліч класифікацій видів обдарованості. Однією з таких є типологія обдарованості українського науковця Ю. З. Гільбуха. Він розглядав два основні типи обдарованості. Перший тип – розумова обдарованість, яка у свій час поділяється на загальну та академічну. Діти із загальною інтелектуальною обдарованістю швидко опановують основні поняття, легко запам’ятовують і зберігають інформацію і при цьому їм вдається досягати успіху в багатьох галузях знань. Декілька інший характер має академічна обдарованість, яка проявляється в успішному вивченні окремих навчальних предметів. Така обдарованість є частковою.

Другий тип – спеціальна обдарованість, яку поділяють на художню, соціальну та спортивну. Художньо-естетична, або творча обдарованість ґрунтується на емоційній сфері, підтримується і розвивається в спеціальних школах, гуртках, студіях. Підрозділяється вона на образотворчу, музичну, літературну, акторську. Соціальна, або лідерська обдарованість пов’язана з легкістю встановлення конструктивних взаємовідносин з іншими людьми і

високою якістю міжособистісних стосунків. Це найбільш пізно визнаний вид обдарованості, який і досі викликає суперечки. Спортивна, або психомоторна обдарованість характеризується здібностями людини мати об'єктивну інформацію про свої рухи, точно контролювати їх і управляти ними.

Взагалі, обдарованими вважають дітей, які демонструють високий рівень розвитку здібностей, що дає можливість досягати визначних успіхів в одному, або декількох видах діяльності [5].

Відчутною ознакою обдарованості є прискорений розвиток її інтелектуальних здібностей. Для обдарованої дитини характерними є висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності в ній, схильність до творчості. Обдаровані діти досить активні, прагнуть працювати більше за інших та самостійно. Вони наполегливо спрямовують власну діяльність на досягнення поставлених цілей, прагнуть все знати більш детально і потребують додаткової інформації. Такі діти вміють критично оцінювати оточуючу дійсність та прагнуть осягнути сутність явищ [4].

Розвиток обдарованої дитини відбувається не завдяки механічному оволодінню знаннями, накопиченню нових практичних дій і досягненню певних результатів, а з появою нового довільного способу використання отриманих знань. Дитина в цей момент не просто заучує матеріал, який пропонує їй дорослий, а сама, будує нові форми та способи комунікації з реальною дійсністю на основі власних мотивів, можливостей, інтересів.

Психолог Д. К. Саймонтон особливо наголошує на тому, що зовнішні впливи на початкових етапах розвитку обдарованої особистості є значно важливішими, ніж впливи, здійснювані всім подальшим життям. Тобто обдаровані люди формуються, або “ламаються” в дитинстві, підлітковому віці та ранній юності. Що більш спеціальною є обдарованість, то раніше вона виявляється. Наприклад, інтелектуальна обдарованість не спеціальна і має повільну природу. Для того, щоб обдарованість визріла, потрібні час, збагачене і варіативне предметне середовище, справа, що захоплює дитину, її власні активні зусилля із вдосконалення своїх можливостей, значущий обдарований дорослий, якісне та індивідуалізоване навчання, а також багато достатньо тонких чинників взаємодії дошкільника чи школяра з навколишнім світом, які вкрай важко передбачити і спланувати [1].

На думку М. О. Холодної, можна виділити такі типи обдарованих дітей: з прискореним інтелектуальним розвитком; ранньою інтелектуальною спеціалізацією; окремими унікальними здібностями; високими показниками за тестами коефіцієнта інтелекту, які мають труднощі у навчанні; високими

реальними досягненнями, які внесені у процес соціалізації, що відповідає рівню їх обдарованості [6].

Психологічні особливості обдарованих дітей, або так звані “ознаки обдарованості”, часто є предметом більших суперечок серед психологів. Існує велика кількість “списків” основних ознак обдарованості, у яких відбиваються особливості обдарованих дітей, що виявляються ними в їхньому реальному житті й діяльності. Як правило, наявність таких ознак можна оцінити при спостереженні за особливостями поведінки дитини. Труднощі полягають у тому, що самі ознаки обдарованості досить різноманітні й сильно залежать від соціокультурного середовища. Це породжує значні розбіжності в уявленнях про те, що має бути включене в “список” особливостей обдарованих дітей, а що ні, які ознаки обов’язково повинні виявлятися, а які – ні тощо [2].

Багато дослідників, зокрема, А. Адда, Е. Картру, К. Роджерс, Л. Холлінгуорт, А. Віннер говорять про те, що є психологічні чинники, в тій чи іншій мірі, характерні для обдарованих дітей. Серед основних характеристик можна визначити наступні: прискорений фізичний та психічний розвиток, а саме, вербальний, самостійне оволодіння читанням, велика допитливість, надавання переваги складним завданням, швидке засвоєння та утримання інформації, високий рівень розвитку уваги та її концентрації, прагнення досягти майстерності тощо; почуття гумору, високий рівень чутливості та афективна реакція, відмова від правил та умовностей суспільства, надання переваги спілкуванню з більш дорослими, небажання користуватися загальноприйнятими концепціями, зверхнє ставлення до тих, хто має нижчий рівень інтелектуального розвитку тощо [6].

Але й обдаровані діти у порівнянні зі звичайними характеризуються такими якостями, що можуть викликати труднощі у процесі соціальної адаптації. Особливої уваги потребують ті властивості, що суттєво відрізняють обдарованих дітей від однолітків та дають підстави відносити їх до “груп ризику” [5].

Таким чином, існує багато протиріч у трактуванні поняття “обдарованість” та “обдаровані діти”. Визначення обдарованості ускладнюється ще й тим, що не всі обдаровані діти однакові. На сьогодні існує велика кількість основних ознак обдарованості, у яких відбиваються особливості обдарованих дітей, що виявляються ними в їхньому реальному житті й діяльності.

Тому виділяючи найбільш характерні “загальні особливості” обдарованих дітей, необхідно завжди пам’ятати про один надзвичайно важливий факт – широкий спектр індивідуальних розходжень серед таких дітей. Це стосується й спрямованості їхніх інтересів, і темпу інтелектуального розвитку, або випередження, ступеня розвитку обдарованості тощо.

Література:

1. Василькевич Я. Освіта обдарованих дітей: тенденції та виклики сьогодення. *Рідна школа*. 2015. № 11-12. С. 35-39.
2. Гриньова В. М., Карпова Л. Г. Обдарованість: суть, види, принципи. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 38. С. 4-13.
3. Карпенко Н. А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. Вип. 1. С. 52-64.
4. Лавренова М., Лалак Н., Фенчак Л. Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія "Педагогіка"*. 2016. Вип. 2. С. 31-37.
5. Михайленко О. В. Особливості обдарованих дітей як категорії "групи ризику". *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 154-158.
6. Яншина Т. А. Обдарованість: психолого-педагогічний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 8-9. С. 116-120.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Історико-філософський факультет

Вінник К. О.

Науковий керівник: Купрій Т. Г.

ДО ПИТАННЯ ВІДВІДУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

В епоху розвитку інформаційно-технологічного прогресу, кожна людина розуміє про важливість формування критичної маси висококваліфікованих спеціалістів, фахівців, спроможних забезпечувати ефективність продуктивного якісного виробничого процесу. Це вимагає від закладів вищої освіти суттєвого вдосконалення навчально-виховного процесу для здобувачів освітніх послуг, а в кінцевому рахунку – задля орієнтації практично орієнтовного навчання. Об'єктивні та суб'єктивні причини мотивують сьогоdnішнього студента, а завтрашнього спеціаліста, самовдосконалюватися, саморозвиватися, опановувати нові грані майбутньої професії. Чи присутній серед мотивів до контакту з викладачами, а відтак – і до відвідування навчальних занять, стійкий потяг у студентів, зокрема денної форми навчання? Чи варто вводити оплату про відпрацювання пропущених навчальних занять, яка стала дієвим інструментом підвищення ефективності освітнього процесу як приклад контрольованої мотивації в деяких столичних університетах? Чи сприйняти нову соціальну

дійсність як освітньо-інформаційну парадигму і адаптуватися до неї? Спробуємо висвітлити деякі аспекти цього питання.

У зв'язку з певними змінами в нашому житті через карантинні впровадження, у нас змінюється і сам ритм життя. Студенти за два роки вже звикли до онлайн навчання як в позитиві, так і в негативі. У результаті неозброєного первинного спостереження можемо констатувати, що студенти пропускають заняття, що і в очному, що і в онлайн форматах. Звісно, здобувач освіти добре розуміє, що при пропусках, він не може претендувати на отримання якісних знань. Це не стимулює розвиток пізнавальної, творчої та дослідницької функції, а лише імітує навчання, що приводить до казуальних, гібридних, а почасти відносин, які будуються на основі філософської пост-правди між студентом та вищою школою.

Вивчення очікувань, потенціалу та спрямованості громадськості у формуванні мотиваційного поля для студентів щодо відвідування ними навчальних дисциплін є загальною практикою українського управління освіти. Дане питання не є проблемою для освітньої системи у країнах Заходу, бо мотиваційні стратегії знаходяться не в індивідуальному полі сприйняття кожного студента, а у світоглядному і системно-функціональному держави. Для виявлення загального рівня сформованої ситуації у навчально-освітньому процесі вищої школи нами було проведено емпіричне дослідження з 01.11.2021 р. по 14.11.2021 р. За допомогою аналізу документів, спостереження, експертних висновків, анкетного опитування методом розповсюдження гугл-форми та бесід, можна описати мотивацію студентів, схильних до систематичних пропусків занять. За допомогою аналізу журналів відвідування аудиторних занять було підібрано вибірку студентів. Вона складалась із 115 респондентів I, II та III курсів. Склад вибірки: 50 – особи чоловічої статі, 65 – осіб жіночої статі. Опитані студенти Київського університету імені Бориса Грінченка представляли наступні спеціальності: “Філософія”, “Політологія”, “Історія та археологія”, “Журналістика”, “Реклама та зв'язки з громадськістю”, “Видавнича справа”, “Фізичне виховання”, “Тренерська діяльність”.

Методом спостереження під час онлайн занять та індивідуальних розмов студентів із викладачами проаналізовано такі аспекти як: підготовка до семінару, висвітлення повноти теми, розширення відповіді на запитання, загальний інтелектуальний рівень (за допомогою експертних висновків викладачів). Також було проаналізовано повноту нотування лекцій.

За допомогою спостереження та експертних висновків було виявлено наступні проблеми, акценти та роз'яснення для повного розуміння особливостей всієї навчальної діяльності студентів, які так чи інакше пропускали заняття:

- більша частина студентів, маючи достатньо високий рівень інтелекту та навіть певну мотивацію до навчання, все одно пропускає заняття через певні причини, здебільшого неповажного характеру;

- студенти, амотивовані до відвідувань, як правило, не нотують лекції, не уважно слухають матеріал, відволікаються на соцмережі, під час заняття можуть займатися іншими справами, а у випадку онлайн навчання – вимикати мікрофон і камеру;

- найчастіше, такі студенти не готуються до семінарів та практичних робіт. Також на рахунок модульних робіт, ця категорія студентів показує рівень підготовки мінімальний. У системі електронного навчання постійно озвучують прохання пролонгувати термін здачі робіт;

- незважаючи на рівень інтелекту, відповіді студентів, що пропускали заняття є поверховими, не деталізованими, не мають певної фахової глосарію (терміни, додаткова інформація).

Наразі завдання інтелектуального та морального розвитку особистості студента набирають значних обертів у формуванні соціосвітоглядної картини дня. Вміння творчо застосовувати знання, уміння, навички, визначати пріоритети самоосвіти – питання, що потребує принципово іншого погляду на методи і форми навчання і на становлення системи мотивації навчання. Мотивація в навчальному процесі потрібна для розвитку студента як особистості.

Література:

1. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии : [пер. с англ. Л. И. Харусо-вой] / общ. ред. Ю. П. Адлера. Москва : Прогресс, 1976. 496 с.

2. Грабчак О. Особливості академічної прокрастинації студентів-першокурсників. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. №4 С. 210-218.

3. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

4. Подшивайлов Ф. М. Особливості мотиваційної сфери студентів, схильних до пропусків занять. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матер. II щорічної всеукр. наук.-практ. конф.* Київ : КУБГ, 2013. – С. 212–219.

5. Рева О.М., Камишин В.В., Панасюк А.М. Виявлення основних домінантів мотивації студентів на пропуски занять. *Вісник НАУ. Збірник наукових праць. Педагогіка та психологія*. 2010. № 3. С. 55-61.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.3.2144>

6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность [пер. с нем.]. Т. 1. Москва : Педагогіка, 1986. 392 с.

**Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Факультет психології**

Кафедра політичної психології та міжнародних відносин

д. політ. н., проф. Андрущенко Т. В.

Донбаський державний педагогічний університет

Гуманітарної та економічної освіти

Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

д. філос. н., проф. Мельник В. В.

**ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА
В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

Сьогодні в українській політиці міжнародні відносини ґрунтуються на взаємодіях величезної кількості учасників, кожен з яких керується політичними амбіціями, власними інтересами та мотиваціями. Специфіка їхньої участі в процесах, які відбуваються в міжнародному середовищі, безпосередньо залежить від світогляду та ідентичності. З огляду на це, можна визначати мотивацію, політичну поведінку та антропологічну межу функціональної активності та особливості діяльності учасників міжнародних відносин.

Перш за все, мотивація лідерів у міжнародних відносинах є темою досить серйозної полеміки між політичними технологами, аналітичними психологами та держслужбовцями. По-друге, треба зрозуміти невербальну комунікацію, та виокремити типи, суб'єкти міжнародних відносин – це маргінали, лідери, аб'юзери чи політики.

Зараз, дивлячись на ситуацію, яка відбувається на Сході України, що учасниками міжнародних відносин можна вважати сильні капіталістичні держави, міжнародні організації та політичні партії. Сьогодні до них також додають і фізичних осіб, яких переважно розуміють як ораторів, тобто осіб, що від імені тих чи інших суспільних структур приймають рішення. У теорії міжнародних відносин фізичною особою визнається людина, дії якої породжують певні наслідки у міжнародному середовищі та дипломатії. Сьогодні міжнародні відносини починаються з ораторських здібностей лідера. У цьому випадку особи ініціюють і призводять до реалізації в міжнародному середовищі певних політичних маніпуляцій, таких як політична пропаганда, фейкові новини, інформаційна війна.

Підхід до розуміння міжнародних відносин через призму психотехніки, риторики взаємодій між особами, як влучно зауважив Дж. Лі Рей “має інтуїтивний характер. Пояснення важливих подій у термінах абстрактних чинників, як, наприклад, громадська думка, біполярність, і навіть військово-промисловий комплекс, здаються важкими для розуміння. Натомість, пояснення,

які наголошують на ролі лідерів-харизматів, що брали участь у цих подіях, виглядає більш цікавим та зводить їх до людського масштабу, який легший для розуміння і пояснення”. Рівень, на якому фізичні особи взаємодіють між собою, можна вважати елементарним рівнем міжнародних відносин. Усі інші суб’єкти міжнародних відносин взаємопов’язані з цим рівнем взаємодій, оскільки будь-які суспільні структури є асоціаціями людей, організованими за певним принципом. Перш за все відносини будуються на задоволенні соціальних духовних потреб, що виникають в процесі спілкування.

Серед політичних лідерів, що активно діють у міжнародних відносинах, виокремлюють політичних осіб (*homo politicus*), їх розуміють як публічних політиків, уповноважених до прийняття та реалізації рішень у сфері зовнішніх зв’язків держави. Тобто, їхня компетенція у прийнятті рішень стосується не лише зовнішньополітичних проблем, а й будь-яких інших, що пов’язані з інтересами громадян у міжнародному середовищі.

Звідси випливає, що політичним лідером є не лише політик, який має потребу до влади, щоб реалізувати свій комплекс неповноцінності, і забезпечити свою політичну програму, вдаючи безглуздість обіцянок за креативність. У широкому розумінні політичним лідером можемо вважати людину, яка уповноважена приймати та реалізовувати рішення, пов’язані з інтересами суспільства у міжнародному середовищі.

Одним із перших відмежував поняття політичного лідера від поняття особи Н. Макіавеллі. Він стверджував: “Існує два способи досягнення мети: шлях закону та шлях насильства; перший спосіб – людський, другий – диких тварин; у тім позаяк перший спосіб не завжди вдається, то люди інколи застосовують другий. Владарі повинні вміти користуватись обома способами” [1, с. 28].

Сьогодні в українській політиці не має справжніх політичних лідерів за якими би пішов народ та його визнала би політична спільнота, а лише існують політики які, на відміну від усіх інших, не можуть автоматично дотримуватися моральних принципів, на яких побудовані взаємини людей у суспільстві, оскільки досить часто їм доводиться мати справу з політичними противниками, які ними не керуються. У критичних ситуаціях моралізування замість ефективних і жорстких (навіть жорстоких) дій призводить державу та суспільство до катастрофи. Будь-яка людина може померти за свої переконання, але політик на це не має права, оскільки жодний принцип не вартий загибелі держави.

Цілком протилежну теорію міжнародних відносин між харизматичними лідерами, політиками, побудовану на ідеї визначальності її суб’єктивних рис характеру, запропонував Г. Лассуел. Він вважає, що політичний лідер переносить у сферу публічної діяльності характер, індивідуальні інтереси та

мотиви, власні комплекси та раціоналізує їх у політиці. Раціоналізацію власних психологічних особливостей він розуміє як “обґрунтування... за допомогою політичних чи ідеологічних аргументів”. Тобто, визначальними мотивами діяльності політичної особи є її власні психологічні особливості, які потрібно вивчати та розуміти, щоб зуміти пояснити та прогнозувати поведінку держави, якою керують політичні особи в міжнародному середовищі. Важливу роль як суб’єкти міжнародних відносин відіграють не лише політики, а й будь-які відомі особи, що користуються авторитетом, до думки яких прислухаються. Вони переважно не обіймають жодних державних посад, але мають настільки великий авторитет, що змушують враховувати свою думку навіть глав держав.

Важко уявити, що одна людина самотужки діє у сфері міжнародної політики, для цього їй потрібно, згідно з власними переконаннями, принаймні знайти групу однодумців. У будь-яких інших видах міжнародних відносин людина цілком може діяти самостійно, залишаючись, однак під прямим чи опосередкованим контролем держави.

Переважною сферою діяльності людини у міжнародному середовищі є реалізація її особистих інтересів та прагнень. Реальна потреба регулювати відносини між окремими фізичними особами та державами зумовила виокремлення в юридичній науці міжнародного приватного права.

Державні та недержавні суб’єкти міжнародних відносин. П. Циганков поділяє учасників міжнародних відносин на державні, недержавні. До останніх він відносить “національно-визвольні рухи, сепаратистські, іредентистські рухи, мафіозні угруповання, терористичні організації, регіональні та місцеві адміністрації, окремих осіб”. Хоч П. Циганков і не послуговується поняттям “суспільні групи”, усі учасники міжнародних відносин (за винятком осіб та органів державної влади) фактично потрапляють до цієї категорії. Вони завжди є організованими групами осіб, які в їхніх організаційних структурах намагаються досягнути певної мети [5, с. 145].

Групи транснаціональних і субнаціональних учасників міжнародних відносин. І. Поп’юк-Рисінська виокремлює групи транснаціональних і субнаціональних учасників міжнародних відносин. Транснаціональні учасники є “колективними суб’єктами, керованими з одного центру. Вони не є справжніми міжнародними союзами колективного характеру, а радше національними суб’єктами, що мають філії та агенції за кордоном”. До них належать церкви, міжнародні фонди та міжнародні підприємства.

Таким чином політичні лідери – це субнаціональні учасники міжнародних відносин і внутрішньодержавні суб’єкти, що активно діють у міжнародному середовищі без посередництва та участі урядів”. Це перш за все сильні духом особистості, які проявляють себе в творчих спілках, маргінальних групах, політичних партіях, субкультурах, волонтерських рухах.

Література:

1. Алексеева Т. А. “Публичное” и “Частное”: где границы “политического”? URL: <http://www.academyrh.info/html/ref/20050303.htm>
2. Андрущенко В. Культура. Ідеологія. Особистість: метод, світогляд, аналіз. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Київ : Знання України, 2002. 580 с.
3. Андрущенко В. Україна і цивілізований світ: проблеми пошуку оптимальної моделі соціальної організації. *Генеза: Філософія. Історія. Політологія*. Київ: Генеза. 1994. № 1. С. 18-22.
4. Дем'ячук О. П. “Державна політика” та “публічна політика”: варіант перехідного періоду. *Наукові записки НаУКМА. 018: Політичні науки*. 2000. Т. 18. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Polit/2000_18/05_demyanchuk_op.pdf
5. Цыганков П. А. Теория международных отношений: Учебное пособие. Москва : Гардарики, 2002. 590 с.
6. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації в глобальному світі: навч.-метод. посіб. За заг. ред. В. Бебіка. Київ: ІКЦ “Леста”, 2006. 248 с.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Історико-філософський факультет

Говоруха А. О.

Науковий керівник: Овсянкіна Л. А.

ДУХОВНА КРИЗА ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні у всіх розвинених країнах світу, що сповідують цінності ліберальної демократії, офіційно існує розвинена система поділу влади та відповідна виборча система. Також конституційно у всіх державах декларується свобода зборів та віросповідань. Саме наявність цих інститутів для Френсіса Фукуями свого часу було свідченням настання кінця історії (як кінцевого пункту соціальної еволюції людства та завершення століття ідеологічного протистояння, глобальних війн та революцій) [3]. Віднині створюється єдине, глобальне людство, в якому всі ми маємо змогу віртуально або реально пересуватися та задовольняти будь-які потреби (економічні, політичні, культурні тощо).

Кінцева мета глобалізації полягає у стиранні усіх національних кордонів, відсутності національних держав і реалізації саме західної демократії у глобальному масштабі.

Сучасна науково-технічна революція та грандіозний розвиток інформаційних технологій дозволили перетворити споживання й економічну експлуатацію на глобальне явище. Епохальні зміни глобалізації поступово послабили національні кордони, але саме це і підтвердило очевидний факт того, що глобальний капіталізм виявився головним переможцем у сучасному світі (головним переламним моментом у цьому став розпад імперії зла). Нині він створив єдиний світовий ринок, як сучасний простір, більше не пов'язаний із суворим національним суверенітетом. Він вдало об'єднав світове виробництво, національні ринки, фінанси, культуру та політику настільки, що перетворив капіталізм (як систему виробництва й споживання) на сучасний спосіб життя людей.

В основі глобалізації, як соціально-філософського явища, лежить ліберальна ідеологія, в центрі якої знаходиться ідея про звільнення індивіда від традиційних моральних засад і від усіх форм колективності – релігії, станів, нації, а також гендера, визволення людини від людської ідентичності, адже вона теж колективна. Розповсюдження глобалізації (як суто західного явища) – складний процес перенесення всіх без виключення цінностей на інші культури та цивілізації, що закономірно може призводити до деструктивних наслідків, втрати духовності [2]. Існує реальна загроза того, що всього за кілька десятиліть глобалізація може знищити екологічну та культурну різноманітність, на яку людство витратило мільйони років.

Найбільш серйозного впливу від глобалізації зазнає саме духовна сфера особистості, яка відповідає за регуляцію її поведінки. Адже людський розум, психіка (залежно від об'єктивних та суб'єктивних факторів) здатні як до швидкого, більш легкого, ірраціонального, некритичного, ілюзорного сприйняття цього світу, так і до більш складного, нестандартного, критичного мислення. Саме тому духовна сфера особистості є надто вразливою, що може мати небезпечні наслідки як для самої людини, так і світу в цілому. Майбутні наслідки цього глибинного процесу будуть відображені у всіх сферах людського буття (від економіки до освіти), адже вони дуже швидко трансформуються у соціальну свідомість і відображаються у безпосередньому спілкуванні людей.

Так, глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки. До перших можна віднести поступове економічне, лінгвістичне та культурне зближення, що безумовно приносить свою користь. Одночасно при цьому економічна глобалізація висуває перед людиною нові вимоги і змушує постійно думати про набуття та вдосконалення власних ресурсів, що відповідають її статусу, турбуватися про матеріальні цінності, збереження існуючих привілеїв тощо.

Релігія виникла набагато раніше за глобалізацію, і в давні часи саме завдяки релігії та економіці (які були рівноправними партнерами історичного розвитку) відбувалося розповсюдження духовного та наукового світового знання [1].

У сучасному глобалізованому світі відбувається посилене релігійне зближення, проте воно не для всіх може стати благом. Адже злиття усіх релігій світу, так само, як і повне копіювання культурного надбання будь-якої країни світу іншою, в кінцевому підсумку, може не тільки призвести до скорочення різноманітності у всьому світі, але й стати загрозою для світу. До цих серйозних глобальних викликів необхідно готуватися вже сьогодні, про що із тривогою нагадують антиглобалісти по всьому світові. Так, наприклад, релігійно-фундаменталістські організації пропонують людині віднайти один із способів полегшення свого життя через представлення єдиного, заздалегідь прописаного (простого), істинного вибору, яким можливо керуватися без докору сумління, за допомогою історій та переконань, – на відміну від економічних планів, політичних програм чи правових норм.

Отже, сучасна глобалізація є причиною глобальної духовної кризи, подолати яку буде можливо лише спільними зусиллями усіх держав, задача яких – спрямовувати й утримувати майбутній розвиток світу на духовних засадах, долати системні кризи та протидіяти руйнуванню соціальної системи в цілому. Духовність, як сфера соціуму, сама по собі нікуди не зникає, просто у певні моменти світового розвитку вона стає незатребуваною. Саме у цей момент її дуже швидко замінюють на зовсім інші (альтернативні) цінності. У подальшому для подолання цього дисбалансу виникає потреба у виробленні нових моральних ідей, які будуть зрозумілими соціуму і спроможними об'єднати всіх на благо держави.

Література:

1. Herrington L. M. Globalization and Religion in Historical Perspective: A Paradoxical Relationship. *Religions*. 2013, 4 (1), pp. 145-165. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel4010145>
2. Rajae F. Globalization on trial: the human condition and the information civilization. Canada: International Development Research Centre, 2000. <https://www.idrc.ca/sites/default/files/openebooks/909-7/index.html>
3. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: Free Press, 1992. 432 p.

Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет

Чубко Н. Ю.
Науковий керівник: Овсянкіна Л. А.

СПЕЦИФІКА ПОГРАНИЧНОЇ СИТУАЦІЇ
У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Основними рисами глобалізації є прискорення таких соціальних процесів, як міжнародний поділ праці, новий розподіл виробничих та людських ресурсів, міграція населення по всьому світові, уніфікація, стандартизація та інтеграція економіки, політики, культури, що, безумовно, є позитивним для людства в цілому. Однак при цьому, крім можливості отримувати вільний доступ до усього світового інформаційного та культурного простору, сучасна людина, на жаль, стає незахищеним об'єктом різноманітного впливу та маніпуляцій [3]. Адже такий глобальний масштаб нових різноманітних явищ та процесів стає одночасно для окремої (не підготовленої психологічно) людини певною загрозою та несподіваним викликом (пограничною ситуацією), що може мати свої негативні наслідки. В сучасному глобалізованому світі, особливо в умовах пандемії COVID-19, суттєво порушується комунікативний баланс і змінюється сам стиль спілкування між людьми. Парадоксально, але, не дивлячись на стійку залежність людини від тієї чи іншої групи, одночасно в неї починає зростати рівень недовіри до цієї групи. На фоні мінімізації контактів в умовах ізоляції людина неусвідомлено стає більш відлюдкуватою, що може перерости навіть у вороже ставлення до інших. Так, проблема протистояння цим ризикам та різноманітним маніпуляціям у глобалізованому світі потребує всебічного аналізу для подальшого її практичного вирішення на рівні індивіда.

Аналіз філософської спадщини талановитого німецького філософа-екзистенціаліста ХХ століття Карла Ясперса дозволяє нам дослідити ситуацію зустрічі людини із глобальним середовищем, як новим для неї буттям, яке можна змінити власними зусиллями, або ж ні (погранична ситуація). Описуючи суть пограничної ситуації, К. Ясперс дійшов висновку, що справжній сенс буття відкривається людині лише під час важких потрясінь (тяжка хвороба, криза, стрес, депресія, відчуття смерті), які є певним випробуванням для індивіда [4]. Такі ситуації допомагають йому усвідомити справжню внутрішню сутність-екзистенцію, яка в кожного є індивідуальною та неповторною. Розкриваючи специфіку унікальності пограничної ситуації, Л. А. Ситниченко стверджує, що саме на межі буття й небуття, в ситуації страждання чи провини, найбільш повно висвітлюється екзистенція, ядро особистості [2]. Ми погоджуємося, що саме

вибір (свідомий або ні), який здійснює особа у цей кризовий момент, і є тим “лакмусовим папірцем”, за яким можна визначити сутність Людини як такої.

Слід зазначити також, що сучасна людина сьогодні потрапляє у різноманітні пограничні ситуації такого особистісного вибору, з яким вона не стикалася раніше. Крім ситуацій серйозного морального вибору та пошуків сенсу власного буття, сучасна людина (особливо жінка, яка прагне відповідати світовим стандартам краси) зосереджує більшу частину свого життя на пошуку балансу між часом на саморозвиток та власним дозвіллям (споживанням найкращих товарів та послуг), вона свідомо йде на ризик, прагне усіма засобами покращити та полегшити своє індивідуальне життя, перетворивши його на цікаву гру [1].

Сьогодні глобалізований світ вимагає від сучасної людини одночасно відповідати й загальноприйнятим стандартам, і залишатися при цьому неповторною особистістю. У цьому контексті індивід постійно шукає можливості швидкого заробітку та одночасного розвантаження свого розуму, самореалізації та задоволення, тобто усього того, що в реальному житті абсолютно всім досягнути не просто. Так, шукаючи можливості реалізації поставленої мети, людина весь час знаходиться на певній межі, у постійній стресовій ситуації. Адже в нашому глобальному конкурентному середовищі не всі здатні правильно (позитивно) реагувати на стресові ситуації і знаходити в них стимули для подальшого прогресивного розвитку. Невміння правильно реагувати на такі пограничні ситуації призводить до втрати своєї сутності, духовної кризи, в результаті чого людина стає нездатною розставляти власні пріоритети та самостійно вирішувати прості буденні проблеми. Її мислення та поведінка стають шаблонними, масовими, стандартизованими. Людина стає залежною від зовнішньої думки, реклами (маніпуляції) тощо, а її власний вибір непомітно перетворюється на чужий, штучний та небажаний їй самій, що у подальшому може призвести до глибокого розчарування.

Отже, сучасна глобалізація – складне соціально-філософське явище, яке неоднозначно впливає на сучасну людину. З одного боку, вона (глобалізація) надає їй безліч нових можливостей та створює ілюзію свободи, а з іншої – обмежує сценарій її дій, маніпулює свідомістю та стандартизує мислення. Суспільство масового споживання (в якому все стає товаром) формує пересічну людину, націлену на успіх майже у всіх сферах діяльності. Стиль життя такої людини перетворюється на виживання в екстремальних умовах, постійне споживання благ цивілізації і бажання отримувати від усього лише задоволення. У такому суспільстві індивід може опинитися у різноманітних неочікуваних пограничних ситуаціях, подолання яких має виводити його на новий рівень самопізнання і подальший пошук сенсу свого життя.

Література:

1. Вульф Н. Миф о красоте. Стереотипы против женщин. – Москва : Альпина Паблишер, 2018. 576 с.
2. Ситніченко Л.А. Комунікативно-діалогічна концепція ідентичності в контексті сучасних філософських дискусій. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури. 2005. № 48. URL: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_48/Sytnychenko.htm
3. Стігліц Д. Глобалізація та її тягар. Київ : Києво-Могилянська академія, 2003. 256 с.
4. Ясперс К. Введение в философию. Пер. с нем. / под ред. А. А. Михайлова. Минск : Пропилеи, 2000. 192 с.

Київський університет імені Бориса Грінченка Факультет інформаційних технологій та управління

Губар О. С., Романюк В. С., Чивільова Ю. М.
Науковий керівник: Овсянкін Л. А.

ЧИ ЗАМІНИТЬ РОБОТ ЛЮДИНУ?

З давніх часів люди намагаються вивчити власну свідомість (психіку, душу) до найдрібніших деталей, але, як і має бути з появою нових технологій, з'являються нові нюанси, які призупиняють цей процес. Ми часто говоримо про мозок, як систему обробки інформації, але будь-який опис мозку є недосконалим, адже мозок починає вивчати сам себе, і в результаті виникає парадоксальна ситуація, вирішити яку надто складно [1]. Людина – величезна таємниця на Землі, адже вона є складною біо-соціальною системою, яка завдяки свідомості має постійно адаптуватися до світу. В ній активно поєднуються її знання (інформація), вміння, навички, емоції, переживання, потреби, мотиви, сподівання та емпатія (співчуття) тощо. На жаль, незадоволені потреби можуть ставати причиною емоційних, душевних переживань людини і супроводжуватися різноманітними фізіологічними реакціями і навіть хворобами.

У робота, як носія штучного інтелекту, немає людського тіла, і створити у найближчі роки його абсолютну копію, наділену творчими здібностями та різноманітними людськими емоціями і, особливо, здатністю до емпатії, є малоімовірним у сучасній нейробіології та робототехніці.

На Всесвітньому економічному форумі 2021 року у Давосі було офіційно заявлено, що без жодних сумнівів унаслідок пандемії COVID-19 у сфері виробництва вже починається заміна людей на високотехнологічних роботів.

Сучасні машини заберуть у працівників значну кількість робочих місць. У звіті форуму також було наголошено, що вже у 2022 році автоматизація витіснить близько 85 мільйонів робочих місць. Це, на наш погляд, може спричинити глобальне протистояння людей та машин. У той же час ставиться задача до 2022 року створити чотири мільйони нових додаткових робочих місць, недоступних для роботів, – це вакансії у сфері програмування, аналізу даних, архітектури, навчання та інженерії. Люди майбутнього зможуть претендувати на вакансії, які потребують творчого, нестандартного мислення, високого рівня професіоналізму у вузьких (специфічних) сферах діяльності та глибокої аналітики. Не дивлячись на прискорену заміну роботами людей, завжди будуть затребувані досвідчені інженери, адже на одного робота буде виділятися два фахівця, які будуть усувати поломки, що виникатимуть кожні півроку безперервної роботи машин.

У майбутньому творчі навички, притаманні виключно людині, захистять креативні професії від глобальної роботизації. Це стосується роботів-хірургів, роботів-вчителів або роботів-кур'єрів. Вже сьогодні машини успішно надають людині допомогу там, де потрібні точні рухи, але при цьому ними все ще керують люди, досвідчені професіонали. І якщо під час роботи щось йде не так, людина швидко вирішує проблему. Навіть якщо в майбутньому автоматизують хірургічні втручання, штучному інтелекту (роботу) все одно асистуватиме поруч лікар (людина), оскільки машина в будь-який час може помилитися, раптово перестати працювати або зробити неприпустиму фатальну помилку, через яку може постраждати пацієнт.

Також роботи ефективно допомагають людям там, де їхньому життю може загрожувати небезпека (дослідницькі подорожі у космос, океан тощо). На сьогодні створення біороботів-андроїдів (реплікантів) – мрія далекого майбутнього, проте NASA та інші космічні агентства вже використовують гуманоїдних роботів для роботи в космосі [2]. Сучасні технології, на жаль, ще не дозволяють здійснити висадку гуманоїдів на Місяць (на що сподівалися японські чиновники ще у 2015 році). У складних умовах проведення досліджень на допомогу людині приходять спеціальні космічні роботи, які з легкістю працюють в умовах високого рівня радіаційного випромінювання та екстремальних температур. Такі механізми прекрасно справляються як зі збором зразків для вивчення, так і з налагодженням високотехнологічного обладнання. Планується, що у 2021 році російський робот буде запущений на МКС. У перелік його обов'язків увійде обслуговування космічних апаратів і проведення робіт в умовах відкритого безповітряного простору.

Також яскравим прикладом заміни роботами людей є сфера військової оборони. Адже роботам набагато безпечніше проводити операції з розмінування

або розвідки на полі військових дій. Застосування таких моделей надає армії суттєвої переваги через те, що такі механізми надто складно вивести з ладу.

На наш погляд, використання інтелектуальних пристроїв має як переваги, так і свої недоліки. До позитивних сторін роботизації відносяться такі, як:

- висока якість кінцевого результату та відсутність помилок;
- симпатія та інтерес з боку клієнтів (особливо це корисно під час громадських заходів з великою кількістю учасників);
- високий темп роботи механічного помічника, якому не потрібно виділяти додатковий час та матеріальні ресурси на обід і відпочинок;
- оптимізація кадрового складу (персонал звільняється від рутинної праці та зосереджує увагу на високоінтелектуальній праці);
- економія та зниження рівня витрат (висока вартість робота швидко окупається).

До серйозних недоліків, що притаманні впровадженню механізмів в усіх сферах життя людини, ми можемо віднести такі, як:

- роботи потребують професійного технічного обслуговування та періодичного ремонту, налаштувань та оновлень програмного забезпечення;
- усі пристрої потребують джерел живлення, а енерговитрати на них іноді бувають дуже великими;
- скорочення числа співробітників (людей) сприяє зростанню рівня безробіття в країні.

Отже, проаналізувавши вищенаведене, ми можемо зробити висновок, що роботи повністю не замінять людей тому, що з абсолютною точністю змодельовати свідомість (складну психіку, душу), здатну до творчості, та людське тіло поки що неможливо. Крім того, будь-яка техніка потребує проведення регулярного технічного огляду, аналізу та оновлення програмного забезпечення, чим і займаються люди-професіонали. Якщо у майбутньому роботи працюватимуть у промисловості, специфічних та небезпечних сферах діяльності під ретельним контролем людини, то вони обов'язково зможуть полегшити наше життя.

Література:

1. Eagleman D. 10 Unsolved Mysteries Of The Brain. *Discover magazine*. Jul 31, 2007. URL: <https://www.discovermagazine.com/mind/10-unsolved-mysteries-of-the-brain>
2. Howell E. Real-Life “Replicants”: 6 Humanoid Robots Used for Space Exploration. *Space.com*. October 16, 2017. URL: <https://www.space.com/38460-humanoid-robots-for-space-exploration.html>

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет**

Бойко Р. О.

Науковий керівник: Коннов О. Ф.

ЛЮБОВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність дослідження. Питання любові важливе в нашому житті, особливо в ХХІ столітті. Як люди в сучасному світі ставляться до любові? Для звичайної людини питання “Що таке любов?” породжує безліч відповідей. Але в сучасному ритмі життя дивно те, що майже ніхто не знає, що таке любов. Чому так важко знайти любов? Це легко зрозуміти, якщо знати, що означає слово “любов” – та розуміти, що “кохання”, це не те саме, що почуття любові.

На мою думку слово любов використовується як вираз прихильності до когось іншого (я люблю тебе), але воно також виражає задоволення (я люблю шоколад). Щоб зробити цей аналіз трохи складнішим, варто сказати, що слово “любов” також виражає людську чесноту, яка ґрунтується на співчутті, прихильності та доброті. Це стан буття, який не має нічого спільного з чимось чи кимось поза собою. Це 7 різних видів почуттів. Любов, яку ви відчуваєте до свого партнера, не те саме, що ви відчуваєте до своєї матері. Навіть любов до вашого партнера з часом змінюється. Ви відчуваєте різні емоції для різних ситуацій і людей.

Але все одно ми використовуємо те саме слово. Легко зрозуміти, що під час спілкування легко внести плутанину [3, с. 268]. Я можу сказати “Я люблю тебе” двом різним людям (і маю це на увазі), але насправді відчуваю по-різному. Ця плутанина виникає не тільки під час розмови двох людей, ваш власний мозок цього не розуміє.

Те, що ви відчуваєте, контролюється правою стороною вашого мозку, а мова контролюється вашою лівою стороною. Якщо ви використовуєте слово “любов” 10 разів на день у різних ситуаціях, воно втрачає силу. Ваша ліва частина, або ваш мозок не повністю активізуються, коли ви дійсно маєте на увазі “я люблю вас” і хочете бути задоволені цим [2, с. 125].

Перше, що вам потрібно зробити, це вивчити відмінності станів любові. Не слова, а те, як вони відчуваються. Це легко, якщо ви впізнаєте слова. Це базове навчання. Усвідомлення – секрет любові.

Любов – це практика, це не те, що ти знаходиш чи не знаходиш. Ви можете практикувати любов до кінця свого життя. Не зловживайте словом любов. Використовуйте інші слова, коли ви не звертаєтесь до емоцій щодо інших людей. Наприклад, “я люблю шоколад” перетворюється на “мені подобається шоколад”.

“Я люблю свою роботу” перетворюється на “у мене є пристрасть до того, що я роблю”.

Насолода, любов і пристрасть – це зовсім різні емоції в сучасному світі. Важливо усвідомити справжнє значення слів, не просто спілкуватися з кимось іншим, а й навчитися відчувати їх. Слова – дуже потужний інструмент. Спілкуватися не тільки з іншими, а й з самим собою. Слова, які ви використовуєте, створюють усвідомлення і, зрештою, вашу реальність. Якщо ви використовуєте слова мудро, ви зможете навчитися розпізнавати, яку любов ви відчуваєте, і насолоджуватися різними видами любові. З однією людиною різними. Якщо ви не знаєте, як знайти любов у собі, ви ніколи не знайдете її поза собою. Слова – це домовленості для вираження ідей або почуттів. Значення слів не є абсолютним, це завжди особисте тлумачення. Групу почуттів, пов’язаних зі словом “любов”, важко зрозуміти, а ще важче висловити іншій людині. Нехай це так: одним словом неможливо [1]. Створюючи слово, можна надати йому особливе значення. Деякі закохані створюють слова, щоб висловити те, що вони відчувають один до одного. Слово створює і узгодження чи спогади. Ці моменти можуть повторюватися, коли ви використовуєте це слово або думаєте про нього. В інших мовах існують слова, пов’язані з любов’ю, що виражають різні ситуації, які не мають перекладу на англійську мову. Коли ви знаєте ці слова, ви впізнаєте ці почуття. Ви отримуєте більше усвідомлення того, що відчуваєте.

Любов – це емоція в дії. Ви можете навчитися відчувати і розвивати свою любов. Я думаю, що спочатку потрібно вивчити і пізнати різні ситуації любові. Любов між двома людьми може початися лише в тому випадку, якщо взаємодія заснована на правді, довірі та повазі. Це те, що ви починаєте давати. Це важливо для розвитку взаємної любові між двома людьми [4]. Зрозуміти любов неважко, коли ти знаєш, як працює любов. Закохатися в когось дуже легко. Складність полягає в тому, щоб залишитися закоханим. Але якщо важко залишатися закоханим, це означає, що це не любов вашого життя. Це любовний досвід. Любов завжди прекрасна. Якщо вона не красива, то це не любов. Час рухатись далі. Іноді любов просто зникає. Краще рухатись далі, коли нічого не відчуваєш, коли відчуваєш протилежність любові. Якщо ви хочете знайти любов всього свого життя, почніть усвідомлювати, як ви використовуєте слово любов.

Можна зробити такі висновки: Існують різні види кохання, 7 різних видів почуттів, які залежно від об’єкта кохання та від ставлення людини до самої себе змінюються. Групу почуттів, пов’язаних зі словом “любов”, важко зрозуміти, а ще важче висловити іншій людині. Зрозуміти любов неважко, коли ти знаєш, як працює любов. Це стан буття, який не має нічого спільного з чимось чи кимось поза собою.

Література:

1. Гончарук Т. В. Антропологізм філософських пошуків. *Сторінки історії: зб. наук. праць*. Київ : ІВЦ Видавництво “Політехніка”, 2005. С. 15.
2. Ковальчук Ю. Трактатування любові як “воскресіння в іншому” у філософських рефлексіях Мігеля де Унамуно. *Проблеми гуманітарних наук. Серія “філософія”*. 2015. № 35. 125 с.
3. Философия любви. Ч. 1. / под общ. ред. Д. П. Горского; сост. А. А. Ивин. Москва : Политиздат, 1990. 268 с.
4. Философия любви: Обоснование. Утверждение. Опровержение. / Под общей редакцией Ю. И. Шпилкина. URL: http://www.e-reading.club/bookreader.php/1006377/Shpilkin_Filosofiya_lyubvi_Obosnovanie.html

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Факультет української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка**

**Річняк М. Г.
Науковий керівник: Шульга Т. Ю.**

ЗМІСТОВА СПЕЦИФІКА ГЕНДЕРНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ

“Гендер - це система відносин, яка є основою стратифікації суспільства по ознаці підлоги. Як фундаментальна складова соціальних зв’язків гендер дозволяє створювати, підтверджувати і відтворювати уявлення про “чоловіче” і “жіноче”, наділяти владою одних (як правило, чоловіків) і субординувати інших (жінок, так званих сексуальних меншин тощо)” [6, с. 53]. У “Словнику гендерних термінів” дається наступне пояснення: “це соціальна підлога, соціально детермінованій ролі в діяльності чоловіків і жінок, не стільки, що залежать від історичного аспекту, як від соціальної організації суспільства” [3, с. 31]. У психологічному словнику немає поняття “гендер”, але існує термін “гендерна роль”: “поведінка, нормативно очікувана від індивідів чоловічої і жіночої статі; іншими словами, ця поведінка, що розглядається як належне чоловікам і жінкам” [5, с. 23].

Гендерні стереотипи – “узагальнені уявлення, що сформувалися в культурі про те, як поведуть себе чоловіки і жінки” [3, с. 23]. Поява стереотипів пов’язана з тим, що модель гендерних відносин будується так, що статеві відмінності превалюють над індивідуальними відмінностями особистості.

Існує два основоположних терміни в дослідженнях гендерних стереотипів. Маскулінність (мужність) - “комплекс атитюдів, характеристик поведінки,

можливостей і очікувань, детермінованих соціальною практикою тієї або інакшої групи, об'єднаної за половиною ознакою” [3, с. 29]. Фемінність (жіночість) - “характеристики, пов'язані з жіночим гендером або характерні форми поведінки, очікувані від жінки в даному суспільстві” [3, с. 32].

Глянцеві, в перекладі з німецької мови, означає “лоск, лак, гладь, блиск”. Схоже визначення дає тлумачний словник В. І. Даля, додаючи значення “дзеркальність” [1, с. 278].

Прохоров Є. П. визначає термін “глянцевий журнал” так:

1. Пряме значення: “глянцева блискуча обкладинка, використання глянцевого паперу” [4, с. 4].

2. Переносне значення: “лоск і блиск в передачі інформації, ідеальність образів, що межує з неприродністю” [4, с. 4].

Глянцевий журнал – продукт масової культури, що створює ілюзію свята життя. В. І. Карасик пише, що “суть масової культури складається в особливому впливі суспільства як цілісного організму на поведінку індивідуума: чим більш численним є соціум, з яким щодня контактує окремий його представник, тим в більшій мірі поведінка людини носить суто знаковий характер” [2, с. 168].

Глянцеві журнали, їх тематичні різновиди, вплив на громадську думку та критерії популярності є мало вивченим. Нове знання полягає у зіставленні критеріїв популярності чоловічих та літературних журналів. Гендерно-зорієнтоване періодичне видання – друковане або онлайн видання, котре випускається з певною часовою періодичністю (найчастіше місячною) і направлене задовольнити потреби або чоловічої, або жіночої частини населення. У виданні написані статті тих тем, котрі найбільш підходять, як чоловікам, так і жінкам.

Література:

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (в 4 томах). Москва : Цитадель. 1998.

2. Карасик В. И. Инная ментальность / Карасик В. И., Прохвачева О. Г., Зубкова Я. В., Грабарова Э. В. Москва : Гнозис, 2005. 352 с.

3. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой. Москва : Информация XXI век, 2002. 256 с.

4. Прохоров, Е. П. Введение в теорию журналистики : учебник Москва : Аспект Пресс, 2011. 351 с.

5. Психологический словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1990. 607 с.

6. Пушкарева Н. Л. Гендерная теория и историческое знание. Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 495 с.

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет**

Железняк Д. С.

Науковий керівник: Коннов О. Ф.

ФІЛОСОФІЯ ГАРРІ ПОТТЕРА

Сьогодні чи не кожен у світі знає таку книгу як “Гаррі Поттер”. Дитяча казка, яку обожають як діти так і дорослі. І хоч серія книг була закінчена у 2007 році, а останній фільм вийшов у 2011, люди і досі перечитують книги, передивляються фільми й знаходять все більше таємних послань та виносять все більш магічні теорії. Це і теорія про Северуса Снейпа, який ще досі переховується, адже його тіло так і не знайшли, це і факт, що Джоан Роулінг насправді є Ріттою Скітерсс, яку вигнали з магічного потойбіччя, бо не може людина вигадати настільки реалістичний світ. Але усі фанати поттеріани підтримують той факт, що книга про “хлопчика, що вижив” не просто казка для дітей, а просякнута філософією та життєвими уроками літературний феномен.

Перше, що кидається нам у очі – це знайомий усім скелет твору. Розповідь про хлопчика сироту, який жив у комірчині під сходами, але в мить став обраним аби врятувати магічний світ від головного темного мага – лорда Волан-де-Морта. Це нагадує нам звичайну структуру міфу. Є зло, є жертва і є герой, який усіх рятує.

Також потрібно звернути увагу на факультети магічної школи Гогвортсу. Їх усього чотири і кожен має свою історію та свою філософію. Почнемо з факультету головного героя – Грифіндор. Символом факультету є лев, що стоїть у класичній геральдичній позі – на задніх лапах з висунутим язиком. Саме так виглядав перший герб Англії, введений Генріхом I. Взагалі історія та символіка лівового факультету тісно пов’язана з класичною історією Англії, особливо з Річардом Левине Серце. Священним предметом факультету є меч Грифіндору і це також відсилає нас до легенди про короля Артура. Дістати цей меч може тільки справжній грифіндорець і цей хід направляє нас до магічного “меча у камені”, який витягнув юний Артур. Король Англії найбільше запам’ятався хоробрістю та відвагою і саме ці риси стали головними на цьому факультеті.

Рейвенклов. Розум дорожчий за золото – правило факультету. Саме відмінною властивістю Рейвенклов є сила розуму, тому символом є орел. Саме ця птиця у середньовічній міфології означала зір та мудрість. В християнській традиції це символ Іоанна Богослова, адже з усіх апостолів його виділяє гострий розум та пророча мудрість, що і є головними цінностями факультету. Інколи ще кажуть, що символом є ворон, який означає мудрість у скандинавській міфології. Магічним предметом є діадема Гелени Рейвенкло, що дає власнику неперевершений розум.

Гафелпаф. Символом є борсук, одночасно і милий, але й може постояти за себе. Гафелпаф направляє нас до світа “Володаря перснів”, у якому живуть хоббіти. Адже не просто так вхід до вітальні факультету є у вигляді круглої бочки, що нагадує нам круглі двері домів хоббітів. Магічним предметом є Чаша Пенелопи Гафелпаф. Вона символізує єднання і саме Гафелпаф є тією силою, що об’єднує та утримує Гогвортс. Саме вони не хочуть влади, а є символом примирення. Емпатія – ось їх головна характеристика.

Слизерин. Символом факультету є змії. Цей образ пов’язаний з підступністю. Навіть у розповіді про перший гріх ми зустрічаємо змія, що вмовив Єву зірвати заборонений плід. У Європейській культурі змії традиційно асоціюється як з духовною так і з фізичною підлістю. При цьому змія у міфах не наділяють мудрістю. У давньогрецькій міфології богиню Афіну супроводжувала змія, але ця мудрість зрадлива та підступна. А у Древнім Єгипті змія малювали на лобі фараона, показуючи його владу над світом. Це гарно підкреслює амбіціозність факультету та правило чистої крові. Також у Слизерина є зв’язок з історією короля Артура. Факультет гордиться, що його закінчив наставник короля – чаклун Мерлін. За легендою Мерлін народився від монахині та самого Диявола. Також змії символізував безсмертя, саме тому Темний лорд закінчив цей факультет.

В університеті Джоан Роулінг вивчала античну культуру та міфологію, а також цікавилася латиною. Мабуть, тому в основі багатьох заклинань та імен героїв лежать латина та грецька мова. Наприклад, ім’я Альбус з латини перекладається як “білий”, Северус – “суворий”, а Драко, як нескладно здогадатися, означає “дракон”. У той же час ім’я професорки Мінерви Макгонегел, відсилає нас до римської богині мудрості та війни. А магічні персонажі на кшталт Клювокрила, кентаврів, грифонів та велетнів запозичені з античних міфів. Заклинання теж взяті з латини: слово “акціо” означає “викликаю”, “круціо” – “мучити”, “експекто патронум” перекладається як “чекаю захисника”. Тай сам девіз Гогвортсу також написаний латиною – *Draaco dormiens nunquam titillandus*, що означає “Ніколи не лоскочи сплячого дракона”.

Любов Гаррі до покійних батьків, теми самопожертви, люблячої родини, вірності та виховання дітей – одні з головних тем книг. Постійно нам нагадують про те, що Лілі закрила Гаррі собою від смерті. Її любов продовжує бути захистом для новоспеченого чарівника. Це зворушливо й не потребує розшифровки, тому що на підсвідомому рівні кожна людина відчуває захист материнської любові. Також прикладом сім’ї, що любить, є сім’я Візлі. Тому фінал цієї книги виглядає абсолютно закономірно та правильно: наші герої прагнули не просто абстрактної любові, а любові сімейної, з усіма її традиційними і абсолютно не магічними цінностями.

Кожен чогось боїться, що б він не казав. Інколи нам соромно зізнатись у тому, що ми боїмось. Іноді здається, що ми безсилі перед своїми страхами, а інші люди від них вільні, і тому вони сильніші й розумніші за нас. Але фільми та книги про Гаррі Поттера звільняють нас від цього почуття неповноцінності. Адже нам показують, що навіть чарівники чогось бояться і магична паличка їм не допомагає. Гаррі Поттер боїться злякатися, Рон боїться павуків, а Геміона боїться завалити екзамен. Майже кожен житель магичного світу боїться дементорів і Темного Лорда. Подолання цих страхів – це наслідок саме моральних зусиль героїв. Перемога над ними означає перемогу над ворогами. Не випадково Гаррі і є останнім крестражем Темного Лорда. Щоб перемогти свого головного ворога, йому треба перемогти себе.

Гаррі Поттер зустрічав смерть без страху як гідного суперника, а Темний Лорд, намагаючись перемогти смерть, змінив свою істину природу. Темний Лорд постійно грав у “хованки” зі смертю, зламав свою душу і душі тих, кого залучив до своїх небезпечних ігор. Гаррі ж не намагався за допомогою магії чи інших засобів здолати смерть. Він просто жив. Кохав, дружив, плакав, радів, і тому зміг перемогти в поєдинку з найсильнішим Темним Магом того часу.

Дари Смерті та магичні артефакти, що повинні дарувати безсмертя їхньому володарю, є образом інструментального підходу до життя. У цьому сенсі, як зауважує Дамблдор на чолі “Кінгс-Крос”, вони не надто відрізняються від крестражів, хіба що в їхньому випадку не обов’язково нікого вбивати. І якщо “технічно” королем Смерті вважається той, хто зможе заволодіти всіма трьома Дарами, то справжнім королем Смерті стане той, хто зможе добровільно відмовитися від бажання будь-що втекти від неї. “Ти справжній король Смерті, – каже Дамблдор Гаррі, – бо справжній король не втікає від неї. Він усвідомлює, що має померти, і розуміє, що у житті є речі набагато гірші, ніж смерть” [3, с. 570]. Любов і воля до життя зробили Гаррі переможцем; його противник став заручником смерті та програв.

Література:

1. 4 скрытых смысла в книгах про Гарри Поттера, узнав которые вы посмотрите на эту историю по-новому. *ADME*. URL: <https://www.adme.ru/tvorchestvo-pisateli/4-skrytyh-smysla-v-knigah-pro-garri-pottera-uznav-kotorye-vy-posmotrite-na-etu-istoriyu-po-novomu-2167715/>

2. Эппле Н. Как читать “Гарри Поттера” *Arzamas.academy*. URL: <https://arzamas.academy/mag/515-potter>

3. Ролинг Дж. К. Гарри Поттер и Дары Смерти. Москва : РОСМЭН-ПРЕСС, 2007. 640 с.

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Історико-філософський факультет**

Колодій Р. В.

Науковий керівник: Коннов О. Ф.

ПРИРОДА АРХЕТИПІВ КАРЛА ГУСТАВА ЮНГА

Усвідомлювати історичні картину світу та відчувати міфологічні структури людської свідомості сьогодні було б дуже важко, якби не відкриття і дослідження Карла Густава Юнга. Символ, знак, архетип, сни, позасвідоме – усе це стало предметом дослідження відомого швейцарського психіатра К. Юнга. Але в даному дослідженні я хотіла б зосередити увагу на архетипі як колективному голосі людства, як глибинному ядрі і змісті людських мотивів, цінностей.

Проблема є актуальною із точки зору психології, філософії, усвідомлення свого людського давнього начала, розуміння себе і власних (не завжди зрозумілих) вчинків та бажань.

“Многие кризисы в жизни имеют долгую бессознательную историю”, – пише К. Г. Юнг, отже у кожному живе якась таємна, і по справжньому внутрішня природа, яка не обмежується ДНК, особливостями гендеру чи расою [2]. Архетип – прообраз, початковий образ, він проявляє себе у таких головних іпостасях, як Аніма, Анімус, Тінь, Самість, Персона.

Самість – унікальна своєю функцією, як творенням особистості та єдності, стабільності у особистості. Отже, її завдання – інтеграція різних структур особистості. Юнг описував самість як порив або прагненням до самоактуалізації, що характеризується гармонією, наповненістю, цілісністю.

Людське тіло представляє собою цільний музей органів, кожен із яких має свою природу еволюції. Щось подібне потрібно очікувати і від природи розуму, архетипи є прикладом цього. Ось ці архаїчні спільні залишки Карл Юнг називає архетипами і досліджує їх. Важливо підкреслити, що це не повір'я чи звичаї, а певна структура мислення та способу життя тисяч поколінь. Архетипи є своєрідним інстинктивним вектором, що проявляються символічним чином. Також вони не мають явного часу чи простору відтворення; вони відтворюються у будь-який час та в будь-якій частині світу. Архетипи створюють міфи, релігії, філософії, які впливають на цілі епохи. Наприклад універсальний міф про героя завжди відноситься до людини – героя, богатиря, супер героя, боголюдини, які звільняють людство від смерті та розрухи.

Отже, природа архетипів є дуже глибокою та неоднозначною. Важливість дослідження Карла Юнга прослідковано до цих пір, адже аналітична психологія є складною і необхідною ланкою у вивченні людської психіки. Аніма, анімус,

самість, тінь, персону – усі архетипи є структурними проявами нашого давнього існування у світі та несуть у собі неабиякий сенс для усвідомлення ідентичності і смислів людської психіки та існування в цілому.

Література:

1. Юнг К.Г. Архетип и символ. Москва : Канон+: РООИ “Реабилитация”, 2016. 336 с.

2. Юнг К. Г. Демонов привлекают массы. (“Werden die Seelen Frieden finden?” Ein Interview mit Prof. C. G. Jung von P.S. In: Weltwoche, Zurich, 11.5.1945. *gestalttherapija.lv.*). *Моноклер*. URL: <https://monocler.ru/karl-yung-demonov-privlekayut-massyi/>

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Факультет психології**

Кучер Л. В.

Науковий керівник: Коннов О. Ф.

КОНЦЕПЦІЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ А. МАСЛОУ

Розпочати потрібно з того, що ж таке самоактуалізація. Для мене особисто, щоб не цитувати Вікіпедію, самоактуалізація – це коли ти починаєш розуміти, чого ти прагнеш, йдеш до цієї мети, розумієш, як саме ти хочеш себе реалізувати в цьому житті та який слід залишити за собою. Кожен з нас прагне до цього явища, але не кожен розуміє як його досягти. Сьогодні ми поговоримо, чому не всім вдається дійти до самоактуалізації в такій цікавій темі як творчість. Всі ми трішки творчі люди, і наша творчість може проявлятися в таких повсякденних звичних для нас речах, що ми навіть можемо цього не помічати.

Термін самоактуалізації запропонував Абрахам Маслоу в ході своїх досліджень. Він сказав, що здібність людей показати свої почуття відкрито, не соромлячись, бути розкутими, без страху осуду і є аспектом самоактуалізації. Що самоактуалізована творчість – це дуже невинне, спонтанне, трішки навіть божевільне, позбавлене різних стереотипів явище. І я тут дійсно з ним повністю згодна, так як тільки коли ми звільняємось від цієї “золотої клітки” стереотипів та страху осуду, то світ і наша свідомість перевертається і грає новими більш яскравими фарбами. Потреба в самоактуалізації своїх можливостей і здібностей властива здоровій людині, а найбільшою мірою – видатним людям. Суспільство може процвітати, якщо воно знаходить шляхи розвитку здорових, сильних, розумово повноцінних особистостей. Поступ суспільства відбувається не революційним шляхом, не соціальними перетвореннями, а задоволенням гуманістичних потреб людини.

Чому ж не всі можуть досягти цього явища? Для того, щоб досягти самоактуалізації в творчості потрібно бути дуже сильною людиною. Насправді всі ми розуміємо, що у всіх є задатки, при яких у нас є вибір, ми їх розвиваємо, прагнемо до самореалізації в тій чи іншій сфері діяльності, або ж ми їх залишаємо на початковому рівні. Наш шлях до самоактуалізації можуть притупляти різні страхи, стереотипи тощо. Загалом в більшому відсотку проблематики є батьки та соціум. При народженні ми – індивіди, особистість наша формується в суспільстві. І ось на нас можуть впливати чинники, які заганяють нас до “золотої клітки”, віддаленої від творчої свободи. Візьмем тему батьків як приклад. Батьки мають на нас великий вплив, більшість наших проблем йдуть з дитинства, як би це банально не звучало, але це правда життя. Зараз йде якраз таки проблема поколінь, тому що деякі досі живуть стереотипами, і ось цими стереотипами вони наділяють дитину з самого дитинства, розказують, як не треба і не можна робити. Творчі задатки у дитини можуть проявлятися по різному. Дитина чомусь бере фарби і може йти малювати вам по стінам. Вона шукає себе з малечку, їй це цікаво, вона хоче спробувати. І ось коли на дитину кричать, що так не можна робити, ховають, забирають фарби – вони просто притуплюють її задатки. Хоча можна просто знайти інший вихід з ситуації та запропонувати дитині проявити свою творчість на аркуші паперу, чи зараз є дощечки для малювання на стіні. Потрібно просто допомогти та підказати.

Герой роману англійського письменника С. Моема “Місяць і мідяки” в дитинстві мріяв стати художником, але батько змусив його займатися комерцією, батько вважав, що творчість ніяких грошей не принесе. На перший погляд нам може здатися, що батько дійсно правий. Але людина, яка не відчуває щастя від того, що вона робить, вона мов втрачає себе. До того ж самоактуалізовані люди, вони більш досягають успіху в тій чи іншій справі, так як роблять її з душею. І зазначений герой самоактуалізувався, знайшов себе тільки тоді, коли повернувся до чого в нього лежить душа. Навіть через невдачі він йшов до того, чого прагнув.

Зв'язок теми самоактуалізації Маслоу мов червоними нитками з клубочка тягнеться через ці слова. Я вважаю, що ніколи не пізно зрозуміти, знаходишся ти в “золотій клітці” стереотипів і втрачаєш те, чого ти можеш досягти, а саме самоактуалізації. Чи ти – вільний птах, який вже прагне до того, чого він хоче. Головне пам'ятати що, досягти чогось – це великий шлях, але ці зусилля будуть виправдані. Тільки людина, яка почуває себе вільною, може вважати себе дійсно самоактуалізованою.

Література:

1. Маслоу А. На подступах к психологии бытия. Пер. О. Чистякова. Под ред. В. Данченко. Москва : Релф-бук ; - Киев : Ваклер, 1997. 138 с.
2. Моем С. Місяць і мідяки. На жалі бритви. Пер. О. Мокровольського, О. Жомніра. Київ : Дніпро, 1989. 574 с.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Педагогічний факультет

Мойсеєнко О. В.
Науковий керівник: Скрипнікова С. В.

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО

Сучасне суспільство переживає складні часи, для яких характерні зміни норм та цінностей, які є надто неоднозначними й суперечливими. Це зумовлює становлення нового типу особистості – особистості, яка могла б належно адаптуватися до швидких змін умов та способу життя.

У житті кожної дитини настає той час, коли вона вперше переступає поріг дитячого садка, адже відповідно до ст. №4 Закону України “Про дошкільну освіту” дошкільна освіта є обов’язковою [3].

Вступ у дошкільну установу – складний період у житті дитини, під час якого відбуваються зміни соціальних відносин, режиму дня, звичок. Період адаптації дошкільника до умов закладу освіти має певні особливості та складності. В умовах пандемії COVID-19 процес звикання дитини до дошкільної установи набуває особливої актуальності, адже дошкільники час від часу змушені змінювати середовище, правила існування та форми соціальної взаємодії [7, с. 164]. В науковому просторі з’являється інформація, що сучасний психо-фізіологічний стан дітей має виражені ознаки дезадаптаційного процесу. Дратівливість, нетерпимість до правил, перепади настрою та проблеми зі сном відмічають навіть у дітей, які мали стабільний психоемоційний стан та гарні комунікативні навички [8, с. 18]. Тому перед педагогами постає питання пошуку ефективних форм та методів звикання до нових умов існування, зокрема, і в дошкільному закладі [1, с. 68].

В науковій спільноті досліджуються чинники успішної адаптації дітей (Н. Авдєєва, Л. Голубєва, Г. Гриднева, Н. Гуткіна, А. Захаров, О. Кононко, А. Мішкіс, А. Пасічніченко, Р. Тонкова-Ямпольська, В. Шпак та ін.) та тривають пошуки найбільш ефективних засобів, які можна застосовувати для звикання дошкільника до закладу освіти (О. Гаврило, Н. Захарова, В. Костіков, В. Скачкова, В. Узунова та ін.).

Відомо, що ігрова діяльність є провідним засобом соціальної адаптації дітей-дошкільників, що впливає на такі дезадаптуючі психічні стани, як тривожність, емоційна напруженість, психічна й соматична втомлюваність. Феномен гри та її роль у житті дитини було досліджено у працях відомих вітчизняних психологів Л. Виготського, О. Запорожця, В. Зінковського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова. У процесі ігрової

діяльності відбувається переведення об'єктивних взаємин дітей у норми соціальної моралі та поведінки (О. Леонт'єв). За умов добре впорядкованої ігрової діяльності вихователь має можливість налагодити емоційний контакт з дитиною та організувати взаємодію дітей у групах, що позитивно відображається на процесі адаптації [6].

Експериментальне дослідження оцінки ефективності ігрової діяльності як засобу адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти було проведено на базі дошкільної установи комбінованого типу (ясла-садок) № 503 м. Києва. Освітньо-виховний процес закладу регламентовано Базовим компонентом дошкільної освіти та освітньою програмою “Дитина” для дітей віком від 2 до 7 років.

Процес адаптації охоплює фізіологічну, емоційну та соціальну сфери життєдіяльності дитини, тому вплив на пристосування дошкільника до умов закладу освіти та оцінка ефективності повинна носити комплексний підхід [9; 4, с. 249]. Так нами були виокремлені необхідні критерії для діагностики ступеня адаптованості дитини до закладу дошкільної освіти та визначені показники для подальшого дослідження, а саме, емоційний стан дитини, фізіологічні показники такі як апетит, сон та рухлива активність, та рівень соціальної активності – взаємодії з вихователем та однолітками.

Під час адаптації дитини до закладу дошкільної освіти стресові навантаження викликають зміни емоційної сфери. Дошкільник раннього віку в недостатній мірі здатен до емпатії, характеризується егоцентризмом, у великій мірі залежить від оцінки дорослого, особливо з кола рідних, саме тому одним із елементів адаптації постає покращення емоційного стану дітей [5, с. 13].

Для роботи педагога з ефективною та швидкою адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти нами було систематизовано різні види ігор та представлені практичні ігрові кейси, які містять рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові ігри спрямовані на створення позитивної емоційної атмосфери та налагодження комунікативних зв'язків дитини з вихователем та однолітками, покращення емоційного стану дошкільників, зменшення у них нервового напруження та ознайомлення з оточуючим середовищем. Нами надано алгоритм використання різних видів ігор під час процесів життєдіяльності протягом дня в умовах дошкільної установи з метою корекційного впливу на емоційну, фізіологічну, пізнавальну та комунікативно-соціальну сфери дошкільників.

Проведене попереднє діагностичне вивчення емоційного стану дітей засвідчило наявність нестабільного емоційного стану дошкільників контрольної та експериментальної групи, отримані результати оцінки емоційного стану дітей під час констатуючого етапу дослідження демонструють виражені прояви дезадаптації та стресу. Також під час педагогічного експерименту, здійснено

діагностику психофізіологічних показників у дітей контрольної та експериментальної груп, проведено аналіз залежності перебігу адаптації дитини раннього віку до закладу дошкільної освіти від рівня її готовності до відвідування дошкільної установи, фізичного, психічного й соціального розвитку.

Оцінено впровадження ігрової діяльності в процес адаптації дітей до закладу дошкільної освіти, в результаті чого з'ясовано, що ігрова діяльність слугує адекватним засобом для засвоєння дітьми нових елементів режиму дня, ознайомлення із оточуючим середовищем та формування навичок самообслуговування, а також зменшення емоційного навантаження та впливу дезадаптуючих чинників. А саме, на 14 % покращується рівень емоційної стабільності дітей експериментальної групи порівняно із контрольною. Також на 14 % більше дітей експериментальної групи досягають легкого ступеня адаптації до умов дошкільного закладу, на противагу контрольній групі, більшість дітей якої демонструють середній ступінь адаптації до закладу дошкільної освіти.

Впровадження ігрової діяльності як засобу адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти, допомагає активізації пізнавальної, соціокомунікативної активності дошкільників. Спостерігається стабілізація емоційного стану у 92 % дітей експериментальної групи за даними контрольного експерименту. Застосування ігор в період звикання дитини до закладу дошкільної освіти сприяє полегшенню у 56 % учасників експериментальної групи процесу адаптації та його пришвидшення

Можемо резюмувати, що запропоновані практичні ігрові кейси допомагають пришвидшити та полегшити процес адаптації дітей раннього віку до дошкільного освітнього закладу.

Література:

1. Волкова В. Адаптація дітей раннього віку до умов дошкільного закладу. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. № 18. С. 68-72.
2. Гурковська Т. Новачок у дитячому садку Київ : Шкільний світ, 2008. 112 с.
3. Закон України “Про дошкільну освіту” від 11 липня 2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 05.11.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Каньоса Н. Адаптація дітей раннього віку до умов закладів дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(2). С. 248-253. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2018_24\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2018_24(2)_43)
5. Маковецька Н. Увага адаптація. *Дошкільне виховання*. 2001. № 12. С. 13-14.

6. Піроженко Т. О. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О. та ін. Київ: Генеза, 2016. 88 с.

7. Смольникова Г. В. Адаптація дітей раннього віку до дошкільного закладу в умовах пандемії. *Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. “Компетентнісне спрямування дошкільної та початкової освіти в умовах Нової української школи”*, м. Київ, 15 грудня 2020 р. С. 163-167.

8. Циганенко Г. В., М. С. Великодна Надання психологічної допомоги вразливим групам населення під час та після карантину через пандемію COVID-19 : практичний посібник для психологів і фахівців соціальної роботи Київ , Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2020. 100 с.

9. Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. *Психолог дошкілля*. 2011. № 4. С. 12-16.

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Педагогічний факультет**

Терещук О. М.

Науковий керівник: Шульга Т. Ю.

**КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Поняття емоційного інтелекту особистості в останні десятиліття привертає особливу увагу та цікавить багатьох дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних. Причому, не тільки тих, які працюють у сфері педагогіки та психології, а й у соціології, сфері управління та бізнесу, медицині та інших професіях, де передбачається взаємодія людина – людина.

Власне концепція “емоційного інтелекту” в психології з’явилась в 1990-х роках. Засновниками її були американські психологи Д. Карузо, П. Саловей і Дж. Майер. Зокрема, П. Саловей та Дж. Майер визначають суть емоційного інтелекту як здатність до розрізнення та розуміння власних та чужих емоцій, та вміння використовувати цю інформацію для управління власним мисленням та діями [1]. Після виходу статті чимало психологів почати активніше досліджувати це питання.

Д. Гоулман у своїх роботах зазначає, що існують різні види інтелекту, окремо виділяє емоційний інтелект і вказує саме цей вид інтелекту, як такий, що може допомогти людині досягти щастя та благополуччя у різних сферах життя. Вчений дає таке визначення емоційному інтелекту – це здатність людини до усвідомлення власних почуттів, почуттів та бажань інших людей, вміння мотивувати самого себе та інших, здатність керувати власними емоціями, які виникають в процесі

життєдіяльності, спроможність стримувати емоційний імпульс, здатність розгледіти почуття іншої людини та згладити гострі кути у стосунках. Згідно концепції Гоулмана, емоційний інтелект складається з таких чотирьох компонентів: самосвідомість; самоконтроль; емпатія; навички взаємодії [2].

А. Чернявська визначає емоційний інтелект як динамічне цілісне психологічне утворення, що забезпечує успішну міжособистісну взаємодію, здорову самооцінку, формування позитивно налаштованого мислення, а також здібності до лідерства, що ґрунтуються на розумінні значення емоцій та здатності керувати ними [3].

Ю. Бреус визначає емоційний інтелект, як складний набір ментальних здібностей, які залежать від здатності до оперування емоційною інформацією та рівнем сформованості емоційного досвіду індивіда [4].

Отже, загалом сутність поняття “емоційний інтелект” можемо визначити як вміння розпізнавати власні та чужі емоції, почуття, адекватно виражати їх та керувати їх тривалістю та мірою прояву, розуміти переживання та бажання оточуючих людей, що позитивно впливатиме на побудову здорових відносин та стосунків з оточенням, сприятиме побудові благополучного та щасливого життя.

У роботах педагогів-класиків (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Кононко, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.) неодноразово доведено, що саме дошкільний вік є тим періодом фактичного, первісного становлення особистості, який є сензитивним у розвитку емоційної та інтелектуальної сфер.

Так, М. Нгуен, який займається дослідженням психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку зазначає, що у дітей цього віку характерним є готовність орієнтуватись на оточуючих людей, розуміти їх роль та значення в її житті та діяльності, брати до уваги емоційний стан оточуючих і використовуючи ці знання та здібності регулювати відносини з іншими та вирішувати проблеми, які можуть виникати в процесі цієї взаємодії [5].

Також М. Нгуен наголошує, що найважливішим емоційним новоутворенням, яке вказує на рівень розвитку і сформованості емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку саме і є та готовність орієнтування на інших людей та врахування їх емоційного стану під час спілкування та спільної діяльності [5].

В результаті своїх досліджень з цього питання учений виділив в структурі емоційного інтелекту в дошкільному віці такі три компоненти: 1) націленість уваги дитини до світу емоцій та світу людей; 2) емоційна спрямованість дитини на оточуючих; 3) готовність до врахування емоційного стану інших людей під час своєї діяльності [6].

Для гармонійного розвитку в дітей старшого дошкільного віку емоційного інтелекту потрібно починати з навчання розуміння власних емоцій, правильного їх називання. Для досягнення цього можна використовувати дитячу літературу, в якій

описано різноманітні емоції, стани, почуття, при чому їх потрібно активно обговорювати з дітьми, звертаючи увагу на вираз обличчя, позицію тіла. Також хорошим засобом є картки із зображенням емоцій, розглядаючи які потрібно обговорювати з дітьми причини їх виникнення, згадати ситуації, коли подібні відчуття виникали у малюка, проговорити те, що потрібно зробити, коли ми бачимо когось, хто сумує, злякався, плаче і т. ін. Також ефективними засобами для розвитку емоційного інтелекту є ігри, наприклад, “Вгадай емоцію”, “Кривлялки”, ведення “Щоденника емоцій”, методи арт-терапії та казкотерапії.

Особливий терапевтичний ефект на дітей саме дошкільного віку має казкотерапія, так як її основним психологічним механізмом є метафора та емоційне переживання її дитиною. Вона ототожнює головного героя та себе, що дозволяє дитині разом з героєм долати випробування та перешкоди на шляху до перемоги, допомагає зрозуміти та усвідомити емоційні протиріччя, сприяє пошуку вирішення проблем, конструктивно виходити з ситуації, дарує віру у власні сили та в перемогу добра. Також під час занять з казкотерапії розширюється словниковий запас для визначення власних емоцій та позначення почуттів інших людей, дитина вчиться орієнтуватися у власних почуттях та бажаннях, формується почуття емпатії, розвивається емоційна саморегуляція, ініціативність та самоактуалізація, набуваються навички корекції характеру міжособистісних стосунків.

Отже, для гармонійного розвитку у дітей старшого дошкільного віку емоційного інтелекту доцільно використовувати різноманітні методи та засоби, у тому числі казкотерапію, так як вона має великий потенціал при створенні комунікативно-розвивального простору у роботі з дітьми.

Література:

1. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. 1993. V.17. № 4. P. 433–442.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. С.-Л. Гумецька. Харків : Віват, 2019. 512 с.
3. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. *Молодь і ринок*. 2012. №12 (95). С. 136–139.
4. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн. *Психологическая диагностика*. 2006. № 4. С. 3–22.
5. Нгуен М. А. Диагностика уровня развития эмоционального интеллекта старшего дошкольника. *Ребенок в детском саду*. 2008. № 1. С. 83–85.
6. Нгуен М. А. Психологические особенности формирования эмоционального интеллекта старших дошкольников: на примере российских и вьетнамских детей : дисс. канд. психол. наук : 19.00.07. Тамбов, 2008. 188 с.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Педагогічний факультет

Дерій Г. А.
Науковий керівник: Шульга Т. Ю.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РУХЛИВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

На сучасному етапі проблема формування основ здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку набуває актуальності, оскільки активізувала пошуки нових технологій фізкультурно-оздоровчої роботи, оцінки стану здоров'я і фізичного розвитку дітей дошкільного віку. Не викликають сумніву питання, пов'язані з усвідомленням дитиною значущості власного здоров'я, що є фундаментом для подальшого розвитку в неї потреби щодо дотримання здорового способу життя. Нині дуже гостро перед суспільством постає проблема малорухливого способу життя дітей старшого дошкільного віку. Потреба у руховій активності є найбільш важливою біологічною потребою дитячого організму старшого дошкільного віку. Рухова активність є універсальним засобом збереження та зміцнення здоров'я, всебічного розвитку дітей та профілактики захворювань. Тому, проблема використання рухливих ігор у повсякденній діяльності дитини набуває особливої актуальності. Однією із ключових позицій розвитку сучасної дошкільної освіти є її спрямованість до проблем здоров'я, формування у молодого покоління усвідомленого та ціннісного ставлення до здорового способу життя, готовності до здоров'язберігаючої поведінки та педагогічного саморозвитку.

Дошкільний період дитинства є сензитивним для формування основ здорового способу життя, оскільки в цей час для дітей характерна підвищена рухова активність; зростає цікавість до себе, свого тіла, його можливостей; виникає жага до нових знань; дитина легко засвоює вимоги, норми, правила поведінки; спостерігається підвищена потреба у схваленні вчинків і дій.

У житті кожної дитини настає той час, коли вона вперше переступив поріг дитячого садка, адже відповідно до ст. №4 Закону України "Про дошкільну освіту" дошкільна освіта є обов'язковою. Вступ у дошкільну установу – складний період у житті дитини, під час якого відбуваються зміни соціальних відносин, режиму дня, звичок. Період адаптації дошкільника до умов закладу освіти має певні особливості та складнощі. Метою виховання дітей-дошкільників є максимально різносторонній розвиток дитини згідно з її можливостями. Дитина пізнає світ через дії, зокрема рух, і не одна освітня дисципліна не має такого потенціалу для реалізації широкого комплексу педагогічних задач, як рухова

діяльність. Наше завдання теоретично та практично обґрунтувати значення, визначити роль рухливої діяльності не тільки у зміцненні здоров'я дітей старшого дошкільного віку а й у формуванні здоров'язбережувальної компетентності [3, с 34].

Питання здоров'я та здорового способу життя в процесі розвитку та становлення особистості дитини розглядаються багатьма дослідниками: виховна робота в закладах дошкільної освіти засобами фізичної культури (А. Д. Дубогай, С. О. Свириденко, Г. І. Власюк, А. Л. Турчак); психологічні, моральні особливості виховання особистості (І. Д. Бех, Н. Ю. Максимова, С. К. Масгутова, І. В. Никітіна, Р. Ф. Пасічняк, І. М. Романишин) [1, с. 5]. На необхідність використання різноманітних ігор у навчально-виховному процесі здавна звертали увагу видатні вчені, педагоги: Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський. У працях Е. С. Вільчковського, Г. В. Воробєя, С. Б. Мудрика висвітлені окремі аспекти рухливих ігор у вихованні дітей [2, с. 28].

Експериментальне дослідження визначення рівня сформованості здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку та впровадження програми оцінки ефективності рухливої діяльності засобом рухової активності відповідно до умов закладу дошкільної освіти, було проведено на базі закладу дошкільної освіти “Казка” у м. Києві. Освітньо-виховний процес закладу регламентовано Базовим компонентом дошкільної освіти та освітньою програмою “Дитина” для дітей старшого дошкільного віку.

Проведене попереднє діагностичне дослідження вивчення рухливої діяльності у дітей старшого дошкільного віку засвідчило у більшості дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи та контрольної групи недостатні знання про здоровий спосіб життя, діти мали середні та низькі показники при дослідженні стану сформованості у рухливій діяльності, у дітей недостатні знання про основні показники власного здоров'я.

У процесі експериментального дослідження нами було встановлено, що активна рухова діяльність підсилює усі фізіологічні процеси в організмі дитини (фізіологія кардіореспіраторної системи, кістково-м'язового апарату кровотворення, дихання, системи травлення, виділення), поліпшують роботу всіх органів і систем, позитивно впливають на психоемоційний стан, допомагають дитині розкритись як особистості.

Дошкільники експериментальної групи продемонстрували вміння творчо використовувати набуті знання і навички в руховій діяльності, проявляючи активність, самостійність, винахідливість тощо.

Впровадження програми рухливої діяльності є потужним засобом формування в дошкільників основ здорового способу життя. Специфіка рухливої

діяльності визначається тим, що в грі дитина накопичує знання, розвиває здібності, формує пізнавальні інтереси, а також вправляється у навичках здорового способу життя.

Рухлива гра є діяльністю і потужним засобом формування в дошкільників основ здорового способу життя. У грі дитина накопичує знання, розвиває здібності, формує пізнавальні інтереси, а також вправляється у навичках здорового способу життя. Опора на ігрову діяльність як провідну в період дошкільного дитинства надає можливість педагогам залучати дітей до засад здорового способу життя [17, с. 184].

За допомогою ігор у дітей закріплюються та вдосконалюються різноманітні вміння і навички з основних рухів (ходьби, бігу, стрибків), розвиваються такі важливі фізичні якості, як сила, швидкість, спритність, витривалість [10, с. 12].

Для роботи педагога з ефективною програмою розвитку рухливої діяльності та відповідно до умов закладу дошкільної освіти нами було систематизовано різні види рухливих ігор та представлені практичні ігрові кейси, які містять дидактичні, рухливі та сюжетно-рольові ігри, фізкультурні заняття, фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня, рухливі ігри на прогулянці, ігри з правилами, ігри-естафети, українські народні ігри, фізкультурні свята, фізкультурні розваги, Дні здоров'я, піші переходи, прогулянки, походи, екскурсії.

Наприкінці дослідження спостерігається стабілізація емоційного стану діти усвідомлюють, що здоров'я є найвищою цінністю. Мають знання про чинники, що сприяють збереженню здоров'я, ініціативні і наполегливі при виконанні оздоровчих вправ, мотивують їхню доцільність, дотримуються правил дбайливого ставлення до організму й культури поведінки.

Можемо резюмувати, що впровадження програми рухливої діяльності допомагають пришвидшити та полегшити процес формування здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку у дошкільному освітньому закладі.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 15.11.2021).
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми : Університетська книга, 2004. С. 26-29.
3. Закон України “Про дошкільну освіту”. Київ: *Дошкільне виховання*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.
5. Пахальчук Н. О., Мируха О. І., Романенко Г. М. Педагогічні умови активізації рухової активності дітей. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (96.2). С. 72-75. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/5.2/17.pdf>

**Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Педагогічний факультет**

Костюченко Н. В.

Науковий керівник: Шульга Т. Ю.

**ФІЗКУЛЬТУРНЕ СВЯТО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Зміни в сучасному світі, які відбуваються на тлі забруднення навколишнього середовища, через наслідки дистанційної форми навчання та роботи, надмірне використання соціальних мереж, які все більшій мірі замінюють живе спілкування – все це актуалізує питання здорового способу життя.

Поняття “здоров’я” має багато визначень, але найпопулярнішим та найбільш повним дослідники визнають визначення Всесвітньої організацією охорони здоров’я: “Здоров’я – це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб чи фізичних дефектів” [1, с. 349].

Варто зауважити, що здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров’я (фізичного, психічного, соціального). Наразі перед батьками та педагогами постала проблема – це сформулювати зацікавленість у дошкільників до здорового способу життя, зокрема за допомогою рухової діяльності.

В останнє десятиліття спостерігається поступовий регрес інтересу дітей до активного способу життя. Діти, все частіше обирають пограти в комп’ютерні ігри, подивитись телевізор, аніж провести цей час у колі друзів на вулиці за активною грою.

Так, у разі гіподинамії (режимі малорухливості) виникає цілий ряд негативних для дитини наслідків, зокрема відбувається порушення функцій і структури певних органів, регуляції обміну речовин та енергії, знижується резистентність організму до впливу зовнішніх негативних чинників. Гіперкінезія (надмірна рухова активність) також порушує принцип оптимального фізичного навантаження, що може спричинити перенапругу серцево-судинної системи та негативно позначитися на розвитку організму дитини. Тому вивчення питання можливості створення передумов для забезпечення дітей раціональним рівнем рухливої активності в умовах закладу дошкільної освіти вимагає неабиякої уваги [3]. До таких передумов відносимо різні оздоровчі технології, зокрема фізкультурні свята.

У ЗДО (ЦРД) “Орлятко” з метою формування здоров’язберезувальної компетентності на постійній основі проводяться фізкультурні свята.

Фізкультурні свята є ефективною технологією формування у дітей старшого дошкільного віку фізичної культури. Фізкультурне свято - одна з форм активного відпочинку дітей, що сприяє формуванню інтересу та потреби до занять фізичними вправами, демонстрації досягнень та пропаганди фізичної культури. Окрім того, фізкультурні свята сприяють залученню дітей до фізичної культури та спорту, удосконалення рухів, виховують такі риси характеру, як колективізм, дисциплінованість, шанобливе ставлення до суперників. У ході будь-якого свята здійснюється комплексне вирішення цілого ряду завдань, що сприяють гармонійному розвитку дитини, але одночасно ставиться головне завдання, відповідно до якого підбирають тематику та зміст, визначають методи та прийоми роботи.

У ЗДО фізкультурні свята організуються та відбуваються у активній формі відпочинку як для дітей, так і для їх батьків. Фізкультурні свята проводяться в формі цікавого сюжету, гри тощо з дітьми за допомогою різних вправ.

Методами проведення є наступні: ігрові, змагальні, сюжетні, творчі тощо. Комплексна методика проведення заходів різниться залежно від тематики, сезонності та кількості учасників. Але основні методичні засади залишаються не змінними:

- забезпечення поступового зростання психічного та фізичного навантаження;
- чергування ігор та змагань з високим фізичним навантаженням та емоційним напруженням та завдань.
- чергування масових та індивідуальних ігор та завдань (якщо це можна);
- участь та оцінка діяльності кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей та можливостей;
- поєднання знайомих дітям і які викликають у них позитивні емоції ігор, завдань із включенням нових атрибутів, музики, персонажів.

Засобами проведення фізкультурних свят є: спортивний інвентар, музика, сценарій проведення свята, призи тощо.

Під час проведеного аналізу методики організації фізкультурних свят у ЗДО (ЦРД) “Орлятко”, було проаналізовано такі заходи: “Веселі старты”; “Здоровими зростати – корисну їжу слід вживати”; “Спортивна зима”; “Будьмо радісні й здорові, спритні, дужі та бадьорі”; “День здоров’я”; “Дарує літо здоров’я дітям”; “Уроки безпеки в лісовій школі”; “Про здоров’я дбаємо – дужими зростаємо”; “День здоров’я в ДНЗ” тощо.

З огляду на цілі, зміст та методику проведених свят, всі вони були спрямовані на підвищенні інтересу у дітей до спорту та зорового способу життя, а також на формуванні їх фізичної культури. У майбутньому ЗДО (ЦРД)

“Орлятко” планує запровадити такі фізкультурні свята у формі квестів, проведення свят із залученням відомих спортсменів.

Отже, у ході проведеного дослідження можливо зробити висновок, що розвиток у дітей фізичної культури є одним з пріоритетних завдань сучасного суспільства. ЗДО (ЦРД) “Орлятко” активно сприяє розвитку у дітей поваги до особистого здоров’я, створює сприятливі умови для формування фізичної культури у такій цікавій для дітей формі, як фізкультурне свято.

Література:

1. Большая медицинская энциклопедия. В 29 томах. Москва: Сов. энциклопедия, 1974. 1988. 568 с.

2. ЗДО (ЦРД) “Орлятко” URL: <https://orlyatko.ucoz.ua/> (дата звернення: 21.01.2022).

3. Рунова М. О. Рухова активність дитини у дитячому садку: метод. посіб. Харків : Ранок. 2007. 192 с.

**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Педагогічний факультет**

Морозюк О. О.

Науковий керівник: Шульга Т. Ю.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Дошкільне дитинство – це період для формування у дитини основ мотиваційної готовності до шкільного навчання як одного з факторів, що забезпечує успішну соціалізацію і самореалізацію особистості в подальшому при освоєнні освітніх програм в безперервній системі освіти і протягом усього життя. Ігрові методи навчання є комплексним вирішенням проблеми підготовки до навчання в школі і сприяють досягненню поставленим перед педагогами цілей, так як вони сприяють вдосконаленню та активізації навчально-виховного процесу. Необхідність їх використання в старшому дошкільному і навіть молодшому шкільному віці очевидна, оскільки навчання дітей в школі починається з шестирічного віку, а вчитися, здобувати знання, вміння і навички вони починають вже в дитячому садку.

Під мотивом навчальної діяльності розуміються всі фактори, що обумовлюють прояв навчальної активності: потреби, цілі, установки, почуття обов’язку тощо [1, с. 5].

В старшому дошкільному віці структура мотивів набуває відносну стійкість. Домінуюче становище в ній починають займати пізнавальні і соціальні

потреби: “потреба в соціальному визнанні, самоствердженні”. До кінця дошкільного віку ігрові мотиви продовжують відігравати важливу роль, але вже не займають провідного місця в мотиваційній структурі особистості дошкільника [3, с. 41].

Під мотивами навчання в структурі стартової готовності до школи маються на увазі ті фактори зовнішнього і внутрішнього характеру, які активізують пізнавальну діяльність дитини, яка в свою чергу закладає основи для формування власне навчальних мотивів. Власне навчальний мотив – усвідомлена потреба в набутті знань і розвитку своїх здібностей – формується в процесі шкільного навчання і в мотиваційній структурі дошкільнят і початківців школярів, як правило, відсутня [2, с. 14].

У дидактичних іграх дитина вчиться підпорядковувати свою поведінку правилам, формуються рухи, увага, вміння зосередитися, тобто розвиваються здібності, які особливо важливі для успішного навчання в школі. Навчання і гра – це два різних види діяльності, між ними є значні якісні відмінності. Звертаючи увагу на організаційні недоліки переходу від гри до серйозних шкільних занять, необхідно застосовувати перехідні форми – дидактичну гру як своєрідну форму навчальної діяльності. Ця форма набуває актуальності вже в дошкільному віці.

У ході гри відбувається налаштування психофізіологічних функцій, які забезпечують успішне виконання навчальної діяльності: довільної уваги, довільного запам'ятовування, відбувається саморегуляція емоційного стану. Саме по собі входження в ігрову ситуацію забезпечує готовність бути уважним. Коли ігрові мотиви вже набули необхідної значущості, включається механізм довільних дій, дитина, завдяки ігровим мотивам, організовує саму себе на те, щоб її дії були відповідними ігровій ситуації, правилам, навчається справлятися із ігровими завданнями і особливо із самою собою. У неї розвивається здатність спостерігати, здатність запам'ятовувати і відтворювати матеріал, здатність використовувати засвоєні раніше розумові дії [4, с. 43].

Сутність дидактичної гри полягає і в тому, що дітям пропонується вирішити розумові завдання, складені дорослими в цікавій ігровій формі. Крім того, розумову задачу при грамотному супроводі вихователя дидактичною грою дитина приймає за свою власну. Метою дидактичних ігор є і сприяння формуванню пізнавальної активності дитини [5, с. 68].

Найголовніше полягає в тому, щоб гра не відволікала від навчання, а, навпаки, сприяла б інтенсифікації розумової роботи. При цьому взаємини між педагогом і дітьми визначаються не навчальною ситуацією, а грою. Для дитини дидактична гра – це гра, для дорослого вона – спосіб навчання [1, с. 10].

Узагальнюючи, необхідно відзначити, що подолання негативного ставлення до навчання, низького рівня навчальної мотивації можливо за

допомогою дидактичних засобів, які поєднують ігрову та навчальну діяльність. Успішна навчальна діяльність дитини в школі є наслідком якісної дошкільної підготовки на рівні старшої групи, яка враховує особливості даного віку. Перехід від однієї провідної діяльності (гри) до іншої (навчання) обумовлює використання дидактичної гри як своєрідної форми навчальної діяльності, яка не відволікає від навчання, а, навпаки, сприяє інтенсифікації розумової роботи. Система дидактичних ігор відповідно до завдань програми навчання дозволяє розвивати всі психічні процеси дітей, їх емоційно-вольову сферу, пізнавальні інтереси, задовольняти потреби, що сприяє в подальшому успішному навчанню в школі.

Література:

1. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: Посіб. для студ. пед. вузу та викладачів / Уклад.: Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. Київ : Наук. світ, 2011. С. 3-12.
2. Круглик С. М. Формування творчого потенціалу учнів засобами розвивального навчання Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова: посібник. Харків : Основа, 2018. 95 с.
3. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.09 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 331 с.
4. Морева Н. А., Ван Юй Про використання активних методів навчання старших дошкільнят в освітній практиці дитячого садка. *Дитячий сад від А до Я*. 2014. № 3. С. 41-45.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. фак. Київ : Генеза, 2002. 368 с.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Історико-філософський факультет

Ющишина І. А.

Науковий керівник: Магеря О. П.

МИКОЛА ЗАКОВИЧ ЯК ДОСЛІДНИК ГРОМАДЯНСЬКИХ СВЯТ ТА ОБРЯДІВ

Закович Микола Михайлович (1931-2017) – доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. У 1955 р. закінчив Станіславський педагогічний інститут (нині Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника). Після цього, місцем його навчання стала Академія суспільних наук у Москві.

З біографії Миколи Михайловича також відомо, що він працював вчителем фізики, згодом став керівником лекторської групи і спілкувався з викладачами, які приїздили читати лекції. Після цього періоду у його біографії знаходимо відомості про діяльність, присвячену філософії та суспільствознавству [1; 2; 3; 7, с. 24].

У 1969-1978 рр. М. Закович працював завідувачем відділу Інституту філософії АН УРСР. А з 1978 по 1983 рр. був завідувачем сектору Київської філії Академії суспільних наук. З 1983 р. обіймає посаду завідувача кафедри культурології Київського педагогічного інституту ім. О. М. Горького (нині Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова), у 2004 році – отримує звання професора [1; 2; 7 с. 24].

У коло наукових інтересів Миколи Михайловича входять дослідження проблем духовної культури, особливості функціонування і еволюції релігійної свідомості у сучасних умовах [7, с. 23-34].

У 2017 році Микола Закович помер у віці 86 років, залишивши свої наукові праці і здобутки для української науки, для дослідників, особливо для тих, у чий інтерес входить вивчення етнології, культурології, релігієзнавства та суспільствознавства [7, с. 24].

Досить глибоким дослідженням Миколи Михайловича є громадянська обрядовість, тобто святкування державних та побутових свят і обрядів (весілля, дні народження, Новий рік, урочиста реєстрація новонародженого та ін.). М. Закович був не лише теоретиком цієї теми, але і працював з нею на практиці. У кінці 1970-х та протягом 1980-х років науковець був залучений до діяльності Комісії по радянських традиціях, святах і обрядах при Раді міністрів УРСР [7, с. 29]. Варто врахувати, що переважно дослідник вивчав обрядовість та свята соціалістичної культури, адже значна частина його наукової діяльності відбувалась в період радянських часів.

У наукових доробках Миколи Заковича знаходяться такі поняття: “громадянська обрядовість”, “соціалістична обрядовість”, “соціалістичні свята та обряди” та ін.

Під терміном “обрядовість” дослідник розуміє певну систему, сукупність свят та обрядів, елемент народної культури. А свята та обряди розглядаються ним як форма задоволення людиною духовних потреб. В якості фактора трансформації обрядовості, свят науковець розглядає зміну способу виробництва і описує сам її процес. Крім того, потрібно зауважити на ще одній особливості поглядів дослідника: Микола Миколайович дотримується думки, що обряди не мають релігійного коріння, що це, навпаки, релігія взяла певні племінні ритуали у свій вжиток. Тому, він і

етнічну культуру майже завжди у радянський період розглядав без елементів релігії [6, с. 11, 15].

На думку М. Заковича, у 1920-х роках, з поширенням впливу радянської влади, власне і з'являється та сама радянська громадянська обрядовість. Її прикладами є червоні весілля, комсомольські церемонії, які згодом припиняються як самостійні обряди та вибувають з побуту людей, оскільки вони були частиною антирелігійної пропаганди і тому самостійно існувати не могли. Науковець зазначав, що таким чином відбувся перехід від того, що церква освячувала найважливіші події життя людини до формування власне світських свят, без елементів релігії. Тобто відбувається становлення радикальної секуляризації, яка є характерною для радянського періоду історії [5, с. 6-8].

Як зауважив дослідник, сімейно-побутові обряди формувалися для заміни хрестин, вінчання, церковного похорону. Вони були найбільш глибоко вивчені в часи радянського союзу, оскільки вони мають давнє релігійне коріння, а тодішня ідеологія забороняла прояви релігійності у суспільному житті [5, с. 99].

Одним з прикладів такої заміни, що їх можемо знайти у працях науковця, є обряд надання імені дитині при реєстрації народження. Дослідник звертає нашу увагу на той факт, що кумами, які запрошуються на це свято, фактично можна назвати тих, кого назвали поважними батьками дитини, хоча раніше цим словом називали людей, які хрестили дитину [6, с. 57].

Ще один приклад – це обряд поховання, який носив у собі елементи матеріалістичної ідеї: людина лиш раз живе на землі і цінність її життя вимірюється її здобутками. Тому, у похованні, яке відповідало тодішній ідеології не було елементів релігії або згадки про наступне життя після смерті чи душу [6, с. 59].

Усі свята та обряди, які мають фольклорне або релігійне походження Микола Закович ділить на групи. До першої групи відносяться свята, які зберегли свій консервативний сенс (покупка нареченої у Середній Азії) і тому не відповідають радянським поняттям моралі. До другої – обряди, які втратили свій попередній сенс, але не відповідають часу. Наприклад, елементи гостинності Сибіру і Середньої Азії, які на думку науковця перетворилися на нецікаву звичку. До цієї групи дослідник відніс і викуп нареченої, надягання новоспеченій нареченій хустини на голову. До третьої групи віднесені були давні свята та обряди, які зберегли початковий сенс і відповідають сучасності (свято врожаю, наприклад). До четвертої – увійшли свята, які змінили свій початковий сенс і набули нової функції [6, с. 83-85].

Варто акцентувати на тому, що Микола Закович наголошує на шкоді для громадянської обрядовості, спричиненій забуттям фольклору, про який науковець говорив завжди із захватом [6, с. 86]. Науковець вважав, що у процесі введення соціалістичної культури, у громадянській обрядовості зникають довговікові традиції або інтерпретуються по іншому, що і є значною особливістю громадянської обрядовості у радянському суспільстві [5, с. 122].

Дослідник вивчає етнічні свята народів на території СРСР. Так, вагоме місце у його роботах посідають описи латиського народного свято ліго, Масляниці, татарського сабантуя та інших свят народів, які опинилися під радянською владою. Згадуються у працях науковця і українські коломийки, казахський звичай змагання у піснях – айтис, також пісенні фестивалі в Україні та на території радянської Прибалтики. Наприклад, радянське свято врожаю виникло на основі давнього свята збору врожаю (на теренах України – обжинки). Свято Ліго (у етнічній культурі – Янів день), згідно радянської ідеології є святом праці, порядку, природи, колективізму, пісень. Воно відбувалося перед сінокосом. Микола Закович досліджував проходження подібних свят у Латвії і на теренах України [6, с. 96-97].

Окремо варто згадати видання праці М. Заковича “Народні свята радянського Прикарпаття”, де він описує процес укладання шлюбу, проводи в армію та на великі будови та про інші обряди тоді ще радянського Прикарпаття. Згадуються та описуються щедрівки з переодяганнями, традиційний коровай на свято врожаю, вишиті рушники, танці, музика з трембіти. Також, містяться фото з традиційним одягом Прикарпаття. Отже, тут дослідник описав не лише обрядовість соціалістичну, але й етнічну прикарпатську [4 с. 39-74].

Варто зазначити, що праці науковця презентують також результати опитувань, у яких йдеться про ставлення суспільства до тодішніх громадянських свят та обрядів. В одному з таких опитувань респонденти були поділені за релігійними переконаннями (віруючі та невіруючі) та за класами (робочі, колгоспники та інтелігенція), а їхнє ставлення до громадянської обрядовості вимірювалося певною шкалою і індексом.

Багато своїх досліджень Микола Михайлович проводив в експедиціях, відвідуваннях свят і церемоній, де дослідник був присутнім особисто. Адже у одній зі своїх праць він на цьому деколи наголошує. Отже, науковець до цієї теми підійшов досить емпірично [5, с. 115].

Підсумувавши, можна сказати, що Микола Закович досліджував громадянську обрядовість у радянський період, вплив на обрядовість релігії

та політики. На сьогодні його надбаннями можуть користуватися дослідники різних галузей релігієзнавства, культурології, етнографії та інших наук.

Література:

1. Закович Микола Михайлович. Енциклопедія сучасної України. Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. 2017. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=14658.
2. Микола Закович: “Драгоманівський університет – вагома наукова структура”. 20 жовтня 2011. Національний педагогічний університет М. П. Драгоманова. URL: <https://npu.edu.ua/novyny/podii/zahalnuniversytetski/2011-10-20-05-51-12>.
3. Подарунок альма матер. Національний педагогічний університет М. П. Драгоманова. URL: <https://npu.edu.ua/novyny/podii/podarunok-alma-mater>
4. Микола Закович. Народні свята радянського Прикарпаття. Ужгород: Карпати, 1971. 80 с.
5. Микола Закович. Советская обрядность и духовная культура. Київ: Наукова думка, 1980. 221 с.
6. Петро Кампарс, Микола Закович. *Советская гражданская обрядность*. Москва: Мысль, 1967. 256 с.
7. Олег Кисельов. “Микола Закович як теоретик обрядовості”. *Українське релігієзнавство*. 85(2018). 20 березня 2018. С. 23-32. DOI: [10.32420/2018.85.694](https://doi.org/10.32420/2018.85.694).

Наукове електронне видання

Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі
Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів, молодих науковців
та науково-педагогічних працівників
25 листопада 2021 року

За науковою редакцією
завідувача кафедри етики та естетики, професора Т. І. Андрущенко

Відповідальні за випуск:
викладачі кафедри етики та естетики
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Коннов О. Ф. (упоряд.), Скрипнікова С. В. (заг. редагування), Шульга
Т. Ю. (тех. та худ. редагування, обкладинка, оригінал-макет),

На обкладинці:
Іван Гончар “Гаївки біля церкви”, фрагмент, 1970-ті роки
Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова
Department of Ethics and Aesthetics
of the National Pedagogical Dragomanov University
+38 (044) 482–38–57

kee_iff@npu.edu.ua

<http://www.npu-etestet.com.ua>

<https://www.facebook.com/etestet.npu.edu.ua>

Підписано до друку 02.02.2022 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 6,85. Обл.-вид. арк. 6,73

Зам. № 019.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26